

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Навчально-науковий інститут
Економіки, менеджменту та міжнародного бізнесу
Кафедра економічного аналізу та обліку

Текст лекцій

з дисципліни

“УПРАВЛІНСЬКИЙ АУДИТ”

для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 071 Облік і оподаткування

Затверджено редакційно-видавничою
радою університету,
Протокол №3 від 30.10.2020

Харків
2020

Текст лекцій з дисципліни “Управлінський аудит” для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 071 «Облік і оподаткування» / уклад. Н.Ю. Мардус. – Х. : НТУ «ХПІ», 2020. – 190 с.

Укладач Н.Ю. Мардус

Рецензент доц. Брік С.В.

Кафедра економічного аналізу і обліку

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 Основи аудиту і оцінювання управлінської діяльності

Тема 1. Сутність та предмет аудиту

План:

1.1. Класифікація організаційних форм та видів фінансово-господарського контролю.

1.2. Предмет, метод, об'єкти аудиту.

1.3. Принципи аудиту (етичні та методологічні).

1.4. Добровільний (ініціативний) та обов'язковий аудит.

1.5. Відмінності аудиту від інших форм контролю.

Література: [1, 4, 5, 8, 9, 10, 13, 14, 19, 29, 37, 38, 52]

1.1 Класифікація організаційних форм та видів фінансово-господарського контролю.

Перехід економіки до ринкових відносин, створення нових суб'єктів господарювання з різними формами власності зумовили необхідність внесення кардинальних змін до колишньої системи фінансово-господарського контролю, яка відповідала потребам командно-адміністративної системи управління. Як результат цих змін поряд з державною контрольно-ревізійною службою виникли нові галузі контролю, а саме: аудит, державна податкова служба, Державне казначейство, управління Пенсійного фонду. Антимонопольний комітет та ін.

Залежно від змісту економічного контролю, періодичності, інформаційного забезпечення і форм здійснення виділяють: *загальноекономічний і фінансово-господарський контроль*.

Загальноекономічний контроль - це система контрольних заходів, спрямованих на раціональне господарювання у всіх сферах економіки.

Фінансово-господарський контроль спрямований на фінансово-господарську діяльність підприємств у сфері виробництва, обміну і споживання суспільно необхідного продукту на мікроекономічному рівні. Господарська діяльність підприємств в умовах ринкової економіки узагальнюється з використанням грошових показників, тобто фінансового критерію. Тому в системі економічного контролю сформувався фінансовий контроль. Зміст цього контролю зумовлений виробничими відносинами і продуктивними силами у сфері макро- і мікро-економіки господарської діяльності.

У сфері макроекономіки функціонує державний фінансовий контроль, який здійснює Рахункова палата Верховної Ради України.

На рівні мікроекономіки функціонує фінансово-господарський контроль, який здійснюють Державна фінансова інспекція і контрольно-ревізійні підрозділи власників капіталу, а також на їхнє замовлення - незалежні аудиторські організації.

Мета фінансово-господарського контролю - сприяння раціональному використанню засобів і предметів праці, а також самої праці у підприємницькій діяльності для одержання максимального прибутку.

Завдання фінансово-господарського контролю поділяються на окремі і загальні. Розв'язання *окремих завдань* передбачає перевірку однієї зі сторін господарської діяльності; *загальних* - усієї господарської діяльності підприємств з визначенням рентабельності і конкурентоспроможності продукції.

У нашій державі функціями фінансово-господарського контролю наділено відповідні органи влади: міністерства, Національний банк України, певні інспекції, ради народних депутатів, органи місцевого та регіонального самоврядування, органи внутрішньосистемного та внутрішнього контролю.

Важливі контрольні функції у здійсненні державного контролю виконує Державна фінансова інспекція України, областях, містах, районах.

Держфінінспекція - центральний орган виконавчої влади, який координує свою роботу з Кабінетом Міністрів через міністра фінансів України.

Організаційні форми контролю визначаються його суб'єктами. За суб'єктами контроль поділяється на: державний, муніципальний, незалежний, індивідуальний (тобто контроль власника).

Фонд державного майна України - державний орган, який здійснює політику у сфері приватизації державного майна. Він розробляє проекти державних програм приватизації, організовує контроль за їх виконанням.

Міністерство фінансів здійснює контроль за виконанням підприємствами та організаціями залежно від форм власності зобов'язань перед бюджетом із внесення платежів, за економічним і правильним витрачанням бюджетних коштів, а також додержання фінансової дисципліни підприємствами і організаціями, що перебувають на державному бюджеті. Свої функції Міністерство фінансів здійснює через Державну контрольно-ревізійну службу і Головну державну податкову інспекцію.

Міністерство економіки контролює виконання планів економічного та соціального розвитку держави, окремих галузей народного господарства, заходів щодо запобігання відхиленням від планових показників.

Національний банк України забезпечує контроль за використанням кредитів за цільовим призначенням, дотриманням підприємствами касової дисципліни та правильних розрахунків, за наявністю грошей в обігу, здійснює емісію грошей, регулює грошові відносини у державі, контролює діяльність комерційних банків, реєструє та одержує від них баланси, розрахунки економічних відносин та іншу звітність, проводить державного фінансового контролю, вносить пропозиції щодо поліпшення їхньої діяльності або щодо закриття.

Міністерство статистики контролює за даними звітності збалансованість товарного ринку та реалізацію економічних і соціальних програм розвитку держави загалом та її регіонів зокрема державними комітетами і відомствами, концернами, асоціаціями, а також

підпорядкованими їм підприємствами, дотриманням нормативно-правової бази і забезпечення достовірності звітності.

Крім того, у межах своєї компетенції державний контроль здійснюють також спеціалізовані органи контролю, а саме: Антимонопольний комітет, Державний комітет у справах захисту прав споживачів, державна інспекція України з контролю за цінами, державний комітет України зі стандартизації, метрології та сертифікації.

Муниципальний контроль як окрема організаційна форма контролю, що здійснюється представницькими органами влади, - радами народних депутатів та їх комісіями. До компетенції виконавчих комітетів місцевих рад народних депутатів зараховано контроль за станом обліку і звітності на підприємствах і в установах, які є комунальною власністю, за додержанням зобов'язань підприємств з платежів до бюджету місцевого самоврядування.

Незалежний (аудиторський) контроль здійснюють аудитори (аудиторські фірми), які діють на госпрозрахункових засадах за договорами з державними і акціонерними підприємствами. Вони перевіряють стан обліку цих організацій і підприємств, відповідність звітності даним обліку, своєчасність розрахунків з бюджетом, підтверджують правильність складання фінансової звітності, декларацій, які підприємства подають податковим органам.

Індивідуальний контроль (контроль власника) згідно із Господарським кодексом організовується на кожному підприємстві, власник (керівник) несе повну відповідальність за ефективне використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів. Цей вид контролю поділяється на: відомчий, або внутрішньосистемний, та внутрішньогосподарський.

Відомчий контроль (внутрішньосистемний економічний контроль) здійснюють міністерства, державні комітети, концерни, асоціації, акціонерні виробничі об'єднання згідно з чинним законодавством та нормативними актами, якими передбачено, що комплексні державного фінансового контролю і контрольні перевірки фінансово-господарської діяльності

підприємств проводяться за ініціативою власника, тобто органу, якому підпорядковане підприємство на правах власності. Основне завдання - контроль виконання планових завдань із виробничої і фінансово-господарської діяльності, збереження власності, правильної облікової політики і контрольно-ревізійної роботи, використання матеріальних, фінансових ресурсів, недопущення фактів безгосподарності і марнотратства, додержання чинного законодавства з виробничої і фінансово-господарської діяльності.

Внутрішньогосподарський економічний контроль передбачає контрольні функції, які здійснюються власниками підприємств відповідно до законодавства. Його завдання - перевірка господарських операцій у структурних підрозділах з метою недопущення перевитрат матеріальних та фінансових ресурсів, виконання виробничих планів, раціонального використання робочої сили, впровадження нових методів і прогресивних технологій у бригадах, на ділянках і т. д.; забезпечення збереження грошових коштів і товарно-матеріальних цінностей, економного витрачання сировини і паливно-енергетичних ресурсів, випуску продукції високої якості, яка має попит на ринку. Об'єктом внутрішньогосподарського контролю є економічна та господарська діяльність структурних підрозділів підприємства.

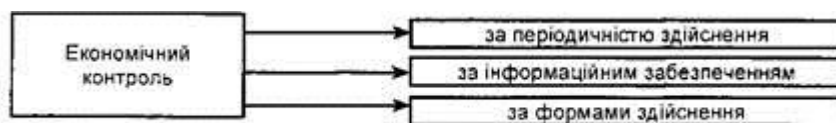
Проведення внутрішньогосподарського контролю відповідно до чинного законодавства покладено на керівника підприємства. В умовах ринкової економіки зменшується кількість зовнішніх (щодо підприємства) суб'єктів контролю, натомість підвищується роль внутрішньогосподарського контролю, що здійснюється власником підприємства.

У здійсненні внутрішньогосподарського контролю на підприємствах головну роль відіграють працівники бухгалтерії, зокрема головні бухгалтери. Функції контролю головний бухгалтер здійснює особисто і через апарат бухгалтерії. На великих підприємствах є спеціалісти, на яких покладено обов'язки контролерів (економісти-ревізори, контролери-ревізори).

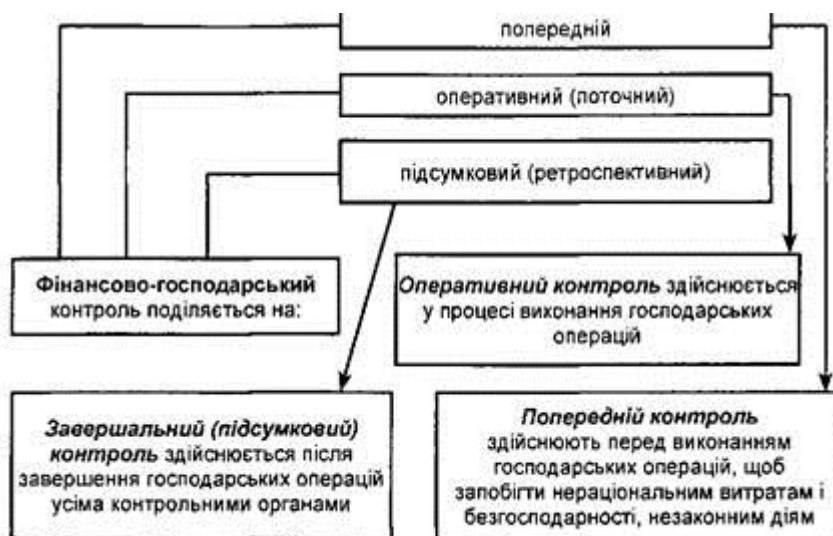
В умовах ринкової економіки функції управління тісно пов'язані з системою фінансово-господарського контролю на підприємствах, установах, об'єднаннях та перевіркою виконання прийнятих рішень.

Фінансово-господарський контроль на підприємствах може здійснюватися на різних рівнях управління.

Економічний контроль класифікують за такими ознаками: за періодичністю здійснення; за інформаційним забезпеченням; за формами здійснення.

Залежно від періодичності здійснення процедур контролю на підприємстві, послідовності і стадій їх виникнення фінансово-господарський контроль поділяється на: попередній; оперативний (поточний); підсумковий (ретроспективний).

Попередній контроль здійснюють всі органи державного і господарського управління, а також власники.

В умовах ринкової економіки об'єктом попереднього контролю є комерційні угоди, договірні зобов'язання, цінні папери та інші виробничі, переробні, реалізаційні, розрахункові операції та операції з попереднього оформлення відповідних документів. Тепер важливу роль відіграє

попередній контроль під час прийняття управлінських рішень, коли потрібно завчасно оцінити операції із заготівлі, виробництва, реалізації, розрахунків з погляду їх законності, доцільності й економічності. Він дає змогу заздалегідь усунути конфліктні ситуації, які можуть негативно вплинути на діяльність підприємства, або ліквідувати умови, що породжують ці ситуації.

Органи управління повинні здійснювати контроль під час розпоряджень щодо здійснення тих чи інших операцій. Через те, що попередній контроль передує здійсненню операцій, він найефективніший, дає змогу уникати прорахунків, недоліків, запобігає безгосподарності і марнотратству, може здійснюватися під час складання нормативів, кошторису, при розробці норм витрат і витрат сировини та готової продукції, плануванні прибутків. Попередній контроль здійснюють і працівники облікових служб під час оформлення операцій, пов'язаних із виробництвом і реалізацією продукції, розрахунковими, грошовими та іншими операціями.

Оперативний контроль здійснюється у процесі виконання господарських операцій. Основне завдання - виявлення відхилень у процесі виконання операцій з метою вжиття необхідних заходів щодо усунення негативних факторів і закріплення позитивного досвіду. Поточний контроль з боку керівників і фахівців бухгалтерських служб підприємств має особливе значення під час оформлення та аналізу грошових, розрахункових, виробничих та інших операцій, підписання документів і надходження їх до бухгалтерії. Для цього керівники підприємств та їх відділів зобов'язані не формально підписувати документи, а глибоко вникати в їх зміст, аналізувати суть фінансово-господарських операцій та показників. Це дає змогу перевірити економічну доцільність та обґрунтованість цих операцій і впливати на ефективність роботи підприємств.

Технологічний поточний контроль здійснюють інженери, технологи (інженери-технологи) за технологією виробництва, якістю сировини і продукції відповідно до стандартів і технічних умов.

Як попередній, так і поточний контроль належать до компетенції керівників підприємств та їх фахівців під час виконання ними своїх функціональних обов'язків, виходячи з того, що контроль є функцією управління. Важливе значення має попередній і поточний бухгалтерський контроль за виробничою та фінансово-господарською діяльністю підприємств, який проводить бухгалтерська служба на підставі документів, що надходять до неї. Але для підвищення ефективності поточного бухгалтерського контролю бухгалтерська служба має здійснювати контроль не тільки під час надходження та обробки документів, а й на стадії проведення господарських операцій. Зокрема, бухгалтерія контролює повноту, своєчасність і правильність оприбуткування матеріалів та продукції, розрахункові операції. Поточний контроль операцій з виробництва продукції дає змогу своєчасно виявити порушення норм витрат сировини при її переробці, дотримання технології виробництва.

Підсумковий (завершальний) контроль здійснюється після завершення господарських операцій усіма контрольними органами.

На відміну від попереднього та поточного підсумковий контроль передбачає перевірку господарських операцій після їх здійснення. Тому його ефективність у поточній господарській діяльності підприємств менша, ніж попереднього і поточного. Але підсумковий контроль характеризується повнішим і глибшим підходом до вивчення фінансово-господарської діяльності. Він проводиться на державному рівні, а це дає можливість забезпечити всебічну і комплексну перевірку правильності і законності фінансово-господарських операцій на підприємствах, виявляє порушення і зловживання, які інколи можуть приховуватися системою поточного контролю.

Основним завданням завершального контролю є перевірка правильності і законності проведення господарських операцій на підприємствах, виявлення порушень і зловживань, а також розробка заходів щодо усунення виявлених недоліків і запобігання їх у майбутньому.

Особливість підсумкового фінансово-господарського контролю - поглиблене і кваліфіковане вивчення та дослідження всіх операцій і процесів виробничо-фінансової діяльності підприємства. Підсумковий контроль проявляється у вигляді ревізій, тематичних перевірок та перевірок достовірності показників звітності. У системі підсумкового контролю особливу роль відіграє ревізія фінансово-господарської діяльності, що проводиться на рівні державної контрольно-ревізійної служби.

Найважливішою формою завершального контролю є ревізія виробничої і фінансово-господарської діяльності підприємств, яка проводиться власником не частіше від одного разу на рік відповідно до Закону.

Завдання державного фінансового контролю — остаточна оцінка діяльності підприємства за минулий рік, виявлення резервів і надання допомоги підприємству у використанні їх, перевірка дотримання законодавства, збереження власності, достовірності обліку і звітності.

За інформаційним забезпеченням економічний контроль поділяють на документальний та фактичний.

Документальним контролем встановлюють суть і достовірність господарських операцій за даними первинної документації, облікових реєстрів і звітності, в яких вони відображені у бухгалтерському, внутрішньогосподарському і статистичному обліках.

Фактичний контроль допомагає встановити реальний стан об'єкта шляхом вимірювання, зважування, підрахунку, лабораторного аналізу тощо.

Фактичний і документальний контролю взаємопов'язані, адже їх спільне застосування дає змогу встановити справжній стан об'єктів, розробити заходи щодо усунення недоліків.

За формою здійснення економічного контролю розрізняють такі контрольні заходи: *превентивні, поточні, тематичні, фінансовий контроль*.

Превентивні (запобіжні) контрольні заходи здійснюють на стадіях попереднього контролю виробничої і фінансово-господарської діяльності підприємств. Власник перевіряє оптимальність планів і збалансованість

ресурсів згідно з технічно-обґрунтованими нормативами. Особливо відповідальна роль головного бухгалтера у превентивних перевірках господарських операцій, які відображаються у системі бухгалтерського обліку. Кожна господарська операція, зафіксована на матеріальних носіях, підлягає повторній превентивній перевірці, яку проводить головний бухгалтер або уповноважена особа.

Превентивні перевірки - найефективніший засіб економічного контролю, адже вони дають змогу запобігти виникненню недоліків, перевитрат і втрат ресурсів у господарській діяльності підприємства.

Поточні контрольні заходи - засіб оперативного систематичного контролю конкретних операцій господарської діяльності підприємств. Поточні перевірки проводять усі контрольні органи з питань, що входять до їхньої компетенції.

Тематичні контрольні перевірки - засіб періодичного оперативного економічного контролю за виконанням підприємствами однорідних господарських операцій. Тематичні перевірки подібні до поточних, але проводяться з ширшого кола показників конкретної теми, із застосуванням методів економічного аналізу та залученням спеціалістів різного профілю. Якщо у процесі поточного обстеження використовують здебільшого методи фактичного контролю, то при тематичних перевірках - нормативну і договірну інформацію, дані обліку, вибіркову інвентаризацію, хронометраж.

Ревізія - метод завершального (підсумкового) контролю, який дає можливість здійснити всебічну оцінку виробничої і фінансово-господарської діяльності підприємства та інших об'єктів підприємницької діяльності щодо виконання виробничих і фінансових планів, витрачання матеріальних і трудових ресурсів, результатів некомерційної діяльності за звітний період, забезпечення збереження власності, виявлення резервів підвищення ефективності виробництва.

У процесі проведення фінансово-господарського контролю сформувався і метод фінансового контролю, який базується на загальнонаукових і специфічних методах та прийомах дослідження об'єктів.

1.2. Предмет, метод, об'єкти аудиту.

Аудит як вид діяльності має свій предмет, метод, за допомогою якого вивчає предмет, та об'єкт.

Предметом аудиту є стан економічних, організаційних, інформаційних та інших характеристик системи, що знаходяться в сфері аудиторської оцінки.

Метод, у свою чергу, це шлях пізнання, дослідження. В аудиті застосовуються як загальнонаукові методичні прийоми дослідження, так і специфічні. До загальнонаукових методів можна віднести спостереження і експеримент, ідеалізацію і формалізацію, аналіз і синтез, індукцію і дедукцію, гіпотезу і аналогію, вимірювання і обчислення, опитування, порівняння тощо. Про методичні прийоми аудиту докладніше йтиметься далі.

Об'єктами аудиту є окремі або взаємопов'язані економічні, організаційні та інші сторони функціонування системи, що вивчається, стан яких може бути оцінено кількісно та якісно. Так, до об'єктів аудиту відносять:

- установчі документи;
- ресурси підприємства (матеріальні, трудові);
- господарські процеси;
- економічні результати діяльності;
- організаційні форми управління;
- методи управління;
- функції управління;
- конкретні господарські засоби або джерела їх утворення (матеріали, паливо, готівка, статутний капітал і т.д.) тощо.

Тобто об'єкти аудиту різноманітні і багатогранні, але всі вони документально обґрунтовані даними про наявність засобів підприємства та

джерел їх формування (утворення). Всі об'єкти аудиту умовно можна поділити на групи за рядом ознак, що зумовлюють їх класифікацію.

1.3. Принципи аудиту (етичні та методологічні).

Професійна етика аудиторів — це комплекс правил поведінки в аудиторській роботі, якими регламентуються дії аудиторів, з одного боку, щоб не завдати шкоди клієнту або колегам по аудиторській роботі, а з іншого, — для забезпечення правдивості інформації про себе та чесної конкуренції на ринку аудиторських послуг. У професійній діяльності аудиторів неетичними вважаються:

- рекламні заходи, в яких формуються хибні, оманливі або неправдиво сприятливі очікувані результати;
- навмисне формування бажаного клієнтом висновку про результати аудиторської перевірки;
- будь-яке шантажування клієнта результатами аудиторської перевірки;
- розголошення фактів аудиторської перевірки в корисливих цілях;
- дії, в яких існує натяк на можливість впливу на позитивні рішення судових органів, регуляторних органів або посадових осіб;
- дії, в яких наявні хвалебні самохарактеристики, що ґрунтуються на даних, які неможливо перевірити;
- дії, в яких існують некоректні порівняння з іншими представниками професії; необґрунтовано проголошено власну особу експертом або фахівцем у якійсь конкретній сфері або іншій діяльності.

Професійна етика аудиту, крім цього, окреслює й певні обов'язки аудиторів, зокрема обов'язкове повідомлення керівництва підприємства про виявлені факти шахрайства. Також за аудитором залишено право виступати в суді свідком на процесі у справах, порушених за фактами шахрайства, тобто аудитор має право виконувати свої громадянські обов'язки, і це не вважається розголошенням конфіденційної інформації й порушенням аудиторської

етики. На положеннях аудиторської етики ґрунтуються основні методологічні принципи незалежного аудиту, серед яких:

- планування;
- контроль якості послуг, що надаються;
- обґрунтування значимості доказів та свідочств;
- доцільність вибору методики перевірки;
- дотримання методики оцінки ризиків;
- визначення критеріїв суттєвості та достовірності;
- аналіз інформації та формування обґрунтованих висновків;
- документальне оформлення результатів самої роботи;
- взаємодія аудиторів;
- повне інформування клієнта,

Принципи аудиту поділяються на такі основні групи:

- 1) принципи професійної етики;
- 2) методологічні принципи;
- 3) правові;
- 4) організаційні.

До принципів професійної етики, які є обов'язковими, відносять: незалежність, об'єктивність, професіоналізм і компетентність, цілісність, конфіденційність, доброзичливість.

Методологічні принципи - це аудиторський доказ, система обліку, внутрішній контроль, матеріальність, обґрунтованість оцінки значущості аудиторських свідчень, а також системи внутрішнього контролю; визначення критеріїв суттєвості і достовірності; дотримання методики аудиту; оцінки ризиків та вибору даних; повне інформування клієнта; відповідальність за виконану роботу. Методологічні принципи в окремих випадках можуть мати рекомендаційний характер, проте це повинно регламентуватися конкретними нормативами аудиту, у яких описуються відповідні принципи.

Правові - розсудливість, відповідальність за чужі вчинки, відсутність привілейованої інформації.

Організаційні - планування, документування процесу аудиту, звітність за підсумками аудиту, взаємодія аудиторів, поінформованість клієнта.

Робота аудитора, проведена згідно з цими методологічними принципами, гарантовано відповідає основним вимогам перевірки господарської діяльності, однак якість аудиторської перевірки вимагає передусім неупередженості, професійної підготовки та ретельності у виконанні аудиторської роботи.

1.4 Добровільний (ініціативний) та обов'язковий аудит.

Добровільний (ініціативний) аудит - аудиторська перевірка, що здійснюється на замовлення зацікавленої сторони, коли аудиторську перевірку не передбачено в установленому порядку.

Як правило проводиться за вимогою чи бажанням власників (учасників) та акціонерів підприємств будь-якої форми власності) та інших користувачів фінансової звітності, у тому числі оглядові перевірки

Витрати на проведення аудиту, згідно з ПКУ.

Обов'язковий аудит проводиться відповідно до закону, тобто підприємство-замовник зобов'язане запрошувати аудитора для перевірки фінансово-господарської діяльності. Обов'язковий аудит можна назвати регламентованим, бо його проведення обумовлене законодавчими і нормативними актами, в яких визначено категорії підприємств, що підлягають обов'язковій аудиторській перевірці (за даними річного звіту про фінансово-господарську діяльність перед поданням аудиторського звіту до податкової адміністрації, при отриманні банківського кредиту; перед емісією цінних паперів емітент, згідно з правилами Національного банку України, подає аудиторський звіт про свій фінансовий стан тощо).

1.5. Відмінності аудиту від інших форм контролю

Аудит як форма економічного контролю має багато спільного з ревізією фінансово-господарської діяльності, судово-бухгалтерською експертизою, слідством, службовим розслідуванням, тематичною перевіркою.

Ці форми контролю часто досліджують один предмет — фінансово-господарську діяльність підприємств і застосовують спільні методичні прийоми та процедури контролю, використовують однакові джерела інформації (законодавчі акти та нормативні документи, організаційно-розпорядну документацію, первинні облікові документи, дані реєстрів бухгалтерського обліку і звітності), обґрунтовують свої висновки на документально достовірних доказах.

Водночас між аудитом і ревізією фінансово-господарської діяльності та судово-бухгалтерською експертизою існують суттєві відмінності, зумовлені їх юридичною природою, метою і завданнями, які вони вирішують тощо.

Залежно від виду аудиту перевірка може здійснюватися як до початку, так і після виконання господарських операцій, а також у процесі фінансово-господарської діяльності.

Ревізія ґрунтується на застосуванні спеціальних прийомів для виявлення негативних та узагальнення позитивних аспектів діяльності підприємства, вивчення, накопичення і реєстрації господарських недоліків для визначення ефективності та законності господарювання. Ревізія відрізняється від інших форм контролю тим, що вивчає тільки минулі господарські операції на основі фіксованої інформації та комплексно досліджує фінансово-господарську діяльність підприємства. Розбіжності між методикою аудиторської перевірки та державного фінансового контролю полягають у тому, що основною метою державного фінансового контролю є пошук та фіксація зловживань з обов'язковим повідомленням керівної організації та правоохоронних органів. Поведінка аудитора у випадку виявлення зловживань належить до сфери професійної етики. Аудитор як незалежний працівник не зобов'язаний повідомляти правоохоронні органи про факти зловживань і шахрайства.

Ревізори здійснюють перевірки лише з позицій дотримання законності господарських операцій, не визначаючи перспектив діяльності підприємства. На відміну від державного фінансового контролю, прогнозування фінансово-господарської діяльності підприємства – одне з основних завдань аудиту.

У проведенні аудиту зацікавлені власники та керівництво підприємства, які є замовниками. Ревізію фінансово-господарської діяльності наказом призначає керівник підприємства.

Судово-бухгалтерську експертизу призначає слідчий або суд (арбітраж) зазвичай після проведення державного фінансового контролю, що виявила конфліктні ситуації (предмет судового розгляду). Тому судово-бухгалтерська експертиза має багато спільного з ревізією фінансово-господарської діяльності. Ревізія може проводитися за рішенням правоохоронних органів у момент судово-бухгалтерської експертизи, якщо зібрано недостатньо доказів про підтвердження суми збитків, нестач у матеріально відповідальних осіб. Законодавчими актами аналогічна функція аудиту не передбачена.

Судово-бухгалтерську експертизу здійснюють з метою документального обґрунтування позовних вимог, поданих у правоохоронні органи до конкретних матеріально відповідальних осіб та інших службовців. Проведення експертизи доручають висококваліфікованому спеціалістові — експерту-бухгалтеру, який є штатним або позаштатним працівником державної експертної установи, підпорядкованої Міністерству юстиції України і має на її проведення спеціальну ліцензію експертизи, що видається цією установою на п'ять років. Відповідно експерт-бухгалтер може досліджувати тільки ті документи, які подали йому слідчий або суд, тобто не має права самостійно залучати додаткові джерела, навіть дуже важливі. Експерт-бухгалтер може лише звернутися з проханням про надання йому необхідних додаткових матеріалів, у протилежному випадку має право взагалі відмовитися від покладених на нього обов'язків з письмовим повідомленням про неможливість виконання експертизи.

Аудитор виконує перевірку згідно зі складеною програмою, вводячи до неї питання, які, на його думку, важливі й вимагають належного вивчення й оцінки. Зауважимо, що аудитор за завданням замовника може виконувати певні контрольно-ревізійні дії. Він на свій розсуд досліджує документи та матеріали, що підтверджують або заперечують думку про фінансову звітність підприємства, порядок ведення фінансово-господарської діяльності, фінансовий стан економічного суб'єкта. Він самостійно, дотримуючись власного досвіду та знань, приймає рішення до яких сфер обліку застосувати суцільну чи вибіркочу перевірку, в яких випадках необхідно підтвердити достовірність облікових даних результатами проведеної у його присутності інвентаризації товарно-матеріальних цінностей, які ділянки мають бути детально проаналізовані, а які вимагають лише поверхневого огляду.

Аудитор під час перевірки дає замовникам рекомендації стосовно підвищення ефективності діяльності, зміцнення фінансового стану підприємства. Спостереження за процесом усунення виявлених під час державного фінансового контролю недоліків у роботі підприємства належить до обов'язків ревізора. Експерт-бухгалтер не зобов'язаний давати будь-які рекомендації. Тільки суд за результатами судового процесу може вказати керівництву підприємства на недоліки в обліку, організації контролю за рухом і використанням матеріальних цінностей, за своєчасністю, правильністю розрахунків з різними організаціями й окремими особами, тобто ті недоліки, що призвели до зловживань і порушення кримінальної справи.

Проведення судово-бухгалтерської експертизи регулюється законодавчими актами та Кримінальним кодексом України, а також Інструкцією про проведення судово-бухгалтерської експертизи в народному господарстві України, затвердженою Міністерством юстиції України за погодженням з прокуратурою. Експерт-бухгалтер у своїх діях керується тільки законом, а ревізор, – ще й нормативними документами відомства, яке

призначило ревізію. Проведення аудиту регламентується законодавством України і вимогами МСА.

Аудиторську перевірку оплачує підприємство-замовник згідно з угодою, праця ревізора оплачується за рахунок бюджету або відомчих коштів. Витрати на проведення судово-бухгалтерської експертизи є частиною судових витрат, їх оплачують правоохоронні органи.

Аудиторський звіт конфліктних ситуацій підприємства з податковими органами є інструментом захисту від суб'єктивізму останніх. Висновок аудитора підтверджує правильність розподілу прибутку між акціонерами підприємства у вигляді дивідендів. У випадку приватизації підприємства в складі інших документів, необхідних для подання у Фонд держмайна України, повинен бути й аудиторський звіт, оскільки він засвідчує фактичний фінансовий стан підприємства, реальну вартість його активів і пасивів.

Проведення комплексної або тематичної державного фінансового контролю фінансово-господарської діяльності оформлюється відповідним актом. Акт державного фінансового контролю є матеріалом для оцінки якості роботи керівника, головного бухгалтера та інших керівних працівників підприємства. На підставі матеріалів акта ревізор складає висновки та пропозиції, спрямовані на поліпшення фінансово-господарської діяльності підприємства.

Реалізація результатів судово-бухгалтерської експертизи оформлюється висновком експерта або актом про неможливість зробити висновки експертизи. Висновок експерта відображає об'єктивні дані процесу дослідження зі застосуванням наукових методів, які відповідно до статей Кримінально-процесуального кодексу України мають чинність доказу в справі, що розглядається правоохоронними органами.

Отже, відмінності аудиту від державного фінансового контролю і судово-бухгалтерської експертизи обумовлені метою, завданнями, суб'єктом та ініціаторами перевірки, об'єктом, обсягом і часом дослідження, сферою

правового регулювання, принципами оплати праці, документальним оформленням результатів перевірки та їх використанням.

Тема 2. Зарубіжний досвід проведення аудиту управлінської діяльності

План:

2.1. Історичні та економічні передумови виникнення аудиту.

2.2. Характеристика етапів розвитку аудиту в зарубіжній практиці та в Україні.

2.3. Міжнародні стандарти аудиту.

2.4. Кодекс етики міжнародної федерації бухгалтерів і аудиторів

2.5. Характеристика кваліфікаційних вимог до аудиторів країн ЄС.

Література: [8, 14, 19, 33, 38, 51, 52]

2.1. Історичні та економічні передумови виникнення аудиту.

Із розвитком торгівлі та промисловості державного контролю стало вже недостатньо, оскільки він захищав інтереси лише держави, тому виникла необхідність у недержавному контролі — аудиті (англ. audit від лат. *auditus* — слухання, вислуховування). Причому в ньому були зацікавлені обидві сторони. До послуг аудиторів звертались і незацікавлені сторони (суд, арбітраж), які захищали справедливість.

Щоб попередити зловживання, неправильний розподіл та привласнення прибутків, власник змушений був застосовувати перевірку фінансової звітності.

За історичними джерелами можна прослідкувати, що аудит як незалежний фінансовий контроль налічує багато віків. Розвиток контролю за господарською діяльністю пов'язаний із виникненням обліку в державах, розташованих у долинах річок Ніл, Тигр і Євфрат, де його вели ще на папірусі, а в подальшому — на папері.

Уважається, що аудит як вид професійної діяльності виник в Англії. Найдавніші згадки про аудит (1130 р.) наводяться в англійських облікових документах, що зберігаються в архівах Казначейства Англії і Шотландії. Також є дані про існування аудиту з 1299 по 1324 рік, коли королівським указом були призначені аудиторів в графствах Оксфорд, Беркшир, Південний Ельтон, Уїлтс, Самсет і Дорсет. У 1285 році королем Англії Едвардом I було видано закон, згідно з яким аудиторам надавались певні привілеї.

Сучасний аудит почав формуватися наприкінці XIX сторіччя, з часу, коли виникло поняття про компанію як про самостійний юридичний суб'єкт. Саме це призвело до роз'єднання права власності і функцій управління, внаслідок чого виникла необхідність захисту інтересів власників (акціонерів), котрі не брали участі в щоденному процесі прийняття рішень, за винятком малих компаній (коли акціонери та директор виступають в одній особі).

У 1844 році у Великій Британії видаються закони про компанії, відповідно до яких останні були зобов'язані один раз протягом року запрошувати незалежного аудитора для перевірки і підтвердження звітності. Офіційною датою виникнення аудиторської діяльності вважається 1853 рік — дата реєстрації перших у світі професійних організацій аудиторів. Вимога обов'язкового здійснення аудиту фінансової звітності компаній закріплена законодавством Франції у 1867 році, США — в 1887, Швеції — в 1895, Німеччини — в 1931 році. На території України у складі царської Росії вже у 1811 році існував державний контроль в особі державного контролера.

Аудиторська діяльність у країнах СНД — в Україні, Росії, Білорусі, Казахстані, Узбекистані та інших — розвивалась із розвитком ринкової економіки. Відтак було створено Асоціацію бухгалтерів і аудиторів СНД.

У світовій практиці існують дві принципові концепції регулювання аудиторської діяльності.

Перша концепція поширена в країнах континентальної Європи: Австрії, Іспанії, Франції, Німеччині, де аудит орієнтований головним чином на

державні органи як на основних користувачів аудиторських висновків. У цих країнах аудиторська діяльність суворо регламентована централізованими органами, на які фактично покладено функції державного контролю за аудиторською діяльністю. Основна увага приділяється законодавству та фіскальним вимогам.

Друга концепція розвинулася в англійських країнах: США, Великобританії, Австралії, де аудиторська діяльність є певною мірою саморегульованою. Аудит у цих країнах орієнтований переважно на потреби акціонерів, інвесторів, кредиторів та інших господарюючих суб'єктів. Регулювання аудиторської діяльності в цих країнах здійснюється в основному професійними громадськими аудиторськими об'єднаннями.

Теорія аудиту обґрунтовує його виникнення з різних точок зору. У Великій Британії та США найбільшого визнання набули такі підходи:

1. Потреби потенційного та існуючого інвесторів. Цей підхід полягає в тому, що кожний інвестор компанії, навіть за наявності достатнього рівня знань у сфері фінансового аналізу, не впевнений у достовірності показників фінансової звітності, необізнаний з даними бухгалтерського обліку, які є підставою для складання звітності. Актуальність цієї проблеми загострюється із зростанням кількості акціонерів, які фактично не мають відношення до управління компанією. Отже, підтверджуючи публічну звітність, аудитор виступає певним гарантом порядності відносин між учасниками господарської діяльності.

2. Теорія агентів (управляючих) пояснює потребу в аудиті, посиляючись на історичні факти незалежної перевірки звітів управляючих на замовлення землевласників. Ця теорія враховує можливість конфлікту інтересів власника і управляючих.

Роль третейського судді при цьому відводиться аудитору. Аудиторські підтвердження фінансової звітності посилюють довіру до власників компанії.

3. Теорія мотивацій. Ця теорія виходить із суто психологічних моментів. Вважається, що менеджери більш відповідально ставляться до складання

звітності, оскільки знають, що вона обов'язково буде перевірена, відтак зменшується ймовірність помилок та шахрайства.

Зарубіжна практика виділяє кілька підходів до проведення аудиту:

1) підтверджуючий аудит — полягає в перевірці значної кількості фактичного матеріалу з метою підтвердження достовірності фінансової звітності;

2) процедурний аудит — оцінює надійність облікових процедур, що традиційно склалися на підприємстві (процедури з обліку основних засобів, запасів, праці та її оплати тощо);

3) системний аудит — оцінює надійність та ефективність системи внутрішнього контролю і системи бухгалтерського обліку. Таким чином необхідно оцінити ризик того, що в системах обліку і контролю є певні недоліки, вони є недосконалі;

4) аудит зон ризику — вивчає та визначає зони ризику діяльності клієнта та визначає альтернативи вирішення ситуацій. Такий підхід до проведення аудиту є найбільш перспективним, оскільки він є менш затратним, тому що скорочує термін проведення аудиту та його трудомісткість.

Аудиторська діяльність в Україні започаткована з 1989 року у зв'язку із виникненням ринкових відносин і створенням в Україні (на той час УРСР) спільних підприємств, достовірність звітності яких іноземний інвестор вимагав підтвердити традиційним учасником цивілізованого ринку — аудитором. Це і стало передумовою створення дочірнього відділення Інаудиту в Україні, яке називалось Інаудит-Україна. До складу цієї першої аудиторської фірми в Україні увійшли колишні держслужбовці контрольно-ревізійного управління Мінфіну України. Проте значного розвитку аудит в Україні набув лише після розпаду Радянського Союзу.

Основними видами послуг перших аудиторських фірм в Україні були консультації з питань бухгалтерського обліку, правил оподаткування або безпосереднє здійснення бухгалтерського обліку та складання звітності.

Отже необхідність проведення аудиту обумовлена потребою користувачів у достовірній інформації про фінансовий стан господарюючого суб'єкта. Користувачами інформації можуть бути власники, керівництво управлінського апарату, інші фізичні та юридичні особи, що мають матеріальну зацікавленість у фінансово-господарській діяльності цього суб'єкта, а також усі ті, кому необхідно бути впевненим у достовірності та повноті наданої інформації про фінансовий стан суб'єкта господарювання.

Появу такого нового суб'єкта господарювання, як аудит, було сприйнято суспільством як належне, оскільки:

переважна більшість бухгалтерів малих підприємств мають низьку кваліфікацію;

законодавство зазнає частих змін.

Наступним кроком у розвитку аудиту в Україні було створення професійного громадського об'єднання громадян — Спілки аудиторів України; 14 лютого 1992 року на першому з'їзді аудиторів прийнято статут Спілки аудиторів України. З метою сприяння розвитку, вдосконаленню та уніфікації аудиторської діяльності в 1993 році було створено незалежний самостійний орган — Аудиторську палату України, а 22 квітня 1993 року прийнято Закон України «Про аудиторську діяльність» № 3125-ХІІ.

В 2018 році прийняти Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність».

Згідно з Міжнародним стандартом аудиту (МСА) 120 «Концептуальна основа Міжнародних стандартів аудиту» аудит фінансової звітності покликаний надати аудитору можливість висловити думку про те, чи складена фінансова звітність у всіх суттєвих аспектах відповідно до основ фінансової звітності.

Аудиторська діяльність в Україні включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне здійснення аудиторських перевірок, надання супутніх та інших аудиторських послуг. Аудиторська

діяльність є підприємницькою. Прибуток, отриманий від такої діяльності, оподатковується згідно з чинним законодавством.

Супутні аудиту послуги включають:

оглядові перевірки — завданням оглядової перевірки фінансової звітності є надання аудиторіві можливості встановити негативні факти, що спричинили подання неправдивої інформації. При встановленні таких фактів аудитор розцінює підготовлену (подану) фінансову звітність як невідповідну за будь-яким аспектом нормативним актам щодо її складання. Обмежені процедури оглядової перевірок дають меншу ймовірність досягнення поставленої аудитором мети порівняно з аудитом, оскільки під час оглядових перевірок докладно не вивчається система внутрішнього контролю та обліку на підприємстві та не перевіряється первинна бухгалтерська документація;

операційну перевірку — завданням операційної перевірки є проведення необхідних процедур з метою перевірки окремих питань, які визначені в договорі між аудитором і клієнтом;

компіляцію (трансформація бухгалтерського обліку) — завданням компіляції є здійснення процедур трансформації бухгалтерського обліку за іншими обліковими стандартами, планом рахунків. Під час здійснення таких послуг до виконання процедур залучається бухгалтер підприємства. В цьому випадку не потребується отримання аудиторських доказів стосовно цієї інформації.

До інших аудиторських послуг включаються:

— консультування третіх осіб з бухгалтерського та податкового обліків, питань оподаткування, складання фінансової (бухгалтерської) звітності, аналізу фінансово-господарської діяльності, економіко-правового забезпечення господарської діяльності, економічної та правової безпеки, фінансової політики;

— експертизи з питань підприємницької діяльності, в тому числі судово-бухгалтерська експертиза;

— представництво інтересів клієнта (замовника) перед третіми юридичними особами за його дорученням з питань економіко-правового забезпечення діяльності клієнта (замовника);

— видавництво та розповсюдження (на договірній основі через третіх осіб) методичної літератури з питань теорії та практики обліку, оподаткування, аудиту, економічного аналізу, фінансів, правового забезпечення господарської діяльності в Україні (здійснюється після отримання відповідного дозволу Аудиторської палати України);

— проведення навчальних семінарів та курсів з питань обліку, аудиту, оподаткування, аналізу та економіко-правового забезпечення господарської діяльності в Україні (здійснюється без видачі кваліфікаційних сертифікатів після узгодження та затвердження АПУ програм семінарів);

— ведення обліку і звітності – налагодження обліку і впровадження передових форм і методів, постійне ведення обліку, складання звітності та декларацій;

— розробка, впровадження, супроводження бухгалтерських програм на ПЕОМ (в електронних системах обробки даних);

— оцінка майна проводиться в разі приватизації, банкрутства, наслідування майна або злиття підприємств за умови відповідної кваліфікації оцінювача).

Усі інші види діяльності (роботи, послуги) не є статутними і дозволеними відносно аудиторських фірм (аудиторів).

Відповідно до Міжнародних стандартів аудиту до супутніх аудиту послуг відносяться:

підготовка оглядів, пов'язаних з нефінансовою інформацією (ефективність функціонування внутрішнього аудиту, комп'ютерного програмного забезпечення аудиту);

аналіз бухгалтерської (фінансової) звітності;

виконання узгоджених процедур по окремих рахунках бухгалтерського обліку, балансу (окремому фінансовому звіту) або бухгалтерської

(фінансової) звітності в цілому, а також іншої фінансової і нефінансової інформації;

складання (підготовка) бухгалтерської (фінансової) звітності (повної або часткової).

Багато користувачів фінансової звітності змішують аудит (auditing) і бухгалтерський облік (accounting). Така плутанина відбувається через те, що в більшості випадків аудит пов'язаний з бухгалтерською інформацією, і переважна більшість аудиторів володіють бухгалтерським обліком. Проте цього недостатньо. Він повинен бути компетентним у трактуванні аудиторських свідчень, застосуванні відповідних процедур аудиту, розміру вибірки та аудиторських тестів, оцінці результатів проведених досліджень. Саме це і відрізняє аудитора від бухгалтера.

2.2. Характеристика етапів розвитку аудиту в зарубіжній практиці та в Україні.

У МСА виділяють поняття зовнішній і внутрішній аудит, фінансовий і управлінський (операційний). Названі види аудиту мають різну мету і завдання.

Зовнішній аудит здійснюють незалежні аудитори (аудиторські фірми), зі сертифікатом аудитора, що дає їм право займатися аудиторською діяльністю. З 2001 р. в Україні ліцензія стала обов'язковою, а аудиторські фірми підлягають реєстрації в АПУ.

Внутрішній аудит виконують штатні працівники підприємства з метою надання допомоги керівництву в прийнятті управлінських рішень. У перелік функціональних обов'язків внутрішнього аудитора входять: перевірка фінансової звітності, обліку, первинних документів щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання; перевірка системи внутрішнього контролю за використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, оцінка економічної ефективності господарських операцій; складання і перевірка виконання бізнес-планів тощо.

Поділ обліку на фінансовий і управлінський відповідно породжує різновидність аудиту: фінансовий і управлінський (операційний). Управлінський аудит є різновидністю внутрішнього аудиту і здійснюється з метою розробки рекомендацій щодо економії та ефективного використання ресурсів для досягнення кінцевого фінансового результату господарської діяльності підприємства, вдосконалення чинної системи обліку і контролю за процесами виробництва.

У вітчизняній економічній літературі недостатньо уваги приділяється розкриттю поняття "управлінський аудит". Зарубіжні вчені по-різному визначають "управлінський (операційний) аудит".

Ми надаємо перевагу терміну "управлінський аудит" з таких причин:

- аудиторський контроль — невід'ємна функція управління;
- користувачами інформації цього виду аудиту є тільки працівники управління підприємства;
- функцією управлінського аудиту є не тільки поточний контроль за господарськими операціями, а й прогнозування, аналіз інших функцій управління господарською діяльністю. Отже, управлінський аудит — це процес вивчення й оцінка господарських явищ і фактів з метою надання рекомендацій управлінню суб'єкта господарської діяльності щодо економічного й ефективного використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, досягнення кінцевого фінансового результату і програмних цілей.

У практичній діяльності зарубіжних країн управлінський аудит зазвичай здійснюють внутрішні аудитори. Якщо на підприємстві відсутня служба внутрішнього аудиту або недостатня кваліфікація внутрішніх аудиторів, то для виконання цього виду послуг можна залучати зовнішніх аудиторів.

Завдання коригування передбачає надання аудитором керівництву підприємства (замовнику) тих чи інших вказівок і рекомендацій про можливе виправлення виявлених суттєвих помилок у системі бухгалтерського обліку і звітності.

Завдання оперативного контролю вирішуються аудитором у тих випадках, коли він співпрацює з суб'єктом перевірки впродовж тривалого часу на основі довгострокового договору. При цьому аудитор має змогу здійснювати перманентну (безперервну) аудиторську перевірку підприємства-замовника протягом всього контрольованого звітного періоду.

З розвитком аудиту орієнтація аудиторів змістилася на користь вибіркової перевірки на підставі результатів оцінки системи внутрішнього контролю й оцінки аудиторського ризику. Для підтвердження попередньо визначеного рівня аудиторського ризику аудитори стали використовувати тести системи внутрішнього контролю, залишків на рахунках бухгалтерського обліку.

В економічній літературі більшість вчених виділяє три етапи розвитку аудиту: підтверджувальний, системно-орієнтований, ризико-орієнтований.

В умовах підтверджувального аудиту основною метою і завданням аудиторської перевірки є попередження і виявлення помилок, зловживань і шахрайства. При системному або ризико-орієнтованому аудиті основною метою перевірки є підтвердження достовірності фінансової звітності.

Отже, на основі вивчення джерел наукової спеціальної літератури, аналізу чинних міжнародних нормативів аудиту та практичного досвіду українських і закордонних аудиторських фірм можна дійти висновку, що на мету і завдання аудиту (аудиторських послуг) впливають такі чинники

- види аудиту та аудиторських послуг;
- зміст договору на аудиторську перевірку;
- підходи до аудиту (еволюція його розвитку).

Функціональні завдання аудиту тісно пов'язані з функціональними обов'язками. Зі зміною виду аудиторських послуг і етапів аудиторського процесу змінюються функціональні завдання. У процесі аудиту фінансової звітності ці завдання такі:

- вивчення бізнесу клієнта й укладання договору на аудиторську перевірку;

- розробка плану і робочої програми перевірки;
- дослідження та збір аудиторських доказів;
- аналіз і оцінка аудиторських доказів;
- коригування плану та робочої програми;
- складання аудиторського звіту й акту виконання робіт.

Отже, аудит в Україні стає однією з важливих галузей науки і практики. Він значно розширює і якісно поліпшує традиційні форми контролю. З розвитком ринкової інфраструктури зростає потреба в об'єктивній кількісній та якісній оцінці господарських явищ і фактів при визначенні їх відповідності встановленим критеріям та надання зацікавленим користувачам достовірної інформації про об'єкти господарської діяльності підприємства. В цьому вбачається основна мета аудиту.

2.3. Міжнародні стандарти аудиту.

Міжнародні стандарти аудиту (МСА) (англ. International Standards on Auditing (ISA)) - міжнародні професійні стандарти для здійснення аудиторської діяльності. Видаються Міжнародною федерацією бухгалтерів (МФБ), англ. International Federation of Accountants (IFAC) - глобальна організація бухгалтерів, заснована в 1977 році.

До її складу входять понад 170 членів з більш, ніж 125 країн і юрисдикцій, які об'єднують понад 2,5 мільйона бухгалтерів, зайнятих в суспільній практиці, промисловості, торгівлі, управлінні та академічній діяльності.

Через поради, що входять в МФБ, а саме, Комітет з міжнародних стандартів аудиту та підтвердження достовірності інформації, англ. International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) - незалежний орган, який розробляє стандарти аудиту, оглядові перевірки та інші завдання, що дозволяють контролювати і гарантувати якість аудиторської діяльності в усьому світі; організація встановлює міжнародні стандарти в області етики, аудиту, освіти та бухгалтерського обліку в державному секторі.

На основі міжнародних стандартів регламентується аудиторська діяльність і в Україні.

1. КОДЕКС ЕТИКИ ПРОФЕСІЙНИХ БУХГАЛТЕРІВ

Частина А — Загальне застосування кодексу етики професійних бухгалтерів (КЕПБ)

Частина Б — Професійні бухгалтери-практики

Частина В — Професійні бухгалтери в бізнесі

2. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ

3. АУДИТ ІСТОРИЧНОЇ ФІНАНСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Загальні принципи та відповідальність

МСА (ISA) 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту»

МСА (ISA) 210 «Узгодження умов виконання завдань з аудиту»

МСА (ISA) 220 «Контроль якості аудиту фінансової звітності»

МСА (ISA) 230 «Аудиторська документація»

МСА (ISA) 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності»

МСА (ISA) 250 «Розгляд законодавчих та нормативних актів при аудиті фінансової звітності»

МСА (ISA) 260 «Повідомлення інформації з питань аудиту тим, кого наділено найвищими повноваженнями»

МСА (ISA) 265 «Повідомлення інформації про недоліки внутрішнього контролю тим, кого наділено найвищими повноваженнями, та управлінському персоналу

Оцінка ризиків та дії у відповідь на оцінені ризики

МСА (ISA) 300 «Планування аудиту фінансової звітності»

МСА (ISA) 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища»

МСА (ISA) 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту»

МСА (ISA) 330 «Дії аудитора у відповідь на оцінені ризики»

МСА (ISA) 402 «Аудиторські міркування стосовно суб'єктів господарювання, які звертаються до організацій, що надають послуги»

МСА (ISA) 450 «Оцінка викривлень, ідентифікованих під час аудиту»

Аудиторські докази

МСА (ISA) 500 «Аудиторські докази»

МСА (ISA) 501 «Аудиторські докази — додаткові міркування щодо відібраних елементів»

МСА (ISA) 505 «Зовнішні підтвердження»

МСА (ISA) 510 «Перші завдання з аудиту — залишки на початок періоду»

МСА (ISA) 520 «Аналітичні процедури»

МСА (ISA) 530 «Аудиторська вибірка»

МСА (ISA) 540 «Аудит облікових оцінок, у тому числі облікових оцінок за справедливою вартістю, та пов'язані з ними розкриття інформації»

МСА (ISA) 550 «Пов'язані сторони»

МСА (ISA) 560 «Подальші події»

МСА (ISA) 570 «Безперервність»

МСА (ISA) 580 «Письмові запевнення»

Використання роботи інших фахівців

МСА (ISA) 600 «Особливі міркування — аудит фінансової звітності групи (включаючи роботу аудиторів компонентів)

МСА (ISA) 610 «Використання роботи внутрішніх аудиторів»

МСА (ISA) 620 «Використання роботи експерта аудитора»

Аудиторські звіти та звітність

МСА (ISA) 700 «Формулювання думки та надання звіту щодо фінансової звітності»

МСА (ISA) 705 «Модифікації думки у звіті незалежного аудитора»

МСА (ISA) 706 «Пояснювальні параграфи та параграфи з інших питань у звіті незалежного аудитора»

MCA (ISA) 710 «Порівняльна інформація — відповідні показники і порівняльна фінансова звітність»

MCA (ISA) 720 «Відповідальність аудитора щодо іншої інформації в документах, що містять перевірену аудитором фінансову звітність»

Спеціалізовані сфери

MCA (ISA) 800 «Особливі міркування — аудит фінансової звітності, складеної відповідно до концептуальних основ спеціального призначення»

MCA (ISA) 805 «Особливі міркування — аудит окремих фінансових звітів та певних елементів, рахунків або статей фінансового звіту»

MCA (ISA) 810 «Завдання з надання звіту щодо узагальненої фінансової звітності»

Положення з міжнародної практики аудиту

1000 «Процедури міжбанківського підтвердження»

1004 «Взаємовідносини інспекторів з банківського нагляду та зовнішніх аудиторів»

1006 «Аудит фінансової звітності банків»

1010 «Розгляд екологічних питань при аудиті фінансової звітності»

1012 «Аудит похідних фінансових інструментів»

1013 «Електронна комерція: вплив на аудит фінансової звітності»

4. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАВДАНЬ З ОГЛЯДУ ІСТОРИЧНОЇ ФІНАНСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

2400 «Завдання з огляду фінансової звітності»

2410 «Огляд проміжної фінансової інформації, що виконується незалежним аудитором суб'єкта господарювання»

5. ЗАВДАННЯ З НАДАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ, ЩО НЕ Є АУДИТОМ ЧИ ОГЛЯДОМ ІСТОРИЧНОЇ ФІНАНСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

3000 «Завдання з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації»

3400 «Перевірка прогнозової фінансової інформації»

3402 «Звіти з надання впевненості щодо заходів контролю в організації, що надає послуги»

6. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ СУПУТНІХ ПОСЛУГ

4400 «Завдання з виконання узгоджених процедур стосовно фінансової інформації»

4410 «Завдання з підготовки інформації для фінансової звітності»

2.4 Кодекс етики міжнародної федерації бухгалтерів

Затвердженим текстом Кодексу етики професійних бухгалтерів МФБ вважається текст, опублікований англійською мовою.

З метою досягнення максимально широкого охоплення аудиторії та зворотного зв'язку МФБ заохочує репродукування цього видання у будь-якому форматі.

Автори або видавці не несуть ніякої відповідальності за втрати, понесені будь-якою особою, що діяла або утримувалася від дії внаслідок будь-якого матеріалу, вміщеного в цьому виданні.

Авторське право на це видання від листопада 2001 року має Міжнародна федерація бухгалтерів. Усі права застережено. Жодну частину цього видання не може бути відтворено чи використано в будь-якій формі повністю або частково із застосуванням електронних, механічних чи інших засобів, відомих нині або таких, які будуть винайдені в майбутньому, в тому числі отокопіювання та магнітофонний запис або будь-які інші системи збереження та відтворення інформації, без попереднього дозволу Міжнародної федерації бухгалтерів.

Крім МСА, Міжнародною федерацією бухгалтерів затверджено Кодекс етики МФБ.

Основні правила професійної етики аудиторів:

- об'єктивність;
- незалежність;
- доброзичливість;

- конфіденційність;
- компетентність;
- чесність.

2.5 Характеристика кваліфікаційних вимог до аудиторів країн ЄС.

Законодавство зарубіжних країн у більшості випадків вимагає підтвердження бухгалтерських звітів компаній незалежними аудиторами (аудиторськими фірмами). Директива Європейського співтовариства № 8 вимагає проведення аудиторської перевірки всіх великих компаній, дозволяючи самим країнам — членам ЄС вирішувати, чи потрібні такі перевірки малих і середніх фірм.

Розглянемо особливості організації проведення аудиту в деяких країнах Європи та США.

Франція. Питання, пов'язані з аудитом, регулює Міністерство юстиції. Основним законодавчим актом, який вимагає проведення аудиту звітності всіх компаній із обмеженою відповідальністю і повних товариств, є Закон про промислово-торговельні компанії 1966 р. Аудитора у Франції називають комісаром з рахунків, він призначається власниками підприємства (акціонерами) строком на шість років для проведення аудиту. Термін роботи аудитора з підприємством-клієнтом може бути продовжено ще на один термін. Якщо розмір статутного капіталу компанії перевищує 500 тис. франків або вона зареєстрована на фондовій біржі, акціонери обирають двох аудиторів. Аудиторська перевірка товариств з обмеженою відповідальністю і простих товариств здійснюється лише у тому разі, якщо їх розмір перевищує встановлену величину.

У Франції існує такий поділ на малі, середні і великі компанії:

До великих належать компанії, які протягом двох років підряд перевищували два із трьох показників, передбачених для середніх компаній.

Крім цього, проведення аудиту у Франції є обов'язковим для:

- 1) фінансових організацій;

- 2) страхових компаній;
- 3) сільськогосподарських кооперативів;
- 4) інвестиційних фондів;
- 5) спортивних організацій.

Німеччина. Починаючи з 1931 р. згідно з чинним законодавством усі компанії з обмеженою відповідальністю, а також всі інші середні та великі компанії зобов'язані проводити щорічний аудит.

Регулює аудиторську діяльність в Німеччині міністерство економіки.

Великобританія. На відміну від інших країн ЄС, усі компанії Великобританії без винятку повинні надавати свої річні звіти для перевірки аудиторам. Основним законодавчим актом, який вимагає проведення аудиту у Великобританії, є Акт про компанії 1985 р. Аудитор призначається власниками компанії.

Сполучені Штати Америки. Це країна, в якій теорія і практика аудиту розвивається в багатьох напрямках, має свої особливості. У США аудиту підлягають державні і недержавні підприємства. Це, у свою чергу, сформувало чотири основні типи аудиторів у США: 1. Аудитори головної служби обліку, які працюють у позавідомчій службі законодавчої гілки федерального уряду. Основна функція таких аудиторів — виконувати аудиторські функції для Конгресу.

2. Податкові інспектори проводять аудит декларацій платників податків з метою визначення відповідності їх законам про оподаткування (ці перевірки можна розглядати як аудит на відповідність).

3. Внутрішньогосподарські аудитори.

Цих аудиторів запрошуюють приватні компанії для аудиту діяльності своїх адміністрацій. Обов'язки внутрішньогосподарських аудиторів визначаються залежно від того, хто є їх наймачем, і мети перевірки.

4. Присяжні бухгалтери (незалежні аудитори), основним обов'язком яких є перевірка річної звітності компаній, які оприлюднюють свої звіти, а також аудит у більшості інших великих і середніх компаній та некомерційних

організацій. Міжнародною професійною організацією бухгалтерів і аудиторів є Міжнародна федерація бухгалтерів і аудиторів (International Federation of Accountants — IFAC), в яку входить понад 100 держав світу. IFAC у своєму складі має такі комітети: Комітет з аудиторської практики; Комітет з навчання, Комітет з етики, Комітет з фінансового та управлінського обліку, Комітет з планування та ін.

У США є такі професійні аудиторські організації:

- Американський інститут присяжних бухгалтерів (American Institute of Certified Accountants — AICPA).
- Комісія з цінних паперів (Securities & Exchange Commission — SEC).
- Головна служба обліку (The United States general Accounting Office — GAO).
- Американська асоціація бухгалтерів (American Accounting Association — AAA).
- Національна асоціація бухгалтерів США (National Association of Accountants — NAA).
- Асоціація спеціалістів з комп'ютерного аудиту (EDP Auditors Association) та ін.

У Великобританії створено такі організації, які об'єднують присяжних бухгалтерів, аудиторів:

1. Громадська організація дипломованих бухгалтерів (The Chartered Association of Certified Accountants — CACAACCA, FCCA).
2. Громадський інститут бухгалтерів-аналітиків (The Chartered Institute of Management Accountants — CIMA ACMA, FCMA).
3. Громадський інститут національних фінансів і бухгалтерського обліку (The Chartered Institute of Public Finance & Accountancy — CIPFA or PFA).
4. Інститут присяжних бухгалтерів Англії та Уельсу (The Institute of Chartered Accountants in England & Wales — ICAEW or ACA, FCA).

5. Інститут присяжних бухгалтерів Шотландії(The Institute of Chartered Accountants of Scotland — ICAS or CA).

6. Інститут присяжних бухгалтерів Ірландії (The Institute of Chartered Accountants of Ireland — ICAI or ACA, FCA).

У Франції діють дві головні професійні організації аудиторів і бухгалтерів:

- Орден експертів-бухгалтерів (ОЕССА).
- Національна компанія комісарів з рахунків (CNCC).

Крім того, у Франції створено Асоціацію керівників аудиторських фірм (АРБФ).

У Німеччині з 1961 р. під керівництвом міністерства економіки діє Wirtschaftsprüferkammer — офіційний орган для контролю за діяльністю аудиторів, який також здійснює реєстрацію всіх аудиторів країни. Крім того, існує добровільна асоціація кваліфікованих аудиторів Institute of Wirtschaftsprüfer.

Протягом багатьох років діяльності аудиторських фірм у зарубіжних країнах сформувалось кілька їх основних видів:

- Міжнародні (транснаціональні), які складають «велику п'ятірку» аудиторських фірм;
- Інші національні аудиторські фірми;
- Регіональні та місцеві фірми.

До «великої п'ятірки» входять такі аудиторські фірми світового значення:

- Coopers & Lybrand («Куперс і Лайбранд»).
- Deloitte & Touch («Ділойт і Туш»).
- Arthur Andersen («Артур Андерсен»).
- Ernst & Young («Ернст і Янг»).
- KPMG (КПМГ).

Договір на проведення аудиту може бути довгостроковим (складається на строк більше одного року) або стосуватися разової аудиторської

перевірки. Строк, на який укладено договір, визначає його розташування в робочому досьє аудитора. Договір слід укласти не менш як у двох примірниках, кожен з яких має однакову юридичну силу.

Договір проведення аудиту повинен містити таку інформацію:

- назва документа;
- номер;
- місце та дата укладення;
- повні назви виконавця (аудиторської фірми, аудитора) та клієнта (замовника);
- прізвища уповноважених посадових осіб, що підписали договір;
- предмет договору (аудиторська перевірка);
- період, за який проводиться перевірка;
- мета та обсяг робіт;
- зобов'язання сторін;
- порядок здавання та приймання виконаних робіт;
- строк виконання;
- вартість указаних у договорі робіт та послуг;
- порядок розрахунків;
- відповідальність виконавця та клієнта;
- особливі умови (в разі потреби);
- реквізити сторін;
- додатки до договору (в разі потреби);
- підписи та печатки сторін договору.

Укладення договору на аудиторську перевірку, підписання його обома сторонами не дають ніякої гарантії отримання підприємством-клієнтом безумовно позитивного висновку, тобто не виключається можливість негативного аудиторського звіту.

Оплата підприємством-клієнтом виконаних аудиторською фірмою (аудитором) належним чином робіт, обумовлених у договорі, здійснюється незалежно від результату аудиту та виду аудиторського звіту, складеного

аудитором. Договір набуває чинності з моменту підписання його і діє до зазначеної в ньому дати.

Разом з тим затвердженої типової стандартної форми договору на проведення аудиту немає. Вона повинна відповідати загальноприйнятій у кожній країні формі укладення договорів. Кожна аудиторська фірма (аудитор) можуть самостійно вирішувати питання вибору форми договору на аудиторську перевірку з урахуванням і додержанням установлених вимог.

Узагальнивши практичний досвід вітчизняних і зарубіжних аудиторських фірм, розробив форму договору на проведення аудиту. Ця форма є найбільш загальною і може бути удосконалена, змінена і пристосована до конкретних умов та специфіки окремих аудиторських перевірок, власних традицій роботи аудиторських фірм.

В Україні сертифікацію аудиторів здійснює Аудиторська палата України згідно із положенням про сертифікацію аудиторів від 27 листопада 1997 р.

Професійна діяльність аудиторів (аудиторських фірм) регулюється нормативами (стандартами) аудиту. Існують такі види нормативного аудиту:

- 1) міжнародні;
- 2) національні;
- 3) внутрішньофірмові.

Міжнародні стандарти аудиту (МСА) розробляються Комітетом з міжнародної аудиторської практики, який є постійним Комітетом Ради Міжнародної федерації бухгалтерів.

ТЕМА 3. Оцінювання управлінської діяльності в системі аудиторських процедур.

План:

3.1. Поняття "оцінювання", концепції оцінювання, його інформаційне забезпечення.

3.2. Види та типи оцінювання, моделі оцінювання

3.3. Результативність і мета проведення аудиту і оцінювання управлінської діяльності, підходи до оцінювання

Література: [8, 10, 15, 18, 19, 20, 32, 34, 35, 46] .

3.1 Поняття "оцінювання", концепції оцінювання, його інформаційне забезпечення.

Внутрішні аудитори зобов'язані не тільки аналізувати, а й документально підтверджувати отриману інформацію.

Комплекс інформаційного забезпечення залежно від потреб аудиторського процесу можна класифікувати на вхідну і вихідну (контрольну) інформацію.

Вхідну інформацію залежно від джерела (адресності) її формування, а також змісту поділяють на нормативно-правову (закони, постанови, укази та інші нормативно-правові акти), нормативно-довідкову (формується керівництвом фірми-клієнта для забезпечення цілей управління, а саме: засновницькі документи, внутрішні організаційні регламенти, накази, розпорядження, бізнес-плани, договори з контрагентами тощо), фактографічну (сукупність даних економічного характеру про здійснені господарські операції, яка накопичується в первинних документах, реєстрах обліку, формах звітності) і організаційну (формується керівником служби внутрішнього аудиту на першому етапі процесу аудиту і міститься в таких документах, як Загальний план аудиту, Програма аудиту, графіки роботи аудиторів, розрахунки для оцінювання суттєвості помилок).

Формуванню вихідної (контрольної) інформації передують етап виконання аудиторських процедур з метою отримання доказів щодо предмету завдання керівництва підприємства.

Вихідну інформацію, залежно від ступеня узагальнення відомостей, поділяють на проміжну і підсумкову.

Проміжна контрольна інформація формується в ході накопичення, групування і попередньої систематизації виявлених у процесі аудиту відхилень (помилки, порушень) фінансово-господарської діяльності клієнта.

Підсумкова інформація являє собою вищий рівень узагальнення контрольної інформації за результатами проведення аудиту. До цих видів вихідної інформації зокрема відносяться аудиторський звіт та аудиторський висновок.

- перевірку результатів діяльності:

перевірка та аналіз фактичних результатів діяльності порівняно з бюджетом, прогнозом та результатами діяльності попередніх періодів; розгляд і порівняння оперативної і фінансової інформації; аналіз і вивчення зв'язку та причин для виправлення негативних ситуацій; оцінювання і порівняння внутрішньої і зовнішньої інформації для прийняття управлінських рішень; перевірка функціональності та результативності за певними видами діяльності

- оброблення інформації:

перевірка точності та повноти відображення операцій двома групами процедур контролю: загальні заходи контролю в системі інформаційних технологій (включають контроль за функціонуванням комп'ютерної мережі, системи програмного забезпечення, його зміни та обслуговування, забезпечення безпеки доступу, придбання, розроблення та обслуговування прикладних програм) і заходи контролю за прикладними програмами в системі інформаційних технологій (включають перевірку точності записів, ведення і перевірку рахунків та перевірочних балансів, автоматизовані процедури контролю)

• фізичний контроль:

контроль фізичної безпеки активів, у тому числі захисту приміщень від несанкціонованого доступу до активів і бухгалтерських записів; санкціонування доступу до комп'ютерних програм та файлів з даними;

порівняння результатів фізичної інвентаризації; запобігання крадіжки активів та доступності активів незаконному привласненню

- розмежування обов'язків:

перевірка і контроль документів, якими визначаються обов'язки різних осіб щодо санкціонування операцій, відображення їх в обліку та збереження активів. Звітування і контроль з метою зменшення можливості для будь-якої особи здійснити та приховати помилки або шахрайство в ході виконання своїх звичайних обов'язків.

Інформація про виявлені в ході аудиторської перевірки фактів порушень повинна бути достатньою, точною і вагомою, щоб забезпечити на її основі відповідних рекомендацій.

Процес збирання, аналізу та документування інформації повинен перебувати під наглядом керівника служби внутрішнього аудиту.

3.2 Види та типи оцінювання, моделі оцінювання

На будь-якому рівні організації менеджери намагаються досягати високих результатів. Однак загальна згода щодо змісту категорії "ефективність" відсутня. Відмінності у визначенні управлінської ефективності відображаються у наступних концепціях та підходах до оцінки організаційної ефективності, які у практичній діяльності доцільно використовувати в залежності від ситуації:

Цільова концепція ефективності управління – це концепція, згідно якої діяльність організації спрямована на досягнення певних цілей, а ефективність управління характеризує ступінь досягнення поставлених цілей.

В якості показників, що відображають результат діяльності, використовуються: обсяг реалізації продукції (надання послуг); частка продукту організації на ринку; обсяг прибутку; асортимент продукції або послуг; темпи зростання обсягів продаж; показники якості продукції (послуг) організації тощо.

Системна концепція ефективності управління – це концепція, згідно якої на результати діяльності організації впливають як внутрішні чинники, так і фактори зовнішнього середовища, а ефективність управління характеризує ступінь адаптації організації до свого оточення.

Будь-яка організація – це частина галузі (більш великої системи), суспільства (ще більшої системи) і все частіше – глобальної економіки (можливо, найбільшої з усіх систем). Усі ці системи висувають вимоги до своїх частин не лише щодо прийнятної якості продуктів та їх кількості, але й щодо чистоти довкілля, забезпечення внутрішньої стабільності та глобальної політичної стабільності. Саме тому організація не може обмежитись виробництвом товарів та послуг, що задовольняють її покупців; вона повинна діяти таким чином, щоб були задоволені інші важливі елементи більших систем.

Admixer

Системна концепція пояснює, чому ресурси повинні використовуватись для діяльності, яка безпосередньо не пов'язана із досягненням мети організації. Іншими словами, пристосування до середовища й підтримка циклу "входи – процес – виходи" вимагають, щоб ресурси розподілялись і в тих сферах діяльності, які лише опосередковано пов'язані з основною метою організації.

Концепція ефективності управління на основі досягнення "балансу інтересів" – це концепція, згідно якої діяльність організації спрямована на задоволення очікувань, сподівань і потреб (інтересів) усіх індивідуумів і груп, які взаємодіють в організації та з організацією, а ефективність управління характеризує ступінь досягнення балансу інтересів усіх зацікавлених у діяльності організації індивідуумів і груп.

З точки зору концепції "балансу інтересів" організація є ефективною в тому ступені, в якому вона задовольняє інтереси групи, що контролює найбільш важливий на даний момент ресурс. Велика увага в процесі оцінки ефективності управління надається якості життя, під яким розуміється

ступінь задоволення важливих особистих потреб працівників організації шляхом виконання роботи у ній.

Для визначення показників, що характеризують ступінь досягнення організацією головного критерію використовуються як методи прямих розрахунків, так і методи опосередкованого оцінювання (експертні методи, анкетне опитування тощо).

Окрім зазначених концепцій, що відбивають сутність двох категорій ("ефективність організації" та "ефективність управління організацією"), існують системи поглядів, що стосуються виключно ефективності управління.

Функціональна концепція ефективності управління – це концепція, згідно якої управління розглядається з точки зору організації праці та функціонування управлінського персоналу, а ефективність управління характеризує співставлення результатів та витрат самої системи управління.

Результат (ефект) управлінської праці в межах функціональної концепції вимірюють, зокрема, наступними показниками: зменшення трудомісткості управлінських робіт; скорочення управлінського персоналу, термінів обробки інформації; скорочення втрат робочого часу управлінців; зменшення плинності управлінських кадрів тощо.

Композиційна концепція ефективності управління – це концепція, згідно якої ефективність управління визначається ступенем впливу управлінської праці на результати діяльності організації в цілому.

Управлінський персонал своєю діяльністю впливає на скорочення трудомісткості виробництва продукту, підвищення ритмічності роботи, покращення матеріально-технічного постачання і обслуговування основного виробництва, оптимізацію техніко-економічного та оперативного планування. Зрештою це позитивно відображається на продуктивності праці в організації.

Серед показників, що характеризують результат (ефект) діяльності організації, найбільш широко використовуються наступні: продуктивність

праці; розмір зниження собівартості продукту; обсяги приросту прибутку; обсяги реалізації продукту тощо.

В межах композиційної концепції до визначення ефективності управління досить широко використовуються показники економічності апарату управління: питома вага управлінців в загальній чисельності працюючих; питома вага персоналу управління в загальному фонді оплаті праці; питома вага витрат на управління в собівартості продукції тощо.

3.3. Результативність і мета проведення аудиту і оцінювання управлінської діяльності, підходи до оцінювання

Аудит управлінської діяльності, з огляду на його сутнісну природу, функціональне навантаження та цільове спрямування, слід ідентифікувати як форму контролю, яка являє собою сукупність дій, спрямованих на визначення рівня ефективності управління у процесі реалізації запланованих цілей, встановлення факторів, перешкоджаючих досягненню максимального результату в процесі використання певного обсягу: трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, і обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності використання ресурсів суб'єкта господарювання. В цьому аспекті можна спостерігати взаємозв'язок аудиту управлінської діяльності з іншими видами аудиту. Єдине інформаційне забезпечення при перевірці об'єктів синтезує аудит управлінської діяльності з іншими видами аудиту.

Аудит управлінської діяльності, як найбільш приваблива форма контролю у сфері управління бізнесом, будуватиметься на принципах традиційного контролю, або на поєднанні з власними принципами. Основні засади, за допомогою яких здійснюватиметься аудит управлінської діяльності можна розглянути у декількох площинах: 1) через правила професійної етики аудитора; 2) через методологічні принципи аудиту. До правил професійної етики аудита управлінської діяльності слід віднести: об'єктивність, незалежність (правова, етична, економічна), доброзичливість,

конфіденційність, компетентність, що не суперечить вимогам Міжнародних стандартів аудиту [4].

До методологічних принципів аудиту управлінської діяльності слід віднести: - планування аудиту; - обґрунтування оцінки доказів і системи внутрішнього контролю; - доцільність вибору методики; - визначення критеріїв матеріальності і методики оцінки ризику; - аналіз формування висновків аудиту та відповідальність за їх складання; - обґрунтування результатів роботи аудиторів; - повне інформування клієнтів.

На сучасному етапі гармонійному розвитку аудиту управлінської діяльності в Україні перешкоджає ряд чинників і обставин:

- недосконалість вітчизняного законодавства з аудиту;
- відсутність нормативної бази з аудиту управлінської діяльності;
- незначний практичний досвід;
- відсутність методики з проведення та документування процесу управлінського аудиту.

У законодавстві України, а також у науковій та спеціальній літературі майже немає розкриття аудиту управлінської діяльності як складової частини контролю за управлінням соціально-економічними процесами. Відсутнє його тлумачення як управлінської підсистеми, яка полягає у взаємодії суб'єктів, що репрезентують громадянське суспільство, з об'єктами, які належать до приватного та інших секторів економіки України. Бракує ґрунтового економіко-правового аналізу чинників, під дією та впливом яких функціонує в цілому система аудиту в Україні. Досі немає відповідних нормативно-правових актів, що розкривають сутність і зміст детермінант, які свого часу спричинили виникнення, а нині обумовлюють становлення аудиту управлінської діяльності як об'єктивно необхідного явища суспільно-господарської практики. Це применшує реальну значущість і роль в цілому аудиту, гальмує використання його потенціалу, не дозволяє у повній мірі окреслити перспективи його розвитку. У свою чергу це перешкоджає адекватному визначенню мети і завдань, що покладаються на аудит

управлінської діяльності, виходячи з місця і ролі, які він займає та відіграє у суспільному бутті.

Мета аудиту, сформульована у преамбулі Закону, як захист інтересів власників, не знайшла достатньо повного розкриття у завданнях аудиту, які зводяться до висновків про достовірність (чи не достовірність) фінансової звітності господарюючих суб'єктів. Обмежуючи елементи аудиту (мету, предмет, кількість об'єктів, суб'єктів та завдання) неможливо реалізувати потенціал та розкрити роль, яку об'єктивно покликаний відігравати аудит управлінської діяльності. Потребують вирішення і методичні аспекти аудиторської діяльності.

Методологія здійснення аудиту управлінської діяльності є недосконалою, не враховує сучасні наукові надбання, що мають бути покладені в основу його розвитку.

Отже, фахівці з аудиту управлінської діяльності стикаються з низкою проблем щодо нормативного забезпечення у частині:

- невизначеності статусу аудиту управлінської діяльності та відсутності законодавчих актів щодо його здійснення;
- невирішеності проблеми єдиних концептуальних підходів при проведенні аудиту управлінської діяльності;
- відсутності методичних рекомендацій, положень та порядків щодо здійснення аудиту;
- належного досвіду аудиту управлінської діяльності;
- недостатності кваліфікованих аудиторських кадрів тощо.

ТЕМА 4. Регулювання аудиторської діяльності та її інформаційне забезпечення.

План:

4.1. Регулювання аудиторської діяльності в умовах ринку. Аудиторська палата України. Професійні об'єднання аудиторів.

4.2. Сертифікація та підвищення кваліфікації аудиторів. Реєстр аудиторських фірм та аудиторів.

Література: [1,2, 9, 10, 19, 41, 48]

4.1. Регулювання аудиторської діяльності в умовах ринку.

Організація аудиту в Україні регулюється низкою законодавчих актів, основним з яких є Закон України “Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 9, ст.50). Згідно з Законом в Україні створено інститут незалежного фінансового контролю (експертизи), який повинен стати невід’ємною складовою частиною ринкової економічної системи.

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

1) аудит фінансової звітності - аудиторська послуга з перевірки даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності та/або консолідованої фінансової звітності юридичної особи або представництва іноземного суб’єкта господарювання, або іншого суб’єкта, який подає фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність групи, з метою висловлення незалежної думки аудитора про її відповідність в усіх суттєвих аспектах вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, міжнародних стандартів фінансової звітності або іншим вимогам;

2) аудитор - фізична особа, яка підтвердила кваліфікаційну придатність до провадження аудиторської діяльності, має відповідний практичний досвід та включена до Реєстру аудиторів та суб’єктів аудиторської діяльності;

3) аудиторська діяльність - незалежна професійна діяльність аудиторів та суб’єктів аудиторської діяльності, зареєстрованих у Реєстрі аудиторів та суб’єктів аудиторської діяльності, з надання аудиторських послуг;

4) аудиторська мережа (мережа) - структура для забезпечення співробітництва, до якої входять аудиторські фірми та/або аудитори, діяльність якої спрямована на отримання прибутку або розподіл витрат, або

яка має спільну власність, перебуває під спільним контролем або управлінням, має спільні політику та процедури з контролю якості, спільну ділову стратегію, надає послуги під однаковим знаком для товарів та послуг або має спільні професійні ресурси;

5) аудиторська фірма - юридична особа, яка провадить виключно аудиторську діяльність та/або надає неаудиторські послуги на підставах та в порядку, що передбачені Законом та міжнародними стандартами аудиту;

6) аудиторський звіт - документ, підготовлений суб'єктом аудиторської діяльності за результатами аудиту фінансової звітності (консолідованої фінансової звітності) відповідно до міжнародних стандартів аудиту та вимог цього Закону;

7) аудиторські послуги - аудит, огляд фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності, виконання завдань з іншого надання впевненості та інші професійні послуги, що надаються відповідно до міжнародних стандартів аудиту;

8) внутрішній контроль якості виконання завдання - оцінка роботи аудитора або ключового партнера з аудиту, задокументованої у робочих документах аудитора, на предмет підтвердження обґрунтованості висновків, що містяться у проекті аудиторського звіту або інших звітів;

9) група - група юридичних осіб, що складається з материнської компанії та її дочірніх підприємств;

10) завдання з обов'язкового аудиту фінансової звітності - завдання з надання обґрунтованої впевненості, що приймається і виконується суб'єктом аудиторської діяльності відповідно до вимог цього Закону та міжнародних стандартів аудиту шляхом перевірки фінансової звітності або консолідованої фінансової звітності з метою висловлення незалежної думки аудитора про її відповідність в усіх суттєвих аспектах і відповідність вимогам міжнародних стандартів фінансової звітності або національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та законів України;

11) замовник - юридична або фізична особа, яка відповідно до законодавства зобов'язана або має право замовляти аудиторські послуги;

16) обов'язковий аудит фінансової звітності - аудит фінансової звітності (консолідованої фінансової звітності) суб'єктів господарювання, які відповідно до законодавства зобов'язані оприлюднити або надати фінансову звітність (консолідовану фінансову звітність) користувачам фінансової звітності разом з аудиторським звітом, що проводиться суб'єктами аудиторської діяльності на підставах та в порядку, передбачених Законом;

21) суб'єкт аудиторської діяльності - аудиторська фірма або аудитор, що відповідає таким критеріям: провадить аудиторську діяльність як фізична особа - підприємець або провадить незалежну професійну діяльність; набув права на провадження аудиторської діяльності на підставах та в порядку, передбачених Законом; включений до Реєстру як суб'єкт аудиторської діяльності.

Аудиторська палата України є юридичною особою, яка здійснює професійне самоврядування аудиторської діяльності та не має на меті отримання прибутку, та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань аудиторського самоврядування.

2. Членами Аудиторської палати України є включені до Реєстру аудитори і аудиторські фірми.

3. Діяльність Аудиторської палати України провадиться відповідно до законодавства та Статуту Аудиторської палати України. Статут Аудиторської палати України затверджується з'їздом аудиторів України відповідно до вимог цього Закону.

4. *Повноваження Аудиторської палати України визначаються Законом.*

Аудиторська палата України:

1) здійснює реєстрацію аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності;

2) здійснює контроль якості аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності, крім тих, які здійснюють обов'язковий аудит фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес;

3) регулює взаємовідносини між членами Аудиторської палати України у процесі провадження аудиторської діяльності;

4) здійснює дисциплінарні провадження щодо суб'єктів аудиторської діяльності, крім тих, які здійснюють обов'язковий аудит фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес;

5) здійснює контроль за безперервним навчанням аудиторів, крім тих, які здійснюють обов'язковий аудит фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес;

6) бере участь у проведенні експертизи законопроектів і нормативно-правових актів з питань аудиторської діяльності;

7) узагальнює інформацію про практику застосування міжнародних стандартів аудиту та надає рекомендації на запит суб'єктів аудиторської діяльності щодо спірних та складних питань;

8) представляє аудиторів України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями;

9) забезпечує захист професійних прав аудиторів;

10) забезпечує доступ та відкритість інформації стосовно аудиторів України.

Щорічно Аудиторська палата України отримує від суб'єктів аудиторської діяльності звіти про надані ними послуги, здійснює їх аналіз та подає до Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю узагальнену інформацію про діяльність цих суб'єктів та стан аудиторської діяльності в Україні.

Повноваження Аудиторської палати України не можуть бути делеговані іншим суб'єктам.

Аудиторська палата України може виконувати інші повноваження у порядку і на умовах, визначених Законом.

5. З метою належного виконання делегованих повноважень Аудиторська палата України має право:

1) мати доступ до даних щодо аудитора та суб'єкта аудиторської діяльності, які мають відношення до виконання таким аудитором або суб'єктом аудиторської діяльності своїх професійних обов'язків, з можливістю отримання копій таких даних;

2) отримувати від юридичних та фізичних осіб інформацію щодо аудитора та суб'єкта аудиторської діяльності, пов'язаної з виконанням аудитором або суб'єктом аудиторської діяльності професійних обов'язків;

3) проводити перевірки суб'єктів аудиторської діяльності, крім тих, які здійснюють обов'язковий аудит фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес, у частині виконання ними професійних обов'язків;

4) вносити пропозиції органам державної влади щодо формування та реалізації державної політики у сфері аудиторської діяльності;

5) оскаржувати до суду за правилами адміністративного судочинства від свого імені рішення (нормативні акти, акти індивідуальної дії, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень), які порушують права чи законні інтереси членів Аудиторської палати України;

6) у порядку, передбаченому законодавством, отримувати від Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю інформацію, необхідну для виконання повноважень Аудиторської палати України;

7) проводити перевірки дотримання членами Аудиторської палати України вимог Положення про членські внески, що затверджує з'їзд аудиторів України;

8) застосовувати до членів Аудиторської палати України передбачені Законом дисциплінарні заходи;

9) здійснювати міжнародне співробітництво;

10) використовувати працю найманих працівників, встановлювати структуру, штатний розпис, чисельність працівників, форми і розміри оплати та матеріального стимулювання їхньої праці згідно із законодавством та в межах кошторису Аудиторської палати України, затвердженого відповідно до вимог цього Закону.

Аудиторська палата України має інші права, передбачені законодавством.

6. Аудиторська палата України зобов'язана:

- 1) належним чином виконувати делеговані повноваження;
- 2) дотримуватися вимог законодавства, Статуту Аудиторської палати України та рішень Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю;
- 3) надавати Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю звіти та будь-яку іншу інформацію про виконання делегованих повноважень;
- 4) дотримуватися рекомендацій, наданих Органом суспільного нагляду за аудиторською діяльністю щодо дій, які необхідно здійснити для належного виконання делегованих повноважень;
- 5) здійснювати реєстрацію аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності відповідно до вимог цього Закону;
- 6) розглядати скарги на дії членів Аудиторської палати України;
- 7) забезпечувати в порядку, передбаченому законодавством та Статутом Аудиторської палати України, вільний доступ до інформації про її діяльність.

Аудиторська палата України має й інші обов'язки, передбачені законодавством.

7. Діяльність Аудиторської палати України є публічною. Звіт про діяльність Аудиторської палати України, фінансова звітність, кошторис Аудиторської палати України та звіт про його виконання, інформація про стан аудиторської діяльності в Україні, річні програми роботи та звіти про їх виконання підлягають розміщенню на офіційному веб-сайті Аудиторської палати України протягом 180 днів з дня закінчення календарного року.

8. Органами управління Аудиторської палати України є:

- 1) з'їзд аудиторів України;
- 2) Рада Аудиторської палати України.

9. У складі Аудиторської палати України з метою забезпечення проведення перевірок суб'єктів аудиторської діяльності створюється Комітет з контролю якості аудиторських послуг.

10. Ведення поточних справ у Аудиторській палаті України здійснює Секретаріат. Порядок діяльності Секретаріату Аудиторської палати України визначається положенням, що затверджує з'їзд аудиторів України.

Секретаріат очолює Виконавчий директор, який призначається на посаду з'їздом аудиторів України та працює в Аудиторській палаті України за основним місцем роботи. Виконавчий директор має бути непрактикуючою особою.

Виконавчий директор згідно з укладеним трудовим договором несе персональну відповідальність за використання майна та коштів Аудиторської палати України і створення належних умов для діяльності Аудиторської палати України.

11. За рішенням з'їзду аудиторів України у складі Аудиторської палати України можуть створюватися комісії з числа членів Ради Аудиторської палати України. До роботи в комісіях можуть залучатися експерти, які не є членами Ради Аудиторської палати України.

12. За рішенням з'їзду аудиторів України можуть бути утворені регіональні відділення Аудиторської палати України. Повноваження регіональних відділень та порядок їх діяльності визначаються положенням, що затверджує з'їзд аудиторів України.

13. У роботі органів Аудиторської палати України в межах здійснення повноважень з нагляду за виконанням делегованих повноважень беруть участь члени Ради нагляду.

4.2. Сертифікація та підвищення кваліфікації аудиторів. Реєстр аудиторських фірм та аудиторів.

. Аудитори відповідно до вимог законодавства мають право об'єднуватися у громадські організації за професійною ознакою і створювати професійні організації аудиторів з метою об'єднання на професійній основі своїх зусиль для сприяння розвитку та поширенню професії незалежних аудиторів, підвищення значення професії аудитора в Україні, для задоволення економічних інтересів суспільства, удосконалення аудиторської діяльності, представництва в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, захисту професійних інтересів та соціальних прав своїх членів, міжнародного визнання професійної кваліфікації аудиторів України.

2. Професійні організації аудиторів мають право в порядку, визначеному Законом:

1) здійснювати підготовку фізичних осіб до складання кваліфікаційного іспиту та іспитів з теоретичних знань з метою атестації аудиторів;

2) створювати незалежні центри оцінювання знань для проведення кваліфікаційних іспитів та іспитів з теоретичних знань з метою атестації аудиторів;

3) проводити безперервне професійне навчання аудиторів;

4) пропонувати кандидатури для обрання членами Ради нагляду, членами Ради Аудиторської палати України;

5) брати участь у розробленні проектів нормативно-правових актів та методичних рекомендацій з питань аудиторської діяльності;

6) здійснювати незалежне оцінювання внутрішньої системи контролю якості суб'єктів аудиторської діяльності.

3. Професійні організації аудиторів не можуть обмежуватися в реалізації своїх прав, крім обмежень за рішенням суду, що набрало законної сили.

4.3 Контроль якості професійних аудиторських послуг.

Вимоги щодо внутрішнього контролю якості виконаного завдання з аудиту фінансової звітності

1. Внутрішній контроль якості виконаного завдання з обов'язкового аудиту фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес, проводиться до подання аудиторського звіту та додаткового звіту для аудиторського комітету підприємства, що становить суспільний інтерес.

2. Внутрішній контроль якості виконаного завдання з аудиту фінансової звітності проводиться рецензентом, який призначається з числа аудиторів, не залучених до виконання завдання з обов'язкового аудиту фінансової звітності, огляд якого проводиться. Якщо у суб'єкта аудиторської діяльності відсутній аудитор, який не залучався до виконання завдання з обов'язкового аудиту, то для огляду виконаного завдання може бути залучений аудитор, який не пов'язаний трудовими відносинами з таким суб'єктом аудиторської діяльності. У такому разі розкриття робочих документів чи інформації рецензенту не є порушенням професійної таємниці. Робочі документи та інформація, розкриті рецензенту, є для нього професійною таємницею.

Стаття 40. Контроль якості аудиторських послуг

1. Контроль якості аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності здійснюється шляхом проведення перевірки якості аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності щодо дотримання ними міжнародних стандартів аудиту, принципу незалежності, ефективності внутрішньої системи контролю якості аудиторських послуг, дотримання вимог цього Закону.

2. Система контролю якості аудиторських послуг складається з політики та процедур, розроблених та впроваджених суб'єктами аудиторської діяльності відповідно до міжнародних стандартів аудиту.

Контроль якості аудиторських послуг передбачає тестування внутрішніх процедур, здійснення перевірки робочих документів, аудиторських звітів та інших звітів, договорів про надання аудиторських послуг, внутрішніх розпорядчих актів суб'єкта аудиторської діяльності, якими визначаються політика і процедури, які мають застосовуватися при наданні аудиторських послуг, щодо:

1) дотримання застосованих міжнародних стандартів аудиту, вимог щодо незалежності та інших вимог цього Закону, у тому числі забезпечення достовірності інформації, поданої для включення до Реєстру;

2) кількості та якості використаних ресурсів, у тому числі дотримання вимог щодо безперервного навчання аудиторів;

3) дотримання вимог стосовно винагороди за аудиторські послуги, якщо вони встановлені;

4) ефективності системи внутрішнього контролю якості суб'єкта аудиторської діяльності;

5) достовірності інформації у звіті про прозорість, якщо його оприлюднення передбачається Законом, щодо оцінки ефективності системи внутрішнього контролю якості суб'єкта аудиторської діяльності.

При проведенні перевірки з контролю якості робочі документи обираються виходячи з аналізу ризиків невиконання суб'єктом аудиторської діяльності завдання з аудиту фінансової звітності в обсязі та за процедурами, визначеними міжнародними стандартами аудиту.

За результатами перевірки з контролю якості складається звіт, який має містити основні висновки та рекомендації.

Висновки та рекомендації за результатами перевірки з контролю якості з їх обґрунтуванням мають бути доведені до відома суб'єкта аудиторської діяльності та обговорені з ним до складання звіту.

Порядок проведення перевірок з контролю якості затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку та аудиту.

У разі виявлення порушень у системі контролю якості суб'єктів аудиторської діяльності Інспекція та Аудиторська палата України надають відповідному суб'єкту аудиторської діяльності обов'язкові до виконання рекомендації щодо їх виправлення та встановлюють строк їх виправлення, але не більше 12 місяців з дати завершення перевірки.

Неправомірні рішення Інспекції та Аудиторської палати України, які обмежують чи порушують права суб'єктів аудиторської діяльності, можуть бути оскаржені до Ради нагляду або до суду.

ТЕМА 5. Аудиторська фірма та аудиторські послуги

План:

- 5.1. Поняття та порядок створення аудиторських фірм.
- 5.2. Права та обов'язки аудиторів та аудиторських фірм в Україні.
- 5.3. Аудиторські послуги, їх види

Література: [8, 14, 19, 23, 33, 38, 51]

5.1. Поняття та порядок створення аудиторських фірм.

Аудиторська фірма - юридична особа, яка провадить виключно аудиторську діяльність та/або надає неаудиторські послуги на підставах та в порядку, що передбачені Законом та міжнародними стандартами аудиту;

Суб'єкт аудиторської діяльності - аудиторська фірма або аудитор провадить аудиторську діяльність як фізична особа - підприємець або провадить незалежну професійну діяльність; набув права на провадження аудиторської діяльності на підставах та в порядку, передбачених Законом; включений до Реєстру як суб'єкт аудиторської діяльності.

Стаття 5. Аудиторська фірма

1. Аудиторська фірма набуває права на провадження аудиторської діяльності за умови відповідності вимогам цієї статті та в порядку, визначеному Законом.

2. Загальний розмір частки засновників (учасників) аудиторської фірми, які не є аудиторами та/або аудиторськими фірмами, у статутному капіталі не може перевищувати 30 відсотків.

3. Посадовою особою, яка відповідно до установчих документів здійснює керівництво аудиторською фірмою, може бути лише аудитор.

4. Керівник аудиторської фірми не може бути керівником іншої юридичної особи, що здійснює підприємницьку діяльність за видами, не сумісними з аудиторською діяльністю.

5. Аудиторська фірма іноземної держави може провадити аудиторську діяльність на території України, за умови її допуску до провадження аудиторської діяльності згідно з національним законодавством країни походження такої аудиторської фірми, якщо ключовий партнер цієї фірми, який проводитиме аудит юридичних осіб, представництва іноземного суб'єкта господарювання або іншого суб'єкта, зареєстрованого в Україні, відповідає вимогам цього Закону до аудитора, відповідності аудиторської фірми вимогам, визначеним Законом, а також після включення її до Реєстру.

6. Аудиторська фірма повинна мати добру репутацію. Аудиторська фірма не може вважатися такою, що має добру репутацію, якщо протягом двох років поспіль до аудиторської фірми застосовувалося більше трьох разів стягнення у вигляді попередження або зупинення права на надання послуг з обов'язкового аудиту фінансової звітності або обов'язкового аудиту фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес.

Аудиторська фірма, яка втратила добру репутацію, виключається з Реєстру за рішенням Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю.

5.2 Права та обов'язки аудиторів та аудиторських фірм в Україні.

Стаття 4. Аудитор

1. Аудитор набуває права на провадження аудиторської діяльності після підтвердження кваліфікаційної придатності та набуття практичного досвіду в порядку, визначеному Законом. Аудитор, який набув права на провадження аудиторської діяльності, включається до Реєстру. Аудитор має право провадити аудиторську діяльність одноосібно лише після включення його до Реєстру як суб'єкта аудиторської діяльності.

2. Аудитор провадить аудиторську діяльність у складі аудиторської фірми та/або як фізична особа - підприємець чи провадить незалежну професійну діяльність, за умови що така особа не є працівником аудиторської фірми.

3. Аудиторам забороняється безпосередньо займатися іншими, не сумісними з аудиторською діяльністю, видами підприємницької діяльності, що не виключає їхнього права отримувати дивіденди, доходи від інших корпоративних прав, доходи від оренди та відчуження рухомого та нерухомого майна, пасивні доходи.

Аудитори можуть займатися громадською, освітньоюсертиф, викладацькою та науковою діяльністю, підготовкою публікацій з отриманням відповідної винагороди.

4. Не може бути аудитором особа, яка має не погашену або не зняту в установленому порядку судимість або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційних правопорушень, а також особа, до якої було застосовано протягом останнього року стягнення у вигляді виключення з Реєстру за подання до Реєстру недостовірної інформації.

5. Аудитору забороняється використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції щодо такої вигоди для себе чи інших осіб.

6. Аудитор іноземної держави може набути право на провадження аудиторської діяльності на території України в порядку, визначеному Законом, та за умови його відповідності вимогам, встановленим Законом.

Права та обов'язки суб'єкта аудиторської діяльності і замовника при наданні аудиторських послуг визначаються в договорі відповідно до вимог цього Закону та інших нормативно-правових актів.

Замовник має право вільного вибору суб'єкта аудиторської діяльності із дотриманням вимог цього Закону та інших нормативно-правових актів.

5.3 Аудиторські послуги, їх види

Аудиторські послуги - аудит, огляд фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності, виконання завдань з іншого надання впевненості та інші професійні послуги, що надаються відповідно до міжнародних стандартів аудиту;

Аудиторські послуги можуть надаватися лише суб'єктом аудиторської діяльності, якому таке право надано в порядку та на умовах, визначених Законом.

Аудиторські послуги надаються на підставі договору про надання аудиторських послуг, укладеного між суб'єктом аудиторської діяльності та замовником.

У договорі про надання аудиторських послуг передбачаються предмет, обсяг аудиторських послуг, розмір та умови оплати, відповідальність сторін та інші умови відповідно до вимог законодавства та міжнародних стандартів аудиту.

Права та обов'язки суб'єкта аудиторської діяльності і замовника при наданні аудиторських послуг визначаються в договорі відповідно до вимог цього Закону та інших нормативно-правових актів.

Замовник має право вільного вибору суб'єкта аудиторської діяльності із дотриманням вимог цього Закону та інших нормативно-правових актів.

Посадові особи юридичної особи, фінансова звітність якої перевіряється, зобов'язані створити для суб'єкта аудиторської діяльності належні умови для якісного надання аудиторських послуг відповідно до вимог цього Закону та інших нормативно-правових актів.

Посадові особи юридичної особи, фінансова звітність якої перевіряється, несуть відповідальність за повноту і достовірність документів та іншої інформації, що надаються аудитору для надання аудиторських послуг.

Звіти за результатами надання аудиторських послуг оформляються відповідно до міжнародних стандартів аудиту та вимог Закону.

ТЕМА 6. Аудиторський ризик і оцінювання системи внутрішнього контролю

План

- 6.1. Система економічних ризиків і місце в ній аудиторського ризику
- 6.2. Сутність аудиторського ризику
- 6.3. Суттєвість та її вплив на аудиторський ризик

Література: [1,8, 10, 15, 18, 19, 20, 24, 32, 38, 40, 42, 46]

6.1. Система економічних ризиків і місце в ній аудиторського ризику

Відповідно до Міжнародних стандартів аудиту аудиторський ризик являє собою можливу небезпеку того, що аудитор висловить невідповідну аудиторську думку у випадках, коли у фінансовій звітності мають місце суттєві перекручення.

Аудиторський ризик - це ризик того, що аудитор може висловити неадекватну думку в тих випадках, коли в документах бухгалтерської звітності існують суттєві перекручення. Інакше кажучи, за неправильно підготовленою звітністю буде представлено аудиторський висновок без зауважень і навпаки.

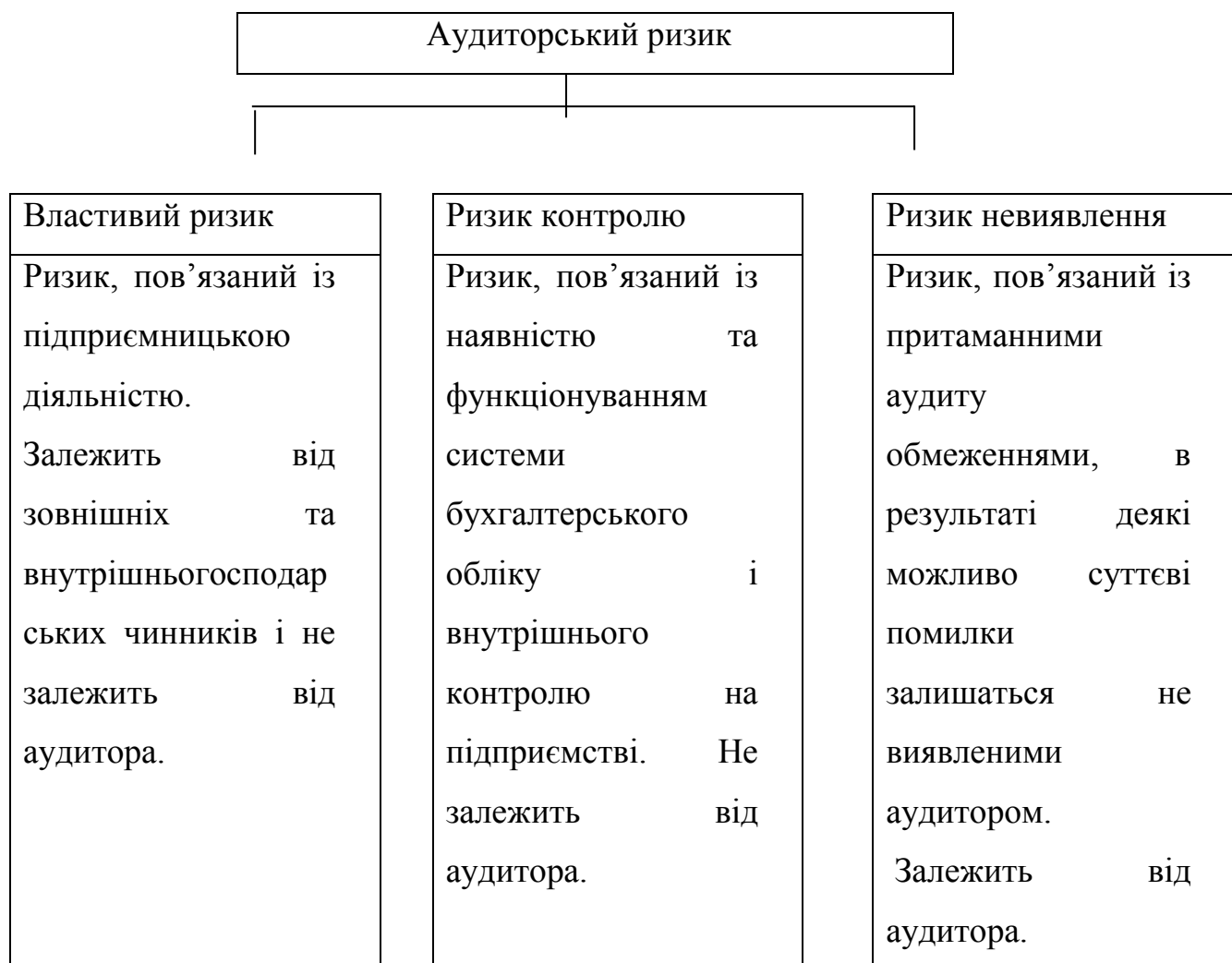

Рис. 6.1. Аудиторський ризик

Аудиторський ризик (ризик аудиту, або загальний ризик) має три складові (рис. 6.1):

- властивий ризик;
- ризик системи контролю (ризик контролю);
- ризик невиявлення помилок (ризик невиявлення).

Властивий ризик являє собою здатність до суттєвих перекирчень залишку по певному бухгалтерському рахунку, по певній категорії, певному класу операцій або здатність до перекирчень по цих показниках у комплексі з перекирченнями по інших рахунках чи операціях за умови відсутності відповідних заходів внутрішнього контролю підприємства.

Ризик контролю полягає в тому, що системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю не завжди зможуть функціонувати настільки ефективно, щоб помилки, які можуть трапитися у залишку по певному рахунку або у певній категорії операцій, могли бути вчасно попереджені, викриті й виправлені персоналом підприємства.

Ризик невиявлення помилок полягає в тому, що аудиторські процедури підтвердження не завжди можуть виявити помилки, що існують у залишку по певному рахунку чи певній категорії операцій, які можуть бути суттєвими самі по собі або у комплексі з перекрученнями по інших залишках чи операціях.

Аудиторський ризик можна класифікувати за такими ознаками:

- 1) контроль із боку аудитора;
- 2) час виникнення ризику;
- 3) ступінь ризикованості;
- 4) ставлення до підприємства, що перевіряється;
- 5) ставлення до аудиторського підприємства.

1. *Контроль із боку аудитора.* За цією ознакою ризик розподіляється на такий, що контролюється та не контролюється аудитором. Властивий ризик і контрольний ризик не підлягають перевірці з боку аудитора. Аудитор може лише оцінити їх, але не може ніяк змінити.

Ризик невиявлення помилок може контролюватися аудитором шляхом вибору та проведення відповідних процедур. Але якщо аудитор працює з підприємством, що перевіряється тривалий час (5—6 років), то він спроможний частково контролювати властивий ризик і ризик контролю підприємства-клієнта. Це досягається постійними консультаціями щодо напрямів подальшого розвитку підприємства-клієнта.

2. *За часом виникнення* аудиторський ризик можна класифікувати як такий, що виник до початку аудиторської перевірки (ризик властивий та ризик контролю) і під час її проведення (ризик невиявлення).

3. *Ступінь ризикованості.* Не існує підприємств, які б мали однаковий ступінь ризику під час проведення аудиторської перевірки. На кожному підприємстві рівень ризику завжди буде різним. Його можна класифікувати як високий, середній, низький. Проте така класифікація є дуже узагальненою і може бути значно розширена.

4. *Стосовно підприємства, що перевіряється,* ризик може бути внутрішнім, тобто таким, який виникає на підприємстві, та зовнішнім. До внутрішнього належить ризик контролю і властивий ризик, до зовнішнього — ризик невиявлення викривлень.

5. *Стосовно аудиторського підприємства* ризик класифікується як протилежний за попередньою ознакою. Для нього властивим ризиком буде ризик невиявлення викривлень, а зовнішнім — ризик властивий та ризик контролю.

2 Важливим питанням є методика визначення розміру аудиторського ризику. Разом із тим у світі не існує загальноприйнятої методики його визначення, як не існує і науково обґрунтованих підходів до його оцінювання.

Аудитори використовують два основних методи оцінювання аудиторського ризику :

- оціночний (експертний, інтуїтивний);
- кількісний.

За першим методом аудитор шляхом виконання окремих процедур оцінює його складові оцінками “низький” – “високий”. Потім залежно від комбінацій складових оцінок визначається загальна оцінка аудиторського ризику.

Другий метод передбачає оцінювання як складових аудиторського ризику, так і його загального рівня в діапазоні від 0 до 1 або від 0 до 100% за формулою (факторною моделлю)

$$AP = BP * PK * PH,$$

де AP — загальний аудиторський ризик; BP — властивий ризик;

РН — ризик невиявлення; РК — ризик системи контролю.

Наведена модель є простою, але вона дозволяє зрозуміти суть аудиторського ризику. Разом із тим визначити цю величину за допомогою даної моделі досить складно. Найчастіше аудитори встановлюють спочатку величину аудиторського ризику (АР), потім визначають величину властивого ризику і ризику контролю, для того щоб розрахувати прийнятну величину ризику невиявлення та спланувати необхідні аудиторські процедури.

Незважаючи на те, що можуть виникнути ситуації, за яких $ВР = 0$ або $РК = 0$, аудитор не може відмовитись від проведення аудиторських процедур, хоча за формулою АР в обох випадках теж буде дорівнювати нулю.

Чим нижчий рівень бажаного ризику для аудитора, тим більше він повинен бути впевненим у тому, що звітність не містить матеріальних помилок і пропусків. Нульовий ризик означає впевненість у достовірності інформації. На практиці аудитор не може бути повністю впевненим у достовірності звітності, тому аудиторський ризик завжди перебуває між 0 і 1 (або 0 та 100 %).

При цьому важливо зазначити такі важливі моменти:

— аудитор не може повністю довіряти системі обліку і внутрішньому контролю підприємства;

— аудитор не може дозволити собі встановлювати високий рівень невиявлення помилок (наприклад, понад 50%) при високих ризиках системи обліку та внутрішнього контролю. У цьому випадку загальний аудиторський ризик буде також дуже високим, чого допускати не можна, оскільки перевірка вважатиметься такою, що проведена не належним чином;

— аудиторська перевірка буде визнана незадовільною, якщо аудитор установить низький ризик виявлення за повної недовіри до систем обліку і внутрішнього контролю підприємства.

Багато фірм узагалі не роблять спроб застосувати числові значення для визначення рівнів ризику та просто характеризують їх як "високий",

"середній" і "низький". Американські фахівці вважають, що немає необхідності кількісно встановлювати аудиторський ризик або його складові за допомогою математично обґрунтованих моделей оцінювання, оскільки неможливо об'єктивно враховувати визначені компоненти аудиторського ризику у зв'язку з великою кількістю змінних, котрі впливають на них, і суб'єктивного характеру багатьох із цих змінних.

Відповідно багато аудиторів не вдаються до спроб розподілити встановлені розміри за чинниками ризику. Вважається, що аудитор завжди повинен розглядати ризик за кожним класом суджень, пов'язаним із кожним значним рахунком чи класом операцій.

6.2 Сутність аудиторського ризику

Підставою для оцінювання аудитором рівня внутрішнього ризику і ризику при здійсненні контролю є інформація про клієнта та його бізнес. Значна частина такої інформації має загальний характер і залежить від особливостей діяльності підприємства, галузі промисловості, в якій воно працює, законодавчих та нормативних документів, що стосуються галузі промисловості, а також особливостей фінансової діяльності підприємства і зв'язку між даними фінансового й оперативного характеру. Аудитор повинен також розуміти структуру контролю на підприємстві, що необхідно для правильного оцінювання ризику при проведенні контролю і складанні плану здійснення перевірки.

Властивий ризик виникає за умов, не пов'язаних з особливостями контролю на підприємстві. Умови для нього існують на макроекономічному рівні, і визначений вплив справляють зовнішні чинники: зміни обставин, пов'язаних із веденням бізнесу, урядові рішення та інші чинники економічного характеру. Такий вид ризику характерний для різноманітних господарських операцій підприємства. Інформація про умови властивого ризику надходить в основному із зовнішніх джерел. Властивий ризик,

звичайно, не є причиною використання особливих процедур контролю і бухгалтерського обліку.

Оцінюючи властивий ризик, аудитор покладається на своє професійне міркування, враховуючи такі чинники.

На рівні фінансової звітності:

- чинники, що впливають на галузь діяльності;
- чесність керівництва;
- характер бізнесу суб'єкта аудиторської перевірки;
- знання і досвід керівництва;
- зміни складу керівництва;
- компетентність керівництва;
- незвичайний вплив на керівництво певних обставин.

На рівні сальдо рахунків і класу (категорій) операцій:

- рахунки фінансової звітності, на які можуть вплинути перекручення;
- складність основних операцій та інших подій, що потребують залучення експертів;
- роль суб'єктивізму при визначенні сальдо рахунків;
- схильність активів до втрати або незаконного привласнення;
- завершення незвичайних і складних операцій, особливо в кінці чи ближче до кінця звітного періоду;
- операції, які не можуть бути здійснені за звичайних обставин (котрі не підлягають процедурі звичайного оброблення).

Положення Національного нормативу аудиту вимагають від аудитора оцінювання ризику невідповідності внутрішнього контролю в два етапи: попереднє й остаточне оцінювання ризику невідповідності внутрішнього контролю.

Система внутрішнього контролю – це сукупність правил та процедур контролю, запроваджених керівництвом підприємства для досягнення

поставленої мети, а саме забезпечення стабільного й ефективного функціонування підприємства.

Уся система внутрішнього контролю спрямована на реалізацію наступних задач:

- 1) забезпечити послідовну та ефективну діяльність фірми;
- 2) дотримуватися основної стратегії фірми;
- 3) забезпечувати збереження активів;
- 4) сприяти вчасному і повному відображенню операцій в обліку.

Питання про необхідність внутрішнього контролю та про обсяг перевірки ним різних сторін діяльності підприємства розв'язується керівництвом фірми самостійно. Адміністрація малих підприємств меншою мірою потребує внутрішнього контролю, тому що безпосередньо бере участь у поточній діяльності фірми. Але існують певні обмеження ефективності внутрішнього контролю:

- не можна бути впевненим у відсутності корисливих намірів у керівництва;
- керівництво часто ігнорує контроль, який само встановило;
- розподіл контролюючої функції може бути проігнорований;
- не дивлячись на відбір кваліфікованих кадрів, можливий вплив на них як зсередини фірми, так і зовні;
- можливі помилки та неточності у записах, підрахунках, у результаті нерозуміння завдання, втоми або неохайності.

На першій стадії аудитор повинен оцінити ризик невідповідності внутрішнього контролю для кожного суттєвого залишку за бухгалтерськими рахунками чи суттєвою операцією.

Проводячи попереднє оцінювання, аудитор використовує такі тести:

- перевірка первинних документів;
- проведення опитування і спостереження щодо процедур внутрішнього контролю, стосовно яких немає змоги здійснити наскрізну перевірку;

— повторення процедур внутрішнього контролю.

Під час збирання доказів функціонування системи внутрішнього контролю аудитор ураховує спосіб їх отримання, послідовність, із котрою вони накопичувалися протягом певного періоду, та досвід особи, яка отримала такі докази.

Аудитор фіксує у робочих документах зібрані відомості про систему обліку і внутрішнього контролю, розраховує ризик невідповідності внутрішнього контролю. Якщо ризик невідповідності внутрішнього контролю оцінюється аудитором як незначний, він пояснює в документах обґрунтування своїх висновків.

На другій стадії аудитор постійно переглядає правильність зробленого ним оцінювання ризику невідповідності внутрішнього контролю (до самого моменту завершення підготовки аудиторського звіту) і вносить відповідні корективи.

Ризик невиявлення (його рівень) пов'язаний з обсягом та характером проведення аудиторських процедур по суті. Перші дві складові загального аудиторського ризику безпосередньо впливають на характер, обсяги і витрати часу на виконання необхідних аудиторських процедур. Як правило, аудитор регулює (доводить) розмір загального аудиторського ризику до прийнятної величини збільшення аудиторських процедур. Разом із тим, як зазначено в нормативі аудиту, ризику невиявлення не можна уникнути, коли аудиторські докази мають переконливий, а не вичерпний (абсолютно точний) характер.

Результати оцінювання властивого ризику та внутрішнього контролю перебувають у зворотній залежності від прийнятого рівня невиявлення викривлень. Це означає, що чим нижчий ризик викривлення матеріалів, тим вищим є прийнятий рівень невиявлення викривлень при плануванні аудитором перевірок на суттєвість, які спрямовані на обмеження обсягу аудиту, і навпаки.

Ризик невиявлення помилок безпосередньо пов'язаний із проведенням незалежних процедур перевірки. Зроблене аудитором оцінювання невідповідності внутрішнього контролю й оцінювання властивого ризику впливає на характер, строки та обсяг аудиторських процедур, які виконуються аудитором із метою зменшення ймовірності невиявлення помилок і перекручень. Певний ризик невиявлення помилок існує завжди, навіть коли аудитор перевірить усі залишки за рахунками або всі види операцій, тому що більша частина аудиторських доказів має скоріше аргументаційний, ніж підсумковий характер.

Таким чином, визначення всіх складових аудиторського ризику є одним із головних завдань на стадії попереднього обстеження. Аудитор повинен не лише констатувати розмір ризику, а спланувати ризик невиявлення помилок на допустимому рівні.

6.3. Суттєвість та її вплив на аудиторський ризик

Фінансова звітність та інша обліково-економічна інформація, як відомо, має схильність до перекручень, які можуть бути результатом помилок і шахрайства. Перекручення, що можуть мати місце у фінансовій звітності, класифікують за двома ознаками:

- ненавмисне перекручення;
- навмисне перекручення.

Класифікація перекручень є юридичною проблемою, тому вона не може розв'язуватись аудитором.

Згідно з Міжнародними стандартами аудиту термін “помилка” означає ненавмисні перекручення (похибки) фінансової звітності, такі, як:

- арифметичні помилки або описки в первинних документах, облікових
- реєстрах і фінансовій звітності;
- пропущення фактів та їх неправильна інтерпретація;
- неправильне використання облікової політики.

Відповідно до Національного нормативу аудиту “ помилка - ненавмисне перекручення фінансової інформації в результаті арифметичних або логічних помилок в облікових записах і розрахунках, недогляду в дотриманні повноти обліку, неправильного відображення в обліку фактів господарської діяльності, наявності складу майна, вимог і зобов'язань, невідповідне відображення записів в обліку”.

Згідно з Міжнародними стандартами аудиту “термін “шахрайство” означає навмисні дії однієї чи кількох осіб із числа керівників або співробітників суб’єкта чи третіх осіб, які призвели до неправильного подання фінансової звітності”. Аналогічне визначення наведено і в Національних нормативах аудиту в Україні, а саме: “шахрайство -- навмисно неправильне відображення і представлення даних обліку та звітності службовими особами і керівництвом підприємства”.

Відповідно до Міжнародних стандартів аудиту ознаки шахрайства мають такі дії навмисного характеру:

- маніпуляція, фальсифікація , змінення облікових записів і документів ;
- незаконне привласнення активів;
- приховування або пропущення інформації про операції в документах, облікових записах;
- відображення в обліку незвичних операцій;
- неправильне використання облікової політики;
- неправильне оцінювання активів та неправильне їх списання;
- невідповідне відображення записів в обліку.

Маніпуляція обліковими записами - зумисне використання неправильних (некоректних) бухгалтерських проводок чи сторнуючих записів із метою перекручення даних обліку та звітності.

Фальсифікація бухгалтерських документів і записів - оформлення наперед неправильних або фальсифікованих документів бухгалтерського обліку і записів у реєстрах бухгалтерського обліку.

Невідповідне відображення записів у реєстрах обліку - ненавмисне або навмисне відображення фінансової інформації в системі рахунків у неповному обсязі, в оцінці, яка відрізняється від прийнятих норм, і т. ін.

Незвичайні операції - угоди й господарчі операції, платежі, котрі, на думку аудитора, зайві, недоречні чи надмірні за певних обставин.

Помилки та шахрайство можуть мати місце в обліково-економічній інформації з різних причин, які поділяються на зовнішні й внутрішньогосподарські (рис. 6.1).

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ПОМИЛОК І ШАХРАЙСТВА
--

Зовнішні	Внутрішньогосподарські
<ol style="list-style-type: none"> 1. Стан національної економіки (криза, депресія, поживлення, піднесення). 2. Стан галузі діяльності. 3. Можливість банкрутства у зв'язку з кризовим станом галузі. 4. Галузеві особливості виробничої діяльності. 5. Галузеві особливості технології виробництва. 6. Особливості дислокації суб'єкта господарювання. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недосконала організація управління. 2. Недосконала організація обліково-економічної роботи. 3. Значні інвестиції в кризові галузі діяльності. 4. Зміни договірних відносин. 5. Зміни облікової політики. 6. Наявність незвичайних операцій. 7. Залежність від обмеженого кола партнерів. 8. Структура активів, капіталу, зобов'язань. 9. Невідповідність оборотного капіталу значним змінам інших показників діяльності. 10. Неадекватність витрат отриманим товарам, роботам, послугам і доходів обсягам реалізації та інших операцій. 11. Особливості використання прибутку.

Рис. 6.1. Причини виникнення помилок і шахрайства

Відповідальність керівництва підприємства

Відповідальність за фінансову звітність підприємства разом із відповідальністю за попередження та виявлення фактів шахрайства й помилок покладається на керівництво підприємства, котре постійно підтримує відповідність і ефективність систем обліку та внутрішнього контролю підприємства. Аудитору необхідно враховувати, що деякі системи обліку і внутрішнього контролю справляють враження як нормально

функціональні в цілому, але все-таки не дають можливості з'ясувати ймовірність існування помилок та шахрайства.

Керівництво підприємства також несе відповідальність за надання користувачам можливості ознайомлення з документами фінансової звітності підприємства та змістом аудиторського звіту стосовно цієї фінансової звітності.

Відповідальність аудитора

Аудитор відповідає за аудиторський звіт про фінансову звітність підприємства і не має відповідати за виявлення абсолютно всіх фактів шахрайства та помилок, котрі можуть істотно вплинути на достовірність фінансової звітності підприємства. Проте аудитор повинен отримати гарантію відсутності істотних випадків і фактів такого роду для написання позитивного аудиторського звіту.

У зв'язку з обмеженими можливостями аудиту не всі випадки шахрайства і помилок, що істотно впливають на фінансову звітність підприємства, можуть бути виявлені аудитором. Тому він несе відповідальність за правильність і відповідність використаних під час аудиту процедур перевірки та за остаточну думку в аудиторському висновку, який складається за результатами проведеної аудиторської перевірки.

Аудитор матеріально відповідає (в межах умов підписаного договору) за порушення, котрі пов'язані з невідповідним виконанням ним своїх обов'язків і стали причиною матеріальних збитків клієнта.

Під час планування аудиторської перевірки аудитор повинен оцінити ризик того, що помилки та шахрайство можуть спричинити значні перекручення у фінансовій звітності підприємства, і звернутися до його керівництва із запитом про те, чи всі помилки та випадки шахрайства документально оформлені й подані йому.

Під час перевірки повноти та достовірності фінансової звітності підприємства аудитор може виявити шахрайство або помилку. Як у випадку

шахрайства, так і при виявленні помилок існують випадки, які прямо вказують на ймовірність їх існування, тобто відхилення від:

- діючих українських законів;
- чинних в Україні правил організації та методології бухгалтерського обліку;
- принципів бухгалтерського обліку;
- прийнятої облікової політики відображення в бухгалтерському обліку окремих господарських - операцій і оцінки вартості майна.

Трапляються ситуації та події, котрі підвищують ризик виникнення помилок та шахрайства, а саме:

- * питання, які стосуються належної компетенції та професійного досвіду керівництва;
- * незвичайні складні обставини як на підприємстві, так і поза його межами, незвичайні операції;
- * труднощі, що виникають, коли аудитор хоче отримати достатні та необхідні аудиторські докази.

На підставі зробленого оцінювання ризику аудитор має вибрати такі аудиторські процедури, котрі дадуть йому впевненість у тому, що перекручення в офіційно оприлюдненій фінансовій звітності підприємства, які впливають із наявних помилок та шахрайства, будуть виявлені.

Під час планування аудиторської перевірки аудитор повинен прогнозувати за даними тестового опитування наявність або можливість існування помилок чи шахрайства.

Основними процедурами виявлення обману та помилок є:

- 1) зустрічна перевірка;
- 2) документальне підтвердження;
- 3) свідчення персоналу підприємства;
- 4) арифметична перевірка.

Аудитор має навести відповідні аудиторські докази того, що помилки й шахрайство, які можуть належати до суттєвих у фінансовій звітності

підприємства, не знайдені, а якщо знайдені, то вони відповідним чином виправлені в обліку, і результат їх виправлення вплинув на окремі позиції фінансової звітності підприємства. Імовірність виявлення помилок значно більша, ніж виявлення випадків шахрайства, тому воно зазвичай виявляється аудитором уже як фактично здійснене й попередити його дуже важко.

Якщо аудитор отримав докази навмисних дій клієнта, це дає йому право висловити недовіру до того, що бухгалтерські реєстри і документи відображають дійсний стан справ. Утім аудитор повинен спланувати та провести аудит, керуючись принципом професійного скептицизму. Він не може припускати, що керівництво підприємства є нечесним, але і не може припускати, що воно є безумовно чесне.

Заходи, які проводяться за обставин, коли існує інформація про те, що помилки або шахрайство можуть існувати

Якщо в результаті проведених заходів щодо оцінювання ризику невиявлення помилок і шахрайства з'ясується потенційна можливість того, що помилки та шахрайство існують, аудитор повинен зробити аналіз впливу цих помилок на фінансову звітність підприємства. Якщо аудитор упевнений, що такі помилки та випадки шахрайства мають істотний вплив на фінансову звітність підприємства, йому необхідно підготувати відповідні зміни в процедурах перевірки чи зробити додаткові процедури перевірки.

У разі виявлення помилок та шахрайства аудитор має відобразити їх сутність, а саме: зміст помилки, посилання на норму закону або іншого нормативного документа, навести перелік і додати необхідні документи, які підтверджують наявність перекручень, пояснення посадових осіб із цього приводу, перелік посад та прізвища посадових осіб, котрі припустилися помилок і шахрайства, а також осіб, які санкціонували такі перекручення, назви підрозділів, розмір заподіяної шкоди та інші відомості.

Незважаючи на те що аудитор ураховує при формуванні своєї думки лише суттєві перекручення фінансової звітності, у процесі аудиту він

повинен зафіксувати всі виявлені ним помилки і факти шахрайства, довести їх до відома замовників аудиту. При визначенні необхідності представлення інформації підприємству, котрому потрібно надати інформацію про можливі або наявні факти шахрайства чи суттєві помилки, аудитор повинен урахувати всі пов'язані із цим обставини. Щодо фактів шахрайства аудитор має оцінити участь у цьому керівних осіб підприємства. У більшості випадків про існування шахрайства буде доцільно повідомити керівника особи, яка задіяна у шахрайстві та займає службову посаду на рівень нижчу, ніж її безпосередній керівник. Якщо до шахрайства причетний найвищий керівник підприємства (директор) аудитор має право і повинен отримати юридичну консультацію від іншого фахівця (юриста чи адвоката) стосовно своїх подальших дій або напрямів аудиту.

Подальші дії аудитора залежать від конкретних обставин, але одержана аудитором інформація щодо помилок та шахрайства впливає на його думку стосовно перевіреної фінансової звітності і виду аудиторського звіту. Якщо аудитор дійшов висновку, що помилки та шахрайство є істотними на рівні фінансової звітності підприємства й не можуть бути відповідно в ній відображені або не можуть бути зроблені виправлення звітності, то йому слід дати аудиторський звіт негативного характеру чи відмовитися від висновку.

У випадку, коли аудитор не може визначити характер помилки або шахрайства чи не має впевненості, що результат певних операцій можна розцінити як помилку або шахрайство, оскільки існують зовнішні обмеження (а не з боку підприємства), йому слід розкрити такий вплив в аудиторському звіті. Наприклад, ситуації, коли існують протилежні тлумачення окремих вимог українського законодавства з питань оподаткування підприємства. У цьому випадку офіційне рішення про наявність або відсутність помилок може дати тільки районний, міський чи республіканський Арбітражний суд України.

В обов'язки аудитора не входить повідомлення про знайдені ним порушення ще когось, крім керівництва (власників) підприємства.

В інших випадках аудитор не має права надавати інформацію про факти порушень законодавства або надавати які-небудь документи стороннім підприємствам чи особам.

Сторонні користувачі фінансової звітності підприємства мають право вимагати надання їм інформації про результати проведеного аудиту й отримати аудиторський звіт для ознайомлення тільки від керівництва або власників підприємства, якщо такі сторонні користувачі бажають мати уявлення про стан справ на підприємстві.

Аудитор може відмовитися від подальшого обслуговування клієнта, якщо клієнт не враховує його зауважень стосовно існування помилок і шахрайства, навіть коли шахрайство істотно не впливає на фінансову звітність підприємства. Таким прикладом може бути ситуація, коли аудитор знає, що до таких фактів має відношення вище керівництво підприємства і це впливає на достовірність та повноту інформації, наданої аудитору під час проведення аудиторської перевірки, а також на можливість постійної співпраці аудитора із цим клієнтом. Під час прийняття такого рішення аудитор обов'язково повинен одержати юридичну консультацію із цього питання для підтвердження його правильності.

ТЕМА 7. Аудиторський звіт та інші підсумкові документи

1. Поняття аудиторського звіту й висновку.
2. Структура та зміст аудиторського звіту.
3. Види аудиторських висновків.
4. Додаткова підсумкова документація.

Література: [1,2,10, 15, 19, 25, 43, 53] .

7.1 Поняття аудиторського звіту й висновку

За результатами аудиторської перевірки складаються аудиторський звіт та інша документація, що передається замовнику.

Аудиторський звіт — це офіційний документ, який складається в установленому порядку за результатами проведення аудиту та містить судження-оцінку аудитора стосовно достовірності звітності, повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності. Аудиторський звіт розрахований на широке коло користувачів.

Аудитор має провести перевірку фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою надання висновку про достовірність і реальність представленої інформації та її підтвердження або непідтвердження. Крім того, даний аудиторський норматив регулює основні принципи, за якими складається аудиторський звіт. У ньому, зокрема, вказано, що аудитор повинен проаналізувати й оцінити висновки, одержані на підставі аудиторських доказів для підготовки аудиторського звіту про перевірену фінансову звітність. Аудиторський звіт складається за довільною формою, але обов'язково має вміщувати нижчевказані розділи.

Основними елементами аудиторського звіту є:

- заголовок аудиторського звіту;
- вступ;
- масштаб перевірки;
- висновок аудитора про перевірену фінансову звітність;
- дата аудиторського звіту;
- адреса аудиторської фірми;
- підпис аудиторського звіту.

У Заголовку аудиторського звіту підкреслюється, що аудиторська перевірка проводилась незалежним аудитором, вказуються прізвище, ім'я та по батькові аудитора, назва аудиторської фірми. Крім того, зазначають повну назву підприємства, яке перевіряється, і час перевірки. У розділі Вступ дається інформація про склад фінансової звітності та дату її

підготовки. Тут також зазначається, що відповідальність за правильність підготовки звітності покладається на керівника підприємства та вказують про відповідальність аудитора за аудиторський звіт, який обґрунтовується результатами проведеної перевірки.

Розділ Масштаб перевірки дає впевненість його користувачам у тому, що аудиторську перевірку здійснено відповідно до вимог Національних нормативів аудиту, що регулюють аудиторську практику та ведення бухгалтерського фінансового обліку. В ньому також зазначається, що перевірка була спланована і підготовлена з достатнім рівнем впевненості в тому, що у фінансовій звітності немає суттєвих помилок.

Аудитор дає оцінку помилок у системах обліку та внутрішнього контролю підприємства та їхнього впливу на фінансову звітність.

Потім вказується, що аудитор використовував спосіб вибіркової перевірки інформації і брав до уваги тільки суттєві помилки. Тут же зазначаються принципи бухгалтерського обліку, які використовувалися на підприємстві під час перевірки.

У розділі Висновок аудитора про перевірену фінансову звітність подається висновок про правильність фінансової звітності, зокрема:

У розділі Дата аудиторського звіту аудитор ставить дату на день завершення аудиторської перевірки. Причому дата на аудиторському висновку проставляється в той день, коли керівництво підприємства підписує акт приймання-передання виконаних аудитором робіт. Дата ставиться або перед вступною частиною аудиторського звіту, або після підпису аудитора.

У розділі Підпис аудиторського звіту ставиться підпис директора аудиторської фірми або уповноваженої на це особи, яка має відповідну серію сертифіката аудитора України- на вид проведеного аудиту.

В останньому розділі Адреса аудиторської фірми вказується адреса дійсного місцезнаходження аудиторської фірми та № Свідоцтва про включення до Реєстру суб'єктів аудиторської діяльності в Україні.

Аудитор повинен попередити керівництво підприємства, на якому проведена аудиторська перевірка, про його відповідальність за несвоєчасне подання аудиторського звіту податковим органам у випадку проведення обов'язкового аудиту.

7.2. Структура та зміст аудиторського звіту

Аудиторський звіт складається з таких розділів.

Розділ "Заголовок", де треба записати, що аудиторська перевірка проводилася незалежними аудиторами, вказати назву аудиторської фірми, а також навести повну назву підприємства, яке перевіряється, та час перевірки.

Розділ "Кому адресується аудит" потребує чіткого визначення адресата.

Розділ "Вступ" містить дані про склад звітності, що перевірялась, дату, на яку була складена інформація, обов'язкове повідомлення про відповідальність за складання звітності керівництва підприємства та зауваження про те, що аудитор зобов'язаний готувати висновок на підставі інформації, яка надійшла за результатами перевірки представленої звітності.

Розділ "Масштаб перевірки" передбачає висвітлення масштабів аудиту і змісту виконаних робіт. Цей розділ має забезпечити споживачам аудиторського звіту впевненість у тому, що аудит спланований та проведений відповідно до вимог українських нормативів або за вимогами міжнародних стандартів аудиту.

Аудитору слід указати на те, використовувався чи не використовувався принцип вибіркової перевірки інформації і що під час перевірки аудитор звертав увагу тільки на суттєві помилки.

Розділ "Висновок аудитора про перевірену фінансову звітність" потребує чіткого судження аудитора про звітність, правильність усіх її суттєвих аспектів відповідно до інструкцій про порядок складання звітності та чинних принципів обліку.

Розділ "Дата аудиторського звіту". Аудитор повинен проставляти дату аудиторського звіту на день завершення аудиторської перевірки. Завершеною перевірка вважається тоді, коли її результати доведені до керівництва підприємства, на якому вона проводилася, і керівництво підписало звіти, що додаються до аудиторського звіту та акту прийому-здачі роботи.

Розділ "Адреса аудиторської фірми" містить адресу дійсного місцезнаходження аудиторської фірми, номер та термін дії ліцензії, отриманої від Аудиторської палати України.

Розділ "Підписання аудиторського звіту". Аудиторський звіт та звітність, про яку аудитор дає свій висновок, підписується незалежними особами (аудиторами) від імені аудиторської фірми.

7.3. Види аудиторських висновків

Висновок може бути:

- безумовно позитивним;
- умовно позитивним (із застереженнями);
- негативним;
- аудитор відмовляється від надання висновку про звітність і оформляє свій звіт в іншій формі.

У трьох останніх випадках висновок повинен містити короткий перелік аргументів, що обумовлюють судження аудитора.

Безумовно позитивний висновок складається у випадках, коли, на думку аудитора, виконані такі умови:

- аудитору надана вся інформація і пояснення, необхідні для досягнення цілей аудиту;
- інформація цілком достатня для відображення реального стану суб'єкта перевірки;
- наявні адекватні дані з усіх питань, суттєвих для достовірності й повноти змісту інформації;

— фінансова документація складена на основі прийнятої на підприємстві системи бухгалтерського обліку, а сама система задовольняє існуючі законодавчі та нормативні вимоги;

— звітність складена на основі дійсних облікових даних і не є суперечливою;

— звітність складена належним чином за затвердженою формою. Якщо під час перевірки в аудитора виникли заперечення або сумніви щодо правильності тих чи інших використаних суб'єктами перевірки рішень, але йому надано переконливі (обґрунтовані на законодавчому та нормативному рівні) докази цих рішень, то у своєму висновку аудитор не зобов'язаний посилатися на ці рішення і така ситуація не змінює безумовності позитивного висновку.

Аудитор не може видати безумовно позитивний висновок у разі:

— непевності, коли він не може сформулювати свою думку;

— незгоди, якщо сформульоване судження аудитора суперечить даним перевіреної фінансової інформації.

Причини непевності:

— обмежені обсяги аудиторської роботи через недостатність необхідної інформації і пояснень, без чого аудитор не може виконати всі необхідні аудиторські процедури (незадовільний стан обліку, обмеження у часі);

— ситуаційні обставини, непевність у правильності висновку з певної ситуації.

Причини незгоди:

— неприйнятність системи чи способів обліку;

— розходження у судженні стосовно відповідності фактів або сум фінансової звітності даним обліку;

— незгода щодо ступеня та способу відображення фактів у обліку й звітності;

— невідповідність проведення чи оформлення операцій нормам законодавства та іншим вимогам.

Наявність будь-якого ступеня непевності або незгоди є підставою для відмови щодо винесення безумовно позитивного висновку. Подальший вибір виду висновку залежить від ступеня непевності чи незгоди: нефундаментальний або фундаментальний.

Наявність *нефундаментальних непевностей* та (або) незгод дає аудитору підстави сформулювати *умовно позитивний (із застереженнями) висновок*.

Наявність *фундаментальної незгоди* є підставою для складання *негативного висновку*, а фундаментальної непевності -- для відмови щодо надання висновку.

В усіх випадках формулювання висновку, який відрізняється від безумовно позитивного, аудитор має описати всі суттєві причини свого судження (непевностей та незгод). Ця інформація повинна бути коротко викладена в окремому розділі висновку, що передує формулюванню висновку або відмові від висновку. У цьому ж параграфі може бути посилання на більш детальне висвітлення зазначених моментів у іншій документації, яка передається клієнтові.

Окремим випадком є ситуація, коли прорахунки й відхилення, виявлені під час перевірки, були ліквідовані до моменту складання аудиторського звіту. У цьому випадку також є підстави для надання умовно позитивного висновку. Аудитор наголошує на тому, що показники фінансового стану є достовірними з урахуванням ліквідації цих відхилень станом на відповідну дату (попередню дату складання аудиторського звіту).

У різних обставинах стандартна форма аудиторського звіту може змінюватись. Будь-які зміни щодо стандартного позитивного висновку називаються "відхиленням" від нього. Такі зміни бувають трьох видів:

- 1) обмеження;
- 2) модифікація аудиторського звіту;
- 3) доповнення до аудиторського звіту.

Висновок з обмеженнями відображає:

— посилання на наявність відхилень від чинних в Україні принципів обліку;

— обмежений масштаб аудиторських процедур;

— неможливість надання аудиторського звіту за неперевереною звітністю або у зв'язку з порушенням незалежності аудитора;

— неможливість винесення аудиторського звіту, який підтверджував би достовірність звітності, через неадекватність достовірної інформації.

Модифікація аудиторського звіту

Модифікований аудиторський звіт — це висновок, що містить додаткові пояснення, але у сам висновок обмеження не вносяться.

Як правило, модифікований аудиторський звіт містить такі моменти:

— проблеми невизначеності або непевності у безперервній діяльності підприємства;

— зміни принципів обліку протягом періоду перевірки;

— виправлення, які необхідно внести в облік підприємства за результатами аудиту;

— опис принципів обліку, що відрізняються від чинних в Україні принципів обліку;

— роз'яснення з приводу використання висновків інших аудиторів;

— пояснення щодо попередніх аудиторських висновків.

Доповнення до аудиторських висновків

Доповнений (розширений) аудиторський звіт — це висновок, додаток до стандартних розділів якого містить коментарі і відомості з різних питань:

— важливості інформації;

— недоліків стосовно поданої звітності чи аналітичного обліку;

— різні пояснення, у тому числі щодо стосунків із контрагентами, економічних ризиків, судових процесів.

Аудиторський звіт спеціального призначення

Аудиторський звіт спеціального призначення відрізняється від інших видів і форм стандартного аудиторського звіту тим, що його оцінка

стосується в основному окремих видів діяльності підприємств і окремих суб'єктів бухгалтерського обліку. Зазвичай такі висновки відрізняються від стандартних тим, що відповідно до нормативів аудиту встановлюється порядок складання висновків за результатами аудиторських перевірок:

- деяких рахунків, елементів рахунків або розділів фінансової звітності;
- дотримання умов договорів;
- фінансових звітів, складених за довільними правилами та формою.

Висновок аудитора за результатами тематичного аудиту складається за довільною формою, але повинен відповідати загальним вимогам, і містити такі розділи:

- з описом характеру тематичної перевірки, яка проводилася;
- з інформацією про методику перевірки;
- з описом роботи, проведеної аудитором.

7.4 Додаткова підсумкова документація

Додаткова підсумкова документація не є обов'язковою і видається замовникові тільки в тому випадку, коли аудитор вважає це необхідним, або у випадку, коли це обумовлено в договорі чи додатковій угоді між аудитором та клієнтом. Додаткова документація оформлюється як додаток до аудиторського звіту або як самостійний документ.

Як додаток до аудиторського звіту додаткова підсумкова документація оформлюється, якщо аудитор у висновку посилається на неї. В іншому випадку додаткова підсумкова документація є самостійним документом. Аудитор може не посилатися у висновку на додаткову документацію в тому разі, якщо викладене в ній не є настільки істотним, щоб вплинути на зміст аудиторського звіту. Зміст та форми додаткової підсумкової документації аудиту визначає сам аудитор.

ТЕМА 8. Планування аудиту

1. Сутність та мета планування.
2. Стадії аудиту.
3. Процедури аудиту.

Література: [1,2,9, 10, 12, 17, 30, 37]

8.1 Сутність та мета планування.

Серед різних видів фінансового контролю чільне місце займає управлінський аудит, який здійснює на договірних засадах перевірку достовірності звітних даних, балансів, законності господарських операцій, аналіз фінансового стану, і водночас надає консультаційні послуги з економіки, права, фінансів, обліку тощо

Послідовність аудиторської перевірки діяльності підприємства складається з цілого ряду дій:

- збір і аналіз інформації, необхідної для оцінки достовірності бухгалтерського фінансового обліку та фінансової звітності суб'єкта підприємницької діяльності;
- визначення профілю та обсягу діяльності підприємства за установчими документами, за статутом, характером і змістом його роботи;
- шляхом порівняння фактичної діяльності підприємства зі статутною встановлення невідповідності між ними, про що необхідно поставити до відома керівництво фірми і порекомендувати йому внести зміни чи доповнення до статуту і здійснити перереєстрацію підприємства у відповідних державних органах;
- планування аудиту і наступний контроль аудиторської перевірки;
- оцінювання внутрішнього аудиторського контролю;
- аналіз показників балансу і даних інших форм фінансової звітності;
- перевірка аналогічних показників балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал;
- контроль відповідності даних фінансової звітності записам в облікових регістрах;

- перевірка відповідності даних бухгалтерського фінансового обліку і фінансової звітності вимогам чинного законодавства і нормам облікової політики;

- попередня оцінка повноти і правильності складання балансу та інших форм фінансової звітності.

Одним із важливих аспектів аудиту є глибокий аналіз всіх статей балансу і перевірка їх відповідності записам у Головній книзі за аналізований період. Якщо при цьому буде виявлено невідповідності щодо бухгалтерських записів чи окремих сумових показників, аудитор звертається до облікових реєстрів і первинних документів. Шляхом перевірки записів у облікових реєстрах і даних первинних документів аудитор слід встановити повноту обліку, правильність записів у облікових реєстрах і первинній документації, їх реальність.

На основі аналізу і тестування звітних та інших даних про підприємство аудитор висловлює свою професійну думку про об'єктивність і точність даних обліку і звітності та їх відповідність реальній дійсності.

При плануванні і здійсненні аудиторських процедур, оцінюванні отриманих матеріалів аудитор повинен враховувати, що невиконання клієнтами вимог законодавчих та нормативно-правових актів України може стати причиною перекручення фінансової звітності підприємства й істотно вплинути на фінансові результати діяльності клієнта.

Встановлення фактів невиконання вимог нормативних актів, незалежно від їхнього значення, вимагає висунення й обговорення питання про чесність керівництва і робочого персоналу клієнта, а також про вплив такого невиконання на інші напрямки аудиту.

Факти порушення вимог законодавчих та нормативно-правових актів підлягають спеціальній юридичній експертизі та є поза професійною компетенцією і знаннями аудитора. Рівень професійної підготовки аудитора, його досвід і знання господарської галузі діяльності клієнта й організації виробництва можуть дати йому змогу зробити висновок тільки про те, що

окремі факти діяльності підприємства, ймовірно, не відповідають вимогам законодавчих та нормативно-правових актів України. Отже, аудитор не відповідає за невиконання керівництвом клієнта вимог законодавчих та нормативно-правових актів.

Проведення хоча б однієї аудиторської перевірки фінансової звітності підприємства може допомогти службовим особам підприємства уникати надалі суттєвих порушень вимог нормативних актів.

Однак аудитору слід врахувати, що під час проведення аудиторських перевірок завжди існує ризик невиявлення помилок, навіть якщо перевірка добре спланована і проведена відповідно до вимог Національних нормативів аудиту. Зазначена ймовірність зростає внаслідок впливу таких факторів:

- наявність значної кількості нормативних актів;
- неминуча відносна обмеженість систем обліку і внутрішнього контролю, які не можуть висвітити всю фактичну діяльність клієнта, а також відносна суб'єктивність, що супроводжує таку аудиторську процедуру, як тестування;
- визнання того, що значна кількість аудиторських доказів, отриманих аудитором, мають не доказовий, а інформативний характер.

Під час підготовки до проведення аудиторської перевірки аудитор має ретельно вивчити ті законодавчі та нормативно-правові акти, невиконання вимог яких може спричинити перекручення фінансової звітності підприємства.

Згідно з міжнародним операційним стандартом, "аудитор повинен провести такий огляд фінансової звітності, який був би достатнім для вираження думки про фінансову звітність у цілому".

Безумовно, звіти аудитора можуть не загострювати увагу на незначних обставинах. Аудиторський звіт має виділити найголовніше. Основна мета аудитора - впевнитися, що довіру до фінансової звітності не підірвано.

Ефективна організація управління аудиторським процесом передбачає дотримання певних етапів проведення аудиторської перевірки. Першим

етапом здійснення аудиторської перевірки є планування. Процес планування досить громіздкий і може займати до 30 % часу, витраченого на перевірку.

Аудитор повинен планувати свою роботу так, щоб мати можливість ефективно провести аудиторську перевірку. Планування має ґрунтуватися на попередньому вивченні особливостей бізнесу клієнта.

Планування - це вироблення головної стратегії та конкретних підходів до характеру, періоду, а також часу проведення аудиту. Аудиторський план розробляється з огляду на те, що в ньому визначається час здійснення кожної конкретної аудиторської процедури.

Відповідно до стандартів аудиту аудиторська перевірка має бути належним чином спланована. Чітке планування необхідне для: розроблення загального плану та програми аудиторської перевірки; виконання і контролю роботи; впевненості, що увага зосереджена на основних аспектах; упевненості, що робота виконана повністю.

Аудитори й аудиторські фірми України під час розроблення плану аудиту та протягом тривалості аудиту мають право самостійно визначати форми й методи аудиту на підставі чинного законодавства, існуючих норм і стандартів, умов договору із замовником, професійних знань та досвіду.

Метою планування аудиту є звернення уваги аудитора на найважливіші напрями аудиту, на виявлення проблем, які слід перевірити найретельніше. Планування допоможе аудиторіві належним чином організувати свою роботу та здійснювати нагляд за роботою асистентів, котрі беруть участь у перевірці, а також координувати роботу, що здійснюється іншими аудиторами і фахівцями інших професій.

Для досягнення ефективності та результативності аудиту, а також для узгодження порядку проведення аудиторських процедур із внутрішнім розкладом роботи фахівців підприємства аудитор обговорює з керівництвом та співробітниками підприємства елементи загального аудиторського плану й аудиторські процедури.

Загальний план аудиту

Аудиторів слід розробити і документально оформити загальний план аудиту, визначити в ньому істотність помилок, а потім здійснити аудит за цим планом. Загальний план аудиту розробляється настільки детально, щоб аудитор мав можливість завдяки йому підготувати програму аудиту. У свою чергу програма аудиту, її зміст та розмір залежать від розміру, виду і специфіки підприємства, умов договору на проведення аудиту, а також особливостей методики та техніки, що їх використовує аудитор під час перевірки.

Під час розроблення загального плану аудитор здійснює аналіз таких питань.

1. Розуміння аудитором бізнесу клієнта:

- головних факторів, які мають вплив на діяльність підприємства;
- найважливіших характеристик підприємницької діяльності;
- підприємства, його організаційної структури, процесу виробництва, надання послуг, фінансового стану, а також порядку його звітування, включаючи зміни, що, можливо, мали місце після попереднього аудиту;
- розподілу обов'язків між керівництвом підприємства.

2. Розуміння обліку і системи внутрішнього контролю:

- методології та принципів бухгалтерського обліку, які застосовувались бухгалтерією підприємства;
- можливого ефекту від змін в обліковій політиці чи термінології аудиту;
- знання аудитора з питань бухгалтерського обліку і системи внутрішнього контролю, котрі можуть бути використані аудитором у тестах оцінювання надійності внутрішнього контролю підприємства та в незалежних аудиторських процедурах.

3. Визначення ризиків і суттєвості:

- оцінювання аудитором ризику внутрішнього контролю – ефективності системи внутрішньогосподарського контролю підприємства, тобто її спроможності попереджати та виявляти помилки на підприємстві,

оцінювання розміру особистого аудиторського ризику невиявлення суттєвих помилок у звітності підприємства, який існує під час проведення аудитором аудиторських процедур, і визначення на підставі цього найважливіших напрямів аудиту;

- визначення порогу суттєвості помилок для цілей аудиту з кожного виду операцій;

- імовірність існування суттєвих помилок в обліку, що оцінюється аудитором з огляду на попередній період перевірки та знайдені ним раніше помилки;

- визначення складних бухгалтерських операцій, уключаючи ті, які робилися з використанням суб'єктивної думки бухгалтера (нарахування резервів тощо).

4. Види, час і повнота процедур:

- існування можливості оперативного внесення змін в окремі напрями аудиту;

- вплив інформаційних технологій на процес аудиту;

- робота внутрішніх аудиторів підприємства та можливий вплив її на аудиторські процедури зовнішніх аудиторів.

5. Координація, керівництво, супроводження й нагляд:

- участь в аудиті інших аудиторів, аудиторських фірм (перевірка іншими аудиторами дочірніх підприємств, філій і відділень головного підприємства);

- участь в аудиті експертів та інших фахівців, які не є аудиторами;

- дислокація (місцезнаходження) підрозділів підприємства; підбір виконавців аудиту і розподіл між ними обов'язків, ураховуючи їх професійний рівень та стаж роботи.

6. Інші питання:

- можливість оперативного включення до програми аудиту наприкінці аудиторської перевірки питання безперервності діяльності підприємства,

виходячи з припущення, що його діяльність буде продовжуватися у найближчий час;

- умови, котрі повинні привернути особливу увагу аудитора, відносини підприємства зі спорідненими сторонами.

Аудиторська програма.

У програмі аудиту види, зміст і час проведення запланованих аудиторських процедур мають збігатися з прийнятими до роботи показниками загального плану аудиту. Аудиторська програма допомагає керувати виконавцями аудиту та контролювати їх роботу. До аудиторської програми включається також перелік об'єктів аудиту за його напрямками, а також час, що його необхідно витратити на кожен напрям аудиту або аудиторську процедуру.

У програмі аудитор оцінює розмір ризику внутрішнього контролю та свій особистий ризик невиявлення суттєвих помилок у звітності, який існує під час проведення аудиторських процедур, визначає термін проведення аудиторських тестів і незалежних процедур - координує роботу всіх можливих помічників, залучених із числа співробітників підприємства, відзначає присутність інших виконавців аудиту, якщо такі беруть участь у роботі.

Записи та висновки аудитора з кожного розділу аудиторської програми фіксуються в робочій документації і є тим фактичним матеріалом, котрий використовується аудитором у процесі підготовки й обґрунтування аудиторського звіту керівництву клієнта.

Протягом усієї тривалості аудиту його загальний план і програма переглядаються та уточнюються аудитором. Він постійно уточнює свої плани, тому що існує ймовірність зміни умов і напрямів аудиту, а також можливість отримання інших результатів після проведення аудиторських процедур, ніж ті, які раніше очікувалися аудитором. Події чи мотиви, що примусили аудитора внести значні зміни до аудиторської програми, оформляються ним документально.

8.2. Стадії аудиту

Кожна аудиторська перевірка складається з етапів і частин, котрі називаються стадіями.

1. Дослідницька стадія передбачає вивчення:

- особливостей підприємства: організації, структури, номенклатури продукції, видів послуги;
- перспектив розвитку підприємства;
- обліково-аналітичного і контрольного процесу на підприємстві;
- загального підходу до проведення аудиту, включаючи можливе використання внутрішнього контролю, проблемних напрямів аудиту;
- оцінки ступеня ризику;
- попереднього варіанта загального плану і програми аудиторської перевірки, визначених обсягів робіт, конкретних виконавців;
- установлення планового рівня суттєвості.

2. Підготовчо-узгоджувальна стадія зосереджується на:

- узгодженні із замовником плану перевірки, обсягу робіт, термінів їх проведення, форми представлення результатів аудиту;
- узгодженні рівня відповідальності аудиторського підприємства і замовника, визначенні вартості аудиторських послуг;
- закріпленні досягнутих домовленостей між аудиторською фірмою та замовником шляхом підписання необхідних документів (договір, програма аудиту тощо);
- підготовці необхідної нормативно-правової бази для перевірки.

3. Основна стадія зводиться до такого:

- проводиться аудит (виконуються аудиторські послуги);
- готується підсумкова аудиторська документація.

Метою цього етапу аудиторської перевірки є одержання достатнього обсягу свідчень для визначення того, чи відображені об'єктивно кінцеві сальдо в бухгалтерському балансі та інші дані в супутній фінансовій

звітності. Характер і обсяг цієї роботи значною мірою залежить від результатів двох попередніх етапів.

Існує тісний зв'язок між розумінням системи внутрішнього контролю й оцінкою ризику контролю, а також перевіркою окремих статей балансу та іншої фінансової звітності. Якщо аудитор упевнений, що фінансова звітність представлена достатньо об'єктивно і якщо ця впевненість базується на його розумінні системи внутрішнього контролю, оцінці ризику контролю, тестів контрольних моментів, то можна значно скоротити перевірку господарських операцій по суті.

Існує дві категорії процедур, які використовуються на цій стадії аудиту:

- аналітичні процедури ;
- процедури перевірки окремих елементів балансу.

До аналітичних процедур належать такі, що дають змогу оцінити загальну правдивість господарських операцій і сальдо. Аналітичні процедури доцільно виконати ще до перевірки окремих елементів сальдо. У такому випадку вони можуть допомогти визначити, наскільки детально слід перевіряти баланс. Аналітичні процедури проводяться на основі достовірної фінансової інформації з метою оцінювання фінансового стану, платоспроможності і ліквідності підприємства.

Перевірки оборотів та сальдо за рахунками виконуються, зазвичай, в останню чергу. При деяких перевірках усі вони проводяться після дати складання балансу. Але якщо клієнт хоче опублікувати свою звітність невдовзі (зразу) після дати балансу, то аудиторі повинні вдатись до трудомістких перевірок сальдо за окремими рахунками в певні проміжні періоди перед кінцем року. При цьому виникає потреба в додатковій роботі, для того щоб "довести" аудит за проміжні періоди до аудиту балансу на кінець року.

4. На завершальній стадії:

- обговорюється додаткова документація, що передається замовнику;

— передається аудиторський звіт.

На завершальній стадії аудиторської перевірки сертифікований аудитор повинен перевірити роботу складу групи аудиторів і вирішити, чи достатньо зібрано свідчень, та оцінити результати аудиту. Перевірка особою, яка має широкий досвід або є більш кваліфікованою, здійснюється для виявлення (запобігання) помилок і для оцінювання суджень та висновків. Відповідна перевірка робочих документів — це найважливіший спосіб забезпечити високу якість виконання аудиту, а також незалежності суджень усієї групи аудиторів, котра виконує замовлення на аудит.

Завершується аудит складанням відповідного аудиторського висновку (звіту) та листа-повідомлення управлінської ланки й аудиторського комітету щодо недоліків структури внутрішнього контролю, виявлених у ході перевірки.

Стадії (етапи) аудиту можна подати схематично (рис. 8.1).

8.3. Процедури аудиту

Аудит являє собою сукупність дій аудитора. Вони називаються аудиторськими процедурами.

Щоб скласти висновок про фінансово-майновий стан клієнта, аудитор повинен визначити конкретні цілі проведення аудиту, досягнення яких дасть йому можливість підтвердити або спростувати (виявити неузгодженість) фінансові документи клієнта. Конкретні цілі аудиту можуть бути сформульовані по-різному. Одним із можливих варіантів представлення цілей аудиту може бути такий:

- наявність і можливість виявлення викривлень;
- повнота відображення інформації;
- вчасність відображення інформації;
- права і відповідальність;
- процеси інтерпретації та її розподіл;
- претензійні відносини.

Установивши конкретні цілі аудиту, аудитор прагне одержати докази на користь кожної конкретної мети перевірки чи всупереч їй. Таким чином, аудитор визначає процедури, що дають йому можливість підтвердити конкретні цілі перевірки і підготувати позитивний висновок або виявити неузгодженість фінансових документів.

У загальному вигляді аудиторські процедури можуть бути класифіковані таким чином:

— розуміння бізнесу, його організації, галузі, у якій здійснюється діяльність підприємства;

Рис. 8.1 - Стадії (етапи) аудиту

вивчення й аналіз інформації про діяльність підприємства в цілому;

— вивчення форм і методів обліку, оцінювання впливу законодавчих змін на стан обліково-аналітичного процесу;

- визначення стану об'єкта в натуральному, вартісному вираженні;
- контроль процесу відображення деяких операцій в обліку (первинні документи, аналітичні, синтетичні та звітні документи);
- розгляд питань минулих років;
- огляд звітів керівництва підприємства і проміжних звітів;
- аналіз важливих змін в облікових процедурах;
- оцінювання праці внутрішніх аудиторів.

Виконання процедур аудиту дає аудитору впевненість у тому, що робота буде виконана в повному обсязі незалежно від розмірів підприємства і виду його діяльності.

ТЕМА 9. Методологія аудиту

План:

- 9.1. Метод аудиту
- 9.2. Аудиторські процедури і їх класифікація.
- 9.3. Вибіркові прийоми аудиту.

Література: [1, 2, 8, 10, 15, 18, 19, 21, 38, 48, 50]

9.1 Метод аудиту

Метод доцільно розглядати як сукупність прийомів, за допомогою яких оцінюється стан об'єктів, що підлягають дослідженню.

В аудиті використовуються загальнонаукові методи та спеціальні прийоми аудиту.

Найбільш загальним науковим методом є діалектичний метод. В межах нього використовуються методи:

- індукції та дедукції;
- аналізу;
- синтезу;
- аналогії;

-моделювання ;

-абстрагування.

Крім загальнонаукових методів застосовуються спеціальні методи або прийоми. Методологічні прийоми можна об'єднати в чотири групи:

1. Органолептичні:

- метод формальної перевірки;
- метод юридичної перевірки;
- метод арифметичної перевірки;
- метод зустрічної перевірки

2. Розрахунково-аналітичні:

- економічний аналіз;
- статистичний розрахунок;
- економіко-математичні методи та моделі.

3. Документальні:

- дослідження документів;
- камеральна перевірка;
- групування недоліків.

4. Узагальнення і реалізації:

- документування результатів контролю;
- економічна оцінка недоліків та заходи щодо їх усунення;
- систематизація фактів у висновку аудитора.

Виділяють такі прийоми аудиту:

1. Вивчення (інспекція) – дослідження записів документів, матеріальних активів. Цей прийом дає змогу отримати докази різного ступеню достовірності, що залежить від їх суті і джерел.

Деякі економісти називають цей метод документальною перевіркою або дослідженням документів, що передбачає перевірку їх з формального боку на арифметичну точність та по суті.

При формальній перевірці звертають увагу на підписи, печатки; при арифметичній – суми, при перевірці по суті передбачається контроль за законністю і доцільністю господарських операцій.

2. Спостереження – візуальний нагляд за ходом виконання операцій і процедур з метою визначення способу їх виконання. Він широко застосовується при дослідженні аудитором системи контролю.

3. Опитування – пошук офіційних і неофіційних доказів в усній та письмовій формі у компетентних осіб.

4. Підтвердження – отримання аудитором у письмовій формі відповіді від клієнтів. Цей метод застосовується при звірці, підтвердженні.

5. Підрахунок – перевірка арифметичної точності записів.

6. Аналітичний огляд – вивчення важливих коефіцієнтів, тенденцій та інших даних, що характеризують стан об'єкта.

Групування прийомів аудиту відносно здійснюється також відповідно до стадій процесу аудиту. На початковій стадії використовують опитування, аналітичний огляд, оцінку. На стадії дослідження використовують такі прийоми як інспекція, спостереження, контроль, підтвердження та підрахунок. На завершальній стадії – оцінка і узагальнення результатів, групування виявлених недоліків.

Процедури аудиту – це система методичних дій аудитора спрямована на отримання достатніх і надійних доказів щодо об'єктів аудиту.

На зміст аудиторських процедур впливає:

- вид діяльності суб'єкта;
- форма і система обліку;
- система внутрішнього контролю;
- застосування електронної обробки даних та інші фактори. Важливе

значення має класифікація процедур аудиту. Найбільш часто виділяють:

1. За відношенням до суб'єкта аудиту:

- погоджені (опитування, аналіз, перерахунок);

– незалежні (проводяться аудитором відповідно до МСА і не погоджуються з клієнтом). Вони використовуються для одержання доказів про повноту і точність, достовірність даних бухгалтерського обліку.

2. За видами перевірок:

- процедури оцінки внутрішнього контролю;
- тестування контрольних моментів;
- перевірки господарських операцій за змістом;
- аналітичні процедури;
- перевірки окремих сальдо рахунків.

Відповідно до МСА процедури поділяються на:

- процедури контролю;
- процедури по суті

Процедури контролю – це перевірка встановлених управлінським персоналом процедур, дій, обов'язків на додаток до середовища контролю, для досягнення конкретних цілей суб'єкта господарювання.

Процедури по суті – аудиторські процедури, які виконують для виявлення суттєвих викривлень на рівні тверджень; вони включають:

- а) докладні тести деталей за групами операцій, балансовими рахунками та розкриття інформації;
- б) аналітичні процедури по суті.

Аналітичні процедури – оцінки фінансової інформації, зроблені на основі аналізу можливих взаємозв'язків між фінансовими та нефінансовими даними.

9.2 Аудиторські процедури і їх класифікація

Якщо вивчити порядок вживання терміну «аудиторські процедури» у МСА, то можна зробити висновок, що він використовується для позначення таких понять як процес, метод, спосіб, прийом, методика. У вітчизняній теорії господарського контролю перераховані поняття часто мають самостійне тлумачення.

Поняття аудиторських процедур є об'єктом наукових дискусій, що зумовлює деяку нечіткість у визначенні їх сутності та класифікації.

Вивчення міжнародних стандартів аудиту, вітчизняної та зарубіжної економічної літератури, практики аудиторських фірм дозволяє запропонувати таке визначення поняття «аудиторські процедури».

Аудиторські процедури – це певні дії, які виконує аудитор на кожному етапі аудиторської перевірки з метою виконання конкретних завдань для отримання аудиторських доказів. Вони здійснюються з використанням певних методів і методичних прийомів, які в сукупності складають методику аудиту.

Аудиторські процедури можна класифікувати за такими основними ознаками:

1. За змістом:

а) організаційно-інформаційні (процедури, які необхідно виконати для попереднього обстеження клієнта)

б) організаційно-документальні (процедури, пов'язані з укладанням угоди на проведення аудиту і надання супутніх аудиторських послуг ;

в) контрольні-методичні (перевірка: документальна та фактична, спостереження, обстеження, підтвердження, опитування (запит), повторне виконання, повторний підрахунок, запевнення

г) нормативно-правові – (процедури, які необхідно виконати для одержання загального розуміння законів і нормативних актів, що регулюють діяльність та формування фінансової звітності суб'єкта господарювання.

2. За характером: процедури, які необхідно виконати для оцінювання ризиків суттєвого викривлення інформація внаслідок помилок і порушень;

процедури оцінювання заходів внутрішнього; процедури перевірки облікових записів по суті .

3. Залежно від суб'єктів аудиту – погоджені і непогоджені.

4. Відповідно до об'єктів аудиту: загальні і конкретні.

Загальні аудиторські процедури не пов'язані з конкретним об'єктом аудиту і однаковою мірою використовують

5. Залежно від етапів перевірки.

а) на підготовчий етапі найбільш характерними є організаційно інформаційні процедури, пов'язані з вибором клієнта, ознайомлення з його бізнесом і станом обліку; процедури оцінювання системи обліку і внутрішнього контролю; оцінювання аудиторського ризику та його елементів; процедури планування і т.п.

б) на основному етапі – найбільш характерними є перевірка – документальна, фактична і т.п.;

в) на підсумковому характерними є аналітичні процедури, процедури, пов'язані із складанням аудиторського висновку і оформленням акту виконаних робіт

6. За складністю формування (за кількістю методів, методичних прийомів): однорідні та комплексні.

Однорідні аудиторські операції не можна поділити на складові елементи – наприклад, огляд або опитування.

Комплексні процедури передбачають використання різних методів і методичних прийомів (прикладом може бути документальна перевірка, яка складається з різних методичних прийомів і т.п.) або є комбінацією однорідних аудиторських процедур.

7. За важливістю: основні і допоміжні.

До основних аудиторських процедур можна віднести перевірку (документальна та фактичну), процедури тестування системи внутрішнього контролю тощо.

До допоміжних належать такі процедури, результати яких не мають самостійного значення, порівняно з основними процедурами, і призначаються для забезпечення повноти або уточнення інформації, отриманої в результаті виконання основних процедур.

9.3. Вибіркові прийоми аудиту.

Організація процесу вибіркового дослідження в аудиті

Узагальнення зарубіжного і вітчизняного досвіду дозволяє запропонувати систему класифікації видів аудиторської вибірки, яка побудована на теорії економічної і математичної статистики, теорії і практиці аудиту, власних наукових розробках і пропозиціях (табл. 9.1.). Ця система має за мету визначення найбільш вагомих ознак класифікації видів аудиторської вибірки, які мають теоретичне і практичне значення для удосконалення методики аудиторського контролю.

За ознакою репрезентативності вибірка поділяється на представницьку і непередставницьку. Для аудиторів дуже важливо отримати в ході відбору представницьку вибірку, яка би відображала основні характеристики генеральної сукупності. Але на практиці важко визначити, чи була отримана представницька вибірка, чи ні. Навіть після завершення перевірки однозначну відповідь на це питання дати неможливо.

Непередставницьку вибірку можна отримати в двох випадках: при великій помилці вибірки і при невибіркової помилці. Ризик їх виникнення називається відповідно вибірковим ризиком і невибірковим ризиком. Обидва ці ризики можна контролювати [29, с 357].

Вибірковий ризик виникає тоді, коли тестується не вся генеральна сукупність. Завжди існує імовірність, що вибірка не була представницькою через те, що певні одиниці, які містять суттєві помилки, не були перевірені аудитором.

Невибірковий ризик має місце тоді, коли аудиторські тести не виявляють існуючі у виборці виключення. Цей вид ризику виникає через неправильне застосування аудиторських процедур або незнання про факт існування певних виключень.

Отримання представницької вибірки буває необхідне на різних стадіях і етапах аудиту. На етапі попереднього обстеження суб'єкта перевірки буває доцільним здійснити ідентифікаційну вибірку, яка дозволяє отримати

необхідні відомості про об'єкти дослідження. Наприклад, при ознайомленні з обліковими реєстрами доцільно вибрати декілька з них для отримання інформації про спосіб складання, форму і вид подання даних, правильність заповнення тощо.

На дослідній стадії, коли відбувається підготовка сукупностей даних для аудиту, формується дослідна (робоча) вибірка, на основі якої здійснюються записи в робочі документи і робиться оцінка достовірності бухгалтерського обліку і звітності. Саме на основі цього виду аудиторської вибірки отримується переважна більшість аудиторських доказів.

На завершальній стадії аудиторського процесу часто виникає необхідність уточнення окремих моментів, доповнення інформації про деякі об'єкти аудиту, контролю раніше проведених процедур тощо. Для вирішення вказаних проблем використовується контрольна-аналітична вибірка, яка призначена для виявлення наявності можливих помилок і недоробок, здійснених на попередніх етапах аудиту.

Надійність будь-якої вибірки визначається тим, яким способом вона отримана. За способом відбору аудиторська вибірка буває імовірнісною і неімовірнісною. Більш надійною вважається перша, але для її отримання необхідні спеціальні технічні засоби (комп'ютерні програми, таблиці випадкових чисел і т.д.). Імовірнісна вибірка характеризується тим, що кожна одиниця вибіркової сукупності мала рівні шанси бути вибраною. Така вибірка дозволяє застосовувати кількісні методи оцінки результатів аудиту, що є дуже важливим при перевірці сучасних бухгалтерських систем і підтвердженні достовірності фінансової звітності.

Неімовірнісна вибірка часто залежить від суб'єктивних факторів, які можуть мати місце при здійсненні відбору одиниць сукупності. Наприклад, деякі аудитори з більшою імовірністю відбирають для перевірки записи у реєстрах, що містяться зверху і знизу сторінки, а деякі — ті, що розташовані в середині.

Системно-орієнтований аудит і аудит, що базується на ризику, вимагає формування імовірних вибіркових сукупностей для визначення величини кожного з компонентів ризику, властивих аудиторському процесу.

Тема 10. Аудиторські докази та робочі документи аудитора

План:

- 10.1. Поняття аудиторських доказів та їх види.
- 10.2. Джерела аудиторських доказів.
- 10.3. Процедури одержання аудиторських доказів.
- 10.4. Поняття робочих документів аудитора.
- 10.5. Класифікація робочих документів аудитора.
- 10.6. Організація ведення робочих документів у межах управлінського аудиту.

Література: [1,2,8, 10, 15, 18, 19, 22, 24, 32, 38, 40, 50, 51]

10.1. Поняття аудиторських доказів та їх види

Термін "аудиторські докази" означає інформацію, одержану аудитором для вироблення думок, на яких ґрунтується підготовка аудиторського висновку й звіту. Аудиторські докази складаються з первинних документів та облікових записів, що кладуться в основу фінансової звітності, а також підтверджувальної інформації з інших джерел. Аудитор повинен отримати таку кількість аудиторських доказів, котра б забезпечила спроможність зробити необхідні висновки, при використанні яких буде підготовлено аудиторський звіт.

Аудиторські докази одержують шляхом належного поєднання тестів систем контролю та процедур перевірки на суттєвість. Вони складаються з первинних документів та облікових записів, покладених в основу фінансової звітності, а також підтверджувальної інформації з інших джерел.

Критерії достатності та належності взаємопов'язані й стосуються аудиторських доказів, отриманих як при тестуванні систем контролю, так і під час здійснення процедур перевірки на суттєвість. Достатність є виміром кількості аудиторських доказів, належність є виміром їхньої якості й надійності та їх відповідності конкретному твердженню.

Аудитор спирається на аудиторські докази, які мають не тільки достатній, а й переконливий характер. Крім того, аудитор вишукує аудиторські докази в різних джерелах інформації і різного характеру для підтвердження одного і того ж твердження.

Формулюючи аудиторський звіт, аудитор звичайно не досліджує всієї інформації, наявної в його розпорядженні, й не здійснює суцільної перевірки її, а визначає тільки основні елементи, які в цілому характеризують стан суб'єкта підприємницької діяльності.

На достатність аудиторських доказів впливає ряд факторів:

- оцінка аудитором характеру та величини ризику, притаманних як на рівні фінансової звітності, так і на рівні залишків на рахунку чи за класом операцій;

- характер систем обліку та внутрішнього контролю й оцінка ризиків контролю;

- досвід, набутий у процесі попередніх аудиторських перевірок;

- результати аудиторських процедур із можливими виявленими фактами помилок чи шахрайства;

- джерело та надійність наявної інформації.

Аспектами систем обліку і внутрішнього контролю, щодо яких аудитор одержує аудиторські докази, є:

- структура - системи обліку та внутрішнього контролю, розроблені так, щоб попереджати і виявляти та виправляти суттєві перекручення;

- функціонування - наявні системи, які ефективно працювали протягом певного періоду.

При підготовці аудиторських доказів аудитор, як правило, не вивчає всю наявну інформацію, а визначає основні елементи, що характеризують стан об'єкта, який перевіряється. Цим він відрізняється від ревізора. Отримані аудитором дані дозволяють робити висновки про стан об'єкта перевірки з допустимою величиною ризику відносно повноти підтвердження достовірності даних.

Аудиторські докази повинні задовольняти такі вимоги:

- 1) достатність;
- 2) доречність;
- 3) достовірність.

Достатність – це повнота отриманої інформації, котра характеризує зміст чи стан об'єкта аудиту.

На достатність впливають такі фактори:

- знання стану справ і галузі, до якої належить підприємство;
- оцінювання аудитором характеру та розміру ризику, притаманних як на рівні фінансової звітності, так і на рівні залишків на рахунку або класу операцій;
- характер систем обліку та внутрішнього контролю й оцінювання ризиків контролю; суттєвість питань, що вивчаються і розглядаються;
- досвід, набутий протягом попередніх аудиторських перевірок; результати аудиторських процедур, разом із можливими виявленими випадками шахрайства чи помилок; джерело та надійність наявної інформації;
- переконливість аудиторських свідчень, яка підтверджується достатністю інформації, необхідної для подальшого висновку про стан справ або якість об'єкта господарювання.

Достовірність аудиторських свідчень підтверджують результати, одержані під час документального чи фактичного контролю. Вибір прийомів отримання доказів залежить від специфіки об'єкта аудиту.

Доречність – інформація, яку використовує аудитор, повинна дозволити йому зробити обґрунтований висновок стосовно:

- балансу (чи всі активи та пасиви обліковані, незмінність облікової політики);
- статей обліку фінансових результатів (чи всі доходи і витрати обліковані, правильність підрахунків та розкриття у відповідних статтях).

Надійність – це якість інформації, що забезпечує обґрунтовану відсутність у ній помилок та виправлень, відображає належну інформацію. Надійність аудиторських доказів залежить від джерела їх отримання - внутрішнього чи зовнішнього, а також від їх характеру. За характером існують візуальні, документальні та усні докази.

Хоча надійність аудиторських доказів залежить від конкретних обставин, допомогти оцінити їх надійність можуть подані нижче узагальнення.

Аудиторські докази із зовнішніх джерел (наприклад, підтвердження, одержане від третьої особи) більш надійні, ніж ті, що отримані з внутрішніх джерел.

Аудиторські докази, отримані з внутрішніх джерел інформації підприємства, яке перевіряється, надійніші в разі наявності ефективних систем обліку та внутрішнього контролю.

Аудиторські докази, одержані безпосередньо аудитором від результатів проведених тестів, надійніші, ніж ті, що отримані від працівників підприємства.

Аудиторські докази у формі документів чи письмових подань надійніші, ніж усні подання.

Аудиторські докази є переконливішими, якщо вони отримуються з різних джерел або джерел різного характеру і коли вони відповідають один одному. За таких обставин аудитор може одержати сумарний розмір довіри вищий, ніж той, що був би отриманий за різними позиціями аудиторських доказів, розглянутих окремо. І навпаки, коли аудиторські докази одержані з

одного джерела та не відповідають тим, що отримані з іншого, то аудитор визначає, які додаткові процедури необхідні для розв'язання цієї невідповідності.

Класифікація аудиторських доказів:

1) залежно від способу отримання:

- прями докази (первинні) – це об'єктивна і повна характеристика об'єкта, одержана в результаті проведення аудитором незалежних процедур перевірки стану об'єкта контролю;

- непрямі докази (вторинні) – це дані внутрішнього контролю, інформація, що надійшла від адміністрації, третіх осіб;

2) за носіями інформації :

- документальні;

- усні;

3) за доказовим значенням документи, що перевіряються , поділяються на

- первинні документи;

- облікові записи (регістри);

- головна книга;

- бухгалтерська звітність;

- плани , кошториси, калькуляції;

- матеріали перевірок і ревізій;

- матеріали внутрішньогосподарського контролю підприємства;

- дані, отримані аудитором при проведенні документального і фактичного контролю;

- неофіційні та допоміжні документи.

10.2. Джерела аудиторських доказів

Залежно від змісту об'єкта контролю аудитор вибирає відповідні джерела інформації, які дають повну характеристику об'єкта, що досліджується.

Надійність аудиторських доказів залежить від джерела їх отримання - внутрішнього чи зовнішнього, а також від характеру їх.

За характером розрізняють візуальні, документальні та усні докази.

Такими джерелами можуть бути:

- дані первинних документів, в яких відображається зміст відповідних господарських операцій або первинних звітів, де наведено узагальнені дані про об'єкт контролю за певний період часу;

- облікові реєстри, в котрих узагальнюється та накопичується інформація з відповідних первинних документів і звітів у розрізі їх економічного змісту;

- головна книга – реєстр синтетичного обліку, де відображаються залишки на початок і кінець звітного періоду та обіг по дебіту й кредиту відповідного рахунку;

- фінансова звітність;

- плани, кошториси, калькуляції, розпорядчі документи;

- матеріали перевірок і ревізій, проведених державними контролюючими органами;

- матеріали внутрішньогосподарського контролю підприємства, в тому числі за результатами позапланових перевірок та інвентаризацій;

- дані, отримані аудитором при проведенні документального і фактичного контролю;

- письмові та усні свідчення працівників підприємства.

Аудиторські докази із зовнішніх джерел (наприклад, підтвердження, отримані від третьої особи) більш надійні, ніж отримані з внутрішніх джерел. Аудиторські докази, отримані з внутрішніх джерел інформації підприємства, яке перевіряється, надійніші у разі наявності ефективних систем обліку і внутрішнього контролю. Аудиторські докази, отримані за допомогою проведених тестів, надійніші за ті, що отримані від працівників підприємства. Аудиторські докази у формі документів чи письмових подань надійніші, ніж

усні подання. Якщо аудиторські докази одержані з різних джерел, різного характеру і відповідають один одному, то вони більш переконливі.

У разі неможливості одержати достатні належні аудиторські докази аудитор має дати позитивний висновок із застереженнями або негативний висновок.

Види аудиторських доказів: прямі, другорядні, усні, візуальні, документальні.

10.3. Процедури одержання аудиторських доказів

Аудиторські докази отримують у процесі перевірки належним поєднанням тестів систем контролю і процедур перевірки на суттєвість.

Тести систем контролю - це тести, що виконуються для одержання аудиторських доказів щодо відповідності структури й ефективності функціонування систем обліку та внутрішнього контролю.

Процедури перевірки на суттєвість - це перевірки, які виконуються для отримання аудиторських доказів із метою виявлення суттєвих перекручень у фінансовій звітності; такі процедури бувають двох типів: у вигляді перевірок операцій і залишків по рахунках та проведенні аналітичних процедур.

Аудиторські тести класифікуються за процедурою їх здійснення і розрізняються як ротаційні, глибинні, тести слабких місць, цілеспрямовані, наскрізні.

Ротаційні тести – це порядок, відповідно до якого об'єкти вибираються аудитором за чергою, на принципах ротації.

Глибинні тести – це вибірка операцій, що перевіряються на всіх стадіях облікового процесу.

Тести слабких місць призначені для перевірки конкретного аспекту обліково-аналітичної роботи, де аудитор припускає наявність помилок. При встановленні помилок базу перевірки розширюють.

Спрямовані тести використовують із метою наступного контролю здійснюваних операцій.

Наскрізнi тести – це форма поглибленого тесту, котра використовується для вивчення системи в цілому.

При проведенні тестів аудитори не повинні звертати увагу на несуттєві моменти. Інформація вважається **суттєвою**, якщо її відсутність або викривлення може істотно вплинути на достовірність фінансової звітності, на прийняття рішення. Аудитор має самостійно вирішувати, з якого моменту помилка, викривлення, порушення законів стали суттєвими для фінансової звітності.

При одержанні аудиторських доказів шляхом упровадження тестів систем контролю аудитор має розглянути достатність та належність аудиторських доказів для обґрунтування оцінки розміру ризику невідповідності внутрішнього контролю. Аспектами систем обліку та внутрішнього контролю, щодо яких аудитор одержує аудиторські докази, є:

- структура: системи обліку та внутрішнього контролю розроблені таким чином, щоб попереджати або виявляти й виправляти суттєві перекручення;

- функціонування: системи існують і ефективно функціонували протягом певного періоду.

Аудитору слід ураховувати зв'язок між витратами на отримання аудиторських доказів і корисністю одержаної інформації. Щоправда, складності та витрати, пов'язані із цим, самі по собі не можуть бути достатньою підставою для непроведення потрібної аудитору процедури. За наявності серйозних сумнівів щодо суттєвих тверджень звітності аудитору слід спробувати отримати достатні належні аудиторські докази для усунення таких сумнівів. За неможливості одержання достатніх належних аудиторських доказів аудитор має висловити позитивний висновок із застереженнями чи негативний висновок.

Процедури отримання аудиторських доказів

Аудитор одержує аудиторські докази шляхом застосування однієї або декількох із зазначених нижче процедур: перевірки, спостереження,

опитування й підтвердження, підрахунку та аналітичних процедур. Термін проведення таких процедур частково залежатиме від часу, протягом якого потрібні аудиторські докази не вичерпано.

Перевірка складається з вивчення бухгалтерських реєстрів, документів чи матеріальних активів. Перевірка бухгалтерських реєстрів і документів надає аудиторські докази різного рівня надійності, залежно від їх характеру, джерела отримання та ефективності засобів внутрішнього контролю підприємства.

Перевірка матеріальних активів забезпечує надійні аудиторські докази стосовно їх наявності, але не завжди щодо права власності на них і правильності відображення їх вартості.

Спостереження. Цей процес полягає в спостереженні процесу або процедури, що виконується іншими особами, наприклад спостереження аудитора за підрахунком товарно-матеріальних запасів працівниками компанії чи за виконанням процедур контролю, після яких не залишається ознак їх проведення з точки зору аудиту.

Опитування полягає в пошуку інформації, котру можна отримати від обізнаних осіб підприємства або поза його межами. Опитування можуть варіювати від формальних письмових запитів, адресованих третім особам, до неформального усного опитування працівників підприємства. Відповіді на опитування можуть дати аудитору інформацію, якою він раніше не володів, чи підтверджувальні аудиторські докази.

Підтвердження полягає в одержанні аудиторами підтверджувальної інформації, яка міститься в бухгалтерських реєстрах. Наприклад, аудитор, як правило, шукає прямого підтвердження сум дебіторської заборгованості шляхом спілкування з боржниками підприємства.

Підрахунок полягає у перевірці арифметичної точності первинних документів та реєстрів обліку або у самостійному проведенні підрахунків.

Аналітичні процедури полягають в аналізі найважливіших показників і співвідношень, уключаючи підсумкове дослідження відхилень та

взаємозв'язків, котрі суперечать іншій інформації, що стосується цієї справи, чи відхиляються від показників, які очікуються.

10.4. Поняття робочих документів аудитора

Документальне оформлення аудиту вважається однією з найважливіших умов його кваліфікованого проведення.

Робочі документи – це записи, в яких аудитор фіксує проведення аудиторської перевірки, а саме: записи процедур планування, характеру, строків і масштабу виконаних аудиторських процедур, їх результатів, а також висновків, складених на основі одержаних аудиторських доказів. У робочих документах повинні міститись відповіді аудитора на всі суттєві питання, з яких необхідно висловити професійне судження та сформулювати аудиторські висновки .

Робочі документи мають забезпечувати документальне підтвердження того, що перевірка була проведена згідно з аудиторськими стандартами, розкривати методи аудиту, обсяг перевірених документів і підтверджувати повноту та якість аудиторського висновку. За даними, що містяться в робочих документах, компетентні спеціалісти можуть визначити відповідність сфери аудиту, а також скласти уявлення про ступінь об'єктивності фінансової звітності .

Вони оцінюють, наскільки достовірні свідчення зібрав аудитор, щоб скласти саме такий аудиторський звіт.

Певні робочі документи є основою для планування аудиту . Якщо аудитор прагне належним чином спланувати аудит поточного періоду, в його поточних документах повинна міститись необхідна інформація. Це, наприклад, інформація про систему внутрішнього контролю, суттєвість економічної інформації, аудиторський ризик, вибірккову перевірку, час на здійснення окремих етапів аудиту, програму аудиту, а також результати аудиторської перевірки за минулий рік.

Робочі документи містять відомості, які використовуються для коректування інформації підприємства-клієнта та підготовки достовірної фінансової звітності і допомагають аудитору прийняти рішення стосовно адекватного виду аудиторського висновку. Крім завдань, безпосередньо пов'язаних зі складанням аудиторського висновку, робочі документи можуть використовуватись також для багатьох інших напрямів роботи: послужити основою для підготовки податкових декларацій, інформації для біржі цінних паперів та інших повідомлень; бути джерелом детальної інформації для офіційних подань аудиторському комітету і керівництву підприємства з різних проблем, якщо такі повідомлення вимагаються аудиторськими стандартами, чи, на думку аудитора, можуть допомогти клієнту поліпшити його роботу, бути навчальним матеріалом для підготовки аудиторського персоналу і допомагати в плануванні та координувати виконання наступних аудиторських перевірок, забезпечити контроль.

Робочі документи мають дати можливість аудитору, який очолює перевірку, й керівництву фірми оцінити роботу як бригади в цілому, так і кожного аудитора зокрема, та визначити, чи не вимагають змін умови проведення перевірки в наступних періодах.

10.5. Класифікація робочих документів аудитора

Класифікація робочих документів є діючим механізмом, що дає змогу підвищити якість проведеного аудиту і сприяє більш повному задоволенню потреб замовника в обґрунтованій аудиторській інформації.

Наведемо класифікацію аудиторських документів:

- 1) за часом використання:
  - довгострокові (більше року);
  - короткострокові;
- 2) за способом і джерелом отримання:
  - від третіх осіб;
  - від підприємства-клієнта;

— складені аудитором;

3) за характером інформації:

— правового характеру;

— про керівництво та персонал підприємства;

— про структуру й організацію підприємства;

— про економічні основи діяльності підприємства;

— про систему внутрішнього контролю;

— про систему бухгалтерського обліку;

— аудиторські організаційно - функціональні документи;

— документи щодо оцінювання аудиторського ризику;

— аудиторські документи з перевірки окремих статей і показників річної звітності;

— кореспонденція аудитора;

— підсумковий висновок;

— пропозиції та рекомендації;

4) за призначенням:

— оглядові;

— інформативні;

— перевірні;

— підтверджуючі;

— розрахункові;

— порівняльні;

— аналітичні;

5) за ступенем стандартизації:

— стандартизовані;

— довільної форми;

6) за формою подання:

— графічні;

— табличні;

— текстові;

- комбіновані;
- 7) за технікою складання:
  - ручні;
  - на машинних носіях.

10.6. Організація робочих документів у межах аудиторської фірми

Документація – це матеріали та робочі документи, підготовлені як аудитором, так і для аудитора, чи одержані і збережені аудитором у зв'язку з аудитом. Робочі документи можуть існувати у вигляді даних, записаних на папері, електронних носіях чи іншими способами.

При складанні робочих документів насамперед необхідно розподілити обов'язки з організації складання та контролю робочих документів. Відповідальність за розроблення й складання кожного з них має бути персоніфікована. Безпосередній виконавець – аудитор має відповідати за якість змісту робочих документів, повноту зібраної інформації, доступність для висновків за результатами аудиту, оскільки саме він збирає інформацію, що характеризує об'єкт перевірки, проводить вибірки та основні аудиторські процедури.

Керівник аудиторської перевірки має відповідати за визначення об'єктів аудиту, обсяг вибірки, а також здійснювати контроль за повнотою даних у робочих документах, які складаються аудитором та асистентами.

Відповідальність за правильне оформлення поточних і постійних блоків інформації доцільно покласти на співробітника, що контролює встановлені фірмою форми документів.

При формуванні повного блоку робочої документації перевірки необхідно дотримуватись певної послідовності її оформлення: документи підготовчого періоду; документи робочого періоду; документи завершального етапу перевірки.

До документів підготовчого періоду можна віднести:

попереднє листування з клієнтом про проведення аудиторської перевірки; попередні експертизи стану бухгалтерського обліку та звітності; договір про аудит; план перевірки з виділенням об'єктів перевірки, строків виконання й відповідальних виконавців.

До *документів робочого періоду* належить група документів, що безпосередньо висвітлюють хід перевірки. Вони мають розкривати використані методи перевірки, підтверджувати обсяг перевіреної інформації, містити перелік помилок і порушень, виявлених аудитором.

До *документів завершального періоду* слід віднести листи-повідомлення для працівників, довідки про внесення змін у бухгалтерський облік та звітність, аудиторські висновки й аудиторський звіт.

Робочі документи складаються і систематизуються таким чином, щоб відповідати певним обставинам та аудиторським вимогам щодо кожного окремого аудиту. Використання стандартних робочих документів (наприклад, бланків, зразків листів, стандартної організації робочих матеріалів) підвищує ефективність при їх підготовці і використанні. Вони можуть бути застосовані при делегуванні роботи іншим аудиторам, забезпечуючи одночасно засоби з контролю її якості.

Конкретний склад та зміст робочих документів встановлюється аудиторською організацією (аудитором), виходячи з характеру проведеної роботи, типу і складу діяльності економічного суб'єкта, стану бухгалтерського обліку економічного суб'єкта, надійності системи внутрішнього контролю економічного суб'єкта, необхідного рівня керівництва та контролю за роботою персоналу аудиторської фірми при виконанні окремих процедур.

У кожному робочому документі має міститись уся інформація, необхідна для того, щоб визначити обсяг виконаної роботи і зробити висновки, посилання на відповідний розділ програми, принцип вибірки, якщо вона використовується, адекватні посилання на відповідні документи підприємства-клієнта.

В усіх документах, які належать до робочої документації, необхідно зазначити такі реквізити:

- назва документа;
- назва економічного суб'єкта, щодо якого проводиться аудит;
- дата виконання аудиторської процедури чи складання документа;
- назва позиції, що перевіряється, в річній фінансовій звітності, стосовно якої складається документ;
- зміст документа;
- особистий підпис особи, котра підготувала документ, і його розшифрування чи умовне позначення такої особи, що легко ідентифікується;
- дата перевірки документа та особистий підпис особи, яка перевірила документ, його розшифрування або умовне позначення такої особи, що легко ідентифікується.

Керівник групи повинен перевіряти робочу документацію, складену під час виконання перевірки великого підприємства. Це означає, що за кожним розділом він переглядає робочі документи, перевіряє правильність складання за формою і по суті, підписує їх.

При цьому всі робочі документи мають відповідати загальним вимогам: одноманітність форми при типовому змісті та наявність обов'язкових реквізитів, що забезпечують відповідну юридичну силу документів; персоніфікація виконавця; чіткість і ясність виконаних відомостей; доступність у розумінні; акуратність заповнення; вчасність оформлення; зручність у документообігу; забезпечення схоронності.

Під час роботи на підприємстві, якому аудиторська фірма надає послуги постійно, доцільно складати комплект документів для наступної роботи. Крім того, в постійному архіві доцільно мати документи та інформацію постійного характеру, що використовуватимуться в майбутньому. Архів має підтримуватись на рівні поточного стану. Після кожного випадку виконання аудиторських робіт дані постійного архіву повинні переглядатись і

відповідним чином поновлюватись. При підготовці комплекту документів для наступної роботи його необхідно помістити в окрему папку та відповідно позначити. Матеріали, що зберігаються в папці постійного архіву, використовуються керівником групи для підготовки до чергового аудиту.

Постійний архів створюється для:

- забезпечення готових посилань на обставини, що повторюються. Цим виключається необхідність пошуку інформації серед старих робочих документів і повторне вивчення широкого кола питань;

- уникнення необхідності щорічно готувати нові робочі документи, які залишилися без змін;

- збереження даних, що стосуються вивчення тенденцій у роботі підприємства;

- документального оформлення виконаної роботи;

- підготовки інформації для нових співробітників, щоб допомогти їм ознайомитися з історією діяльності клієнта, здійсненими операціями й ін.

У постійний архів можуть уключатись такі розділи:

- 1) відомості про підприємство, його історію, види продукції та ринки збуту;

- 2) юридичні документи: копії чи витяги зі статуту, партнерських угод;

- 3) копії поточних контрактів;

- 4) матеріали щодо організації обліку і внутрішнього контролю;

- 5) фінансова звітність та аудиторські висновки за попередні роки;

- 6) аналітична інформація;

- 7) листування.

Отже, єдині вимоги по складанню робочої документації регламентовані нормативами аудиту, але склад, кількість та зміст документації визначається аудитором самостійно.

Тема 11. Документальне оформлення результатів аудиту

План:

11.1 Повідомлення інформації з питань аудиту керівництву економічного суб'єкта

11.2 Аудиторський звіт: структура та зміст

11.3 Модифікація думки аудитора

Література: [1, 4, 5, 8, 9, 10, 13, 14, 19, 29, 37, 38, 52]

11.1 Повідомлення інформації з питань аудиту керівництву економічного суб'єкта

Інформація з питань аудиту, що має значення для управління, - це інформація, що виявлена в процесі аудиту фінансових звітів і яка, на думку аудитора, є важливою і стосується вищого управлінського персоналу, при здійсненні ним контролю фінансових звітів.

Аудитор повинен встановити осіб, що належать до найвищого управлінського персоналу і яким варто повідомляти інформацію з питань аудиту, що має значення для управління.

Ті, кого наділено найвищими повноваженнями (найвищий управлінський персонал);

-Управлінський персонал.

Інформація з питань аудиту, що має значення для управління, включає:

- загальний підхід до аудиторської перевірки, її обсяг, у тому числі які-небудь очікувані обмеження обсягу аудиторської перевірки;

- відповідальність аудитора стосовно аудиту фінансової звітності;

- вибір і зміни методів бухгалтерського обліку, що мають (чи можуть мати) суттєвий вплив на фінансові звіти клієнта;

- можливий вплив на фінансові звіти яких-небудь суттєвих ризиків, які слід розкривати у фінансових звітах;

- аудиторські коректування, зафіксовані чи незафіксовані клієнтом, що можуть вплинути на фінансові звіти клієнта.

11.2 Аудиторський звіт: структура та зміст

Аудиторський звіт передбачає надання впевненості користувачам шляхом висловлення незалежної думки аудитора про відповідність в усіх суттєвих аспектах фінансової звітності та/або консолідованої фінансової звітності вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, міжнародних стандартів фінансової звітності або іншим вимогам.

2. Аудиторський звіт підписує аудитор, який провадить аудиторську діяльність як фізична особа - підприємець, або провадить незалежну професійну діяльність у разі проведення ним аудиту одноосібно, або, щонайменше, як ключовий партнер у разі проведення аудиту аудиторською фірмою. У разі одночасного залучення декількох суб'єктів аудиторської діяльності аудиторський звіт підписується всіма аудиторами, а від аудиторської фірми, щонайменше, ключовим партнером. Особа, яка підписала аудиторський звіт, зазначає дату підписання.

3. В аудиторському звіті за результатами обов'язкового аудиту, щонайменше, має наводитися така інформація:

1) повне найменування юридичної особи; склад фінансової звітності або консолідованої фінансової звітності, звітний період та дата, на яку вона складена; також зазначається - відповідно до яких стандартів складено фінансову звітність або консолідовану фінансову звітність (міжнародних стандартів фінансової звітності або національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, інших правил);

2) твердження про застосування міжнародних стандартів аудиту;

3) чітко висловлена думка аудитора немодифікована або модифікована (думка із застереженням, негативна або відмова від висловлення думки), про те, чи розкриває фінансова звітність або консолідована фінансова звітність в усіх суттєвих аспектах достовірно та об'єктивно фінансову інформацію згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності або національними

положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та відповідає вимогам законодавства;

4) окремі питання, на які суб'єкт аудиторської діяльності вважає за доцільне звернути увагу, але які не вплинули на висловлену думку аудитора;

5) про узгодженість звіту про управління (консолідованого звіту про управління), який складається відповідно до законодавства, з фінансовою звітністю (консолідованою фінансовою звітністю) за звітний період; про наявність суттєвих викривлень у звіті про управління та їх характер;

6) суттєву невизначеність, яка може ставити під сумнів здатність продовження діяльності юридичної особи, фінансова звітність якої перевіряється, на безперервній основі у разі наявності такої невизначеності;

7) основні відомості про суб'єкта аудиторської діяльності, що провів аудит (повне найменування, місцезнаходження, інформація про включення до Реєстру).

4. В аудиторському звіті за результатами обов'язкового аудиту підприємства, що становить суспільний інтерес, додатково до інформації, зазначеної у частині третій цієї статті, має наводитися така інформація:

1) найменування органу, який призначив суб'єкта аудиторської діяльності на проведення обов'язкового аудиту;

2) дата призначення суб'єкта аудиторської діяльності та загальна тривалість виконання аудиторського завдання без перерв з урахуванням продовження повноважень, які мали місце, та повторних призначень;

3) аудиторські оцінки, що включають, зокрема:

а) опис та оцінку ризиків щодо суттєвого викривлення інформації у фінансовій звітності (консолідованій фінансовій звітності), що перевіряється, зокрема внаслідок шахрайства;

б) чітке посилання на відповідну статтю або інше розкриття інформації у фінансовій звітності (консолідованій фінансовій звітності) для кожного опису та оцінки ризику суттєвого викривлення інформації у звітності, що перевіряється;

в) стислий опис заходів, вжитих аудитором для врегулювання таких ризиків;

г) основні застереження щодо таких ризиків;

4) пояснення щодо результативності аудиту в частині виявлення порушень, зокрема пов'язаних із шахрайством;

5) підтвердження того, що аудиторський звіт узгоджений з додатковим звітом для аудиторського комітету;

б) твердження про ненадання послуг, заборонених законодавством, і про незалежність ключового партнера з аудиту та суб'єкта аудиторської діяльності від юридичної особи при проведенні аудиту;

7) інформація про інші надані аудитором або суб'єктом аудиторської діяльності юридичній особі або контрольованим нею суб'єктам господарювання послуги, крім послуг з обов'язкового аудиту, що не розкрита у звіті про управління або у фінансовій звітності;

8) пояснення щодо обсягу аудиту та властивих для аудиту обмежень.

5. У разі проведення обов'язкового аудиту декількома суб'єктами аудиторської діяльності вони повинні дійти згоди щодо результатів обов'язкового аудиту і надати спільний аудиторський звіт. У разі неузгодження позицій кожен суб'єкт аудиторської діяльності повинен навести свою думку в окремому пункті аудиторського звіту із відповідним обґрунтуванням.

6. Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, можуть встановити додаткові вимоги до інформації, що стосується аудиту або огляду фінансової звітності та має обов'язково міститися в аудиторському звіті за результатами обов'язкового аудиту або звіті щодо огляду проміжної фінансової інформації, відповідно до міжнародних стандартів аудиту, а також встановити вимоги стосовно додаткових звітів суб'єктів аудиторської діяльності щодо юридичних осіб, які підлягають регулюванню.

Аудиторський звіт — це офіційний документ, який складається в установленому порядку за результатами проведення аудиту та містить судження-оцінку аудитора стосовно достовірності звітності, повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності. Аудиторський звіт розрахований на широке коло користувачів.

Основними елементами аудиторського звіту є:

- заголовок аудиторського висновку;
- вступ;
- масштаб перевірки;
- висновок аудитора про перевірену фінансову звітність;
- дата аудиторського висновку;
- адреса аудиторської фірми;
- підпис аудиторського висновку.

Аудиторський звіт складається з таких розділів.

Розділ "Заголовок", де треба записати, що аудиторська перевірка проводилася незалежними аудиторами, вказати назву аудиторської фірми, а також навести повну назву підприємства, яке перевіряється, та час перевірки.

Розділ "Кому адресується аудит" потребує чіткого визначення адресата.

Розділ "Вступ" містить дані про склад звітності, що перевірялась, дату, на яку була складена інформація, обов'язкове повідомлення про відповідальність за складання звітності керівництва підприємства та зауваження про те, що аудитор зобов'язаний готувати висновок на підставі інформації, яка надійшла за результатами перевірки представленої звітності.

Розділ "Масштаб перевірки" передбачає висвітлення масштабів аудиту і змісту виконаних робіт. Цей розділ має забезпечити споживачам аудиторського висновку впевненість у тому, що аудит спланований та проведений відповідно до вимог українських нормативів або за вимогами міжнародних стандартів аудиту.

Аудитору слід указати на те, використовувався чи не використовувався принцип вибіркової перевірки інформації і що під час перевірки аудитор звертав увагу тільки на суттєві помилки.

Розділ "Висновок аудитора про перевірену фінансову звітність" потребує чіткого судження аудитора про звітність, правильність усіх її суттєвих аспектів відповідно до інструкцій про порядок складання звітності та чинних принципів обліку.

Розділ "Дата аудиторського висновку". Аудитор повинен проставляти дату аудиторського висновку на день завершення аудиторської перевірки. Завершеною перевірка вважається тоді, коли її результати доведені до керівництва підприємства, на якому вона проводилася, і керівництво підписало звіти, що додаються до аудиторського висновку та акту прийому-здачі роботи.

Розділ "Адреса аудиторської фірми" містить адресу дійсного місцезнаходження аудиторської фірми, номер та термін дії ліцензії, отриманої від Аудиторської палати України.

Розділ "Підписання аудиторського висновку". Аудиторський звіт та звітність, про яку аудитор дає свій висновок, підписується незалежними особами (аудиторами) від імені аудиторської фірми.

11.3 Модифікована думка аудитора

Міжнародний стандарт аудиту встановлює три види модифікації думки аудитора:

- 1) думка з застереженням (або власне модифіковане думку);
- 2) негативну думку;
- 3) відмова від висловлення думки.

Рішення про вибір належного вигляду модифікованого думки залежить:

- від характеру питання, що є причиною модифікації, тобто чи є фінансова звітність істотно перекрученою, або в разі неможливості

одержання достатніх належних аудиторських доказів може бути істотно викривлена;

- судження аудитора про які деформують впливах даного питання, які мають або можуть мати місце щодо фінансової звітності.

Аудитор висловлює негативну думку, якщо він приходять до висновку, що спотворення, окремо або в сукупності, не тільки є суттєвими, але і мають поширюється характер у фінансовій звітності.

Аудитор відмовляється від висловлення думки в тому випадку, коли обмеження обсягу аудиту суттєво і глибоко і він не може отримати достатні відповідні аудиторські докази, а отже, висловити думку про фінансову звітність суб'єкта.

При модифікації думки аудитор повинен на додаток до елементів аудиторського висновку, включити в аудиторський висновок параграф, що містить опис питання, що призвів до модифікації. Цей параграф в аудиторському висновку наводиться перед параграфом про аудиторському думці і в залежності від обставин може мати такі заголовки: "Основа для думки з застереженням", "Основа для негативної думки" або "Основа для відмови від висловлення думки".

Інші пояснюють параграфи незалежного аудиторського висновку" застосовується аудитором з метою:

- привернути увагу користувачів до питань, розкритим у фінансовій звітності, але настільки значним, що вони є фундаментальними для розуміння звітності;

- привернути увагу користувачів до будь-якого питання або питань крім тих, що розкриті або представлені у фінансовій звітності і відносяться до розуміння користувачем аудиту, відповідальності аудитора або аудиторського висновку.

Стандарт встановлює, що в першому випадку аудитор повинен включити в аудиторський висновок абзац, що привертає увагу,

розташували його відразу після параграфа, в якому висловлено думку аудитора, і назвавши його: "Абзац, що привертає увагу".

У другому випадку аудитор повинен включити в аудиторський висновок інший пояснювальний параграф, назвавши його, наприклад, так: "Інші пояснення".

Тема 12. Аудит окремих аспектів економічної діяльності

План:

- 12.1. Операційний аудит. Аудит на відповідність. Узгоджені процедури.
- 12.2. Аудиторська оцінка вартості об'єктів приватизації та оренди
- 12.3. Аудит спільних підприємств
- 12.4. Аудит акціонерних товариств
- 12.5. Аудит цінних паперів
- 12.6. Аудит інвестицій
- 12.7. Аудит комерційних банків
- 12.8. Методика проведення експертної діагностики фінансового стану підприємства

Література: [1, 4, 5, 8, 9, 10, 13, 14, 19, 29, 37, 38, 52]

12.1. Операційний аудит. Аудит на відповідність. Узгоджені процедури.

Відповідно до Закону під супутніми аудиту послугами розуміються відмінні від аудиту (як такого) послуги, але пов'язані з виразом незалежної думки про дослідженої інформації, наприклад:

- аналіз фінансово-господарської діяльності підприємств та фіз. осіб підприємців;
- економічне, фінансове та управлінське консультування, у тому числі пов'язане зі створенням, реорганізацією та ліквідацією підприємств;

- автоматизація бухгалтерського обліку, впровадження інформаційних технологій і навчання їм;

- Розробка та аналіз бізнес-планів;
- проведення узгоджених процедур перевірки фінансової інформації,
- компіляції фінансової та (або) іншої інформації про організацію;

Залежно від потреб Замовника, ми пропонуємо окремі пов'язані з аудитом (супутні) послуги, передбачені Міжнародними стандартами аудиту, а саме:

- оглядову перевірку;
- узгоджені процедури (операційну перевірку), в т.ч. бухгалтерський аудит;
- компіляцію.
- Оглядова перевірка

Метою оглядової перевірки є висловлення аудитором висновку про те, чи відповідає порядок здійснення бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності на підприємстві вимогам чинного законодавства щодо організації бухгалтерського обліку та звітності в Україні (або міжнародних стандартів бухгалтерського обліку).

На відміну від аудиторської перевірки, об'єктом оглядової перевірки може бути не тільки річна, а й проміжні фінансові звіти, а результатом перевірки є формування висновку не про достовірність відображеної у фінансовій звітності інформації, а про вірність методики (принципів) формування даної звітності.

Оглядова перевірка є більш короткостроковою в порівнянні з аудиторською перевіркою.

Узгоджені процедури (операційна перевірка)

Узгоджені між аудитором і Замовником процедури перевірки здійснюються з метою задоволення інтересів Замовника щодо глибокого (прискіпливого) дослідження інформації з окремих питань будь-яких сторін

господарської діяльності. В межах узгоджених процедур можуть виконуватися такі аудиторські послуги:

Перевірка окремих питань бухгалтерського обліку:

- нематеріальних активів;
- основних засобів;
- фінансових інвестицій;
- інших необоротних активів;
- запасів;
- грошових коштів і розрахунків (в т.ч. з дебіторами, кредиторами та підзвітними особами);
- власного капіталу;
- доходів, витрат (в т.ч. порядку калькулювання собівартості продукції) і фінансових результатів.
- експертиза внутрішніх нормативів і положень.

Перевірка іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності підприємств і фінансових установ.

Компіляція – вид послуги є підготовчим етапом для трансформації фінансової звітності в звітність за вимогами зарубіжних партнерів або зарубіжних користувачів фінансової звітності.

Дана послуга докладно описана в розділі бухгалтерські послуги.

Супутні аудиту послуги регламентовані Законодавством України та рішеннями Аудиторської палати України. В сучасних умовах господарювання на перший план висуваються не стільки збереження, як примноження власності. Це досягається за допомогою контролю за ефективним і раціональним використанням у виробництві матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Отже, управлінський аудит, як невід'ємна частина внутрішнього контролю, є необхідним, як для виконання контрольних функцій, так і для аналізу, розробки та запровадження заходів по усуненню виявлених недоліків і рекомендацій щодо підвищення ефективності управління підприємством. Тому запровадження в систему

управління великих і середніх підприємств різних галузей господарства служби внутрішнього аудиту з притаманними йому функціями є об'єктивною необхідністю в умовах ринкових відносин.

Операційний аудит - це перевірка будь-якої частини процедур і методів функціонування господарської системи з метою оцінки її продуктивності й ефективності. По завершенню цього аудиту менеджерів зазвичай видаються рекомендації з удосконалення операцій.

Через те, що операційна ефективність може бути оцінена у найрізноманітніших сферах, охарактеризувати типовий операційний аудит неможливо. В одній організації аудитор міг би оцінити придатність і достатність інформації, яка використовується керівництвом при прийнятті рішення щодо придбання нової нерухомості, в іншій організації аудитор міг би оцінити ефективність руху документів при обробці даних із товарообігу. В операційному аудиті перевірки не обмежуються бухгалтерським обліком. Вони можуть включати оцінку організаційної структури, комп'ютерних операцій, методів виробництва, маркетингу і будь-якої іншої галузі, в якій аудитор має відповідні знання.

Виконання операційного аудиту і повідомлення про його результати визначаються не так легко, як при аудиті інших видів. Ефективність операцій складніше об'єктивно оцінити, ніж їх відповідність інструкціям або подання фінансової звітності, які не суперечать загальноприйнятим бухгалтерським принципам. Установлені ж критерії для оцінки інформації при кожному конкретному аудиті досить суб'єктивні. У цьому розумінні операційний аудит більш схожий на консалтинг адміністрації, ніж на те, що звичайно вважається аудитом. Значення операційного аудиту має тенденцію до зростання.

12.2 Аудиторська оцінка вартості об'єктів приватизації та оренди

Майно оцінюється за відповідною вартістю з урахуванням зносу. За такою оцінкою визначають початкову (аукціонну) ціну державного

підприємства, розмір статутного капіталу, що створюється під час приватизації, а також визначають ціни майна державного підприємства або окремих об'єктів при переданні його в оренду.

Відновною вартістю основних засобів є їх балансова вартість з урахуванням індексації. Але в оцінці майна не беруться до уваги земля, на якій розміщено підприємство, надра тощо. Оцінювання вартості об'єктів інвентаризації та оренди здійснюють спеціальні комісії. Так, під час приватизації майна державних підприємств - спеціальна державна комісія з приватизації; під час приватизації невеликих державних підприємств - комісія, створена керівником даного підприємства і затверджена державним органом приватизації, причому головою комісії призначають керівника підприємства; при фонді державного майна працює комісія, створена орендодавцем.

Оцінювання вартості цілісного майнового комплексу проводять на основі балансу підприємства.

Майно оцінюють шляхом проведення повної інвентаризації його, складання передавального балансу, визначення вартості об'єкта за даними балансу, складання акта оцінки вартості цілісного майнового комплексу. До переліку майна включають: основні засоби і вкладення, у тому числі незавершене будівництво; оборотні активи (кошти, розрахунки та ін.). Інвентаризація, за результатами якої складають баланс, проводиться на перше число того місяця, в якому здійснюється оцінювання майна. До 15-го числа цього місяця документи з результатів інвентаризації та передавальний баланс подають у комісію з приватизації. Інвентаризації підлягає державне майно підприємства, у тому числі зношені основні засоби, об'єкти невиробничого призначення, а також діючі, ті, що перебувають у ремонті, на реконструкції, на консервації або в резерві. Причому вартість майна може бути зменшена або збільшена з урахуванням встановлених пільг чи особливого режиму приватизації. Оцінювання майна має бути проведено у десятиденний строк з дня подання документів про результати інвентаризації.

До акта слід додати передавальний баланс і документи про результати інвентаризації.

Початкову вартість основних засобів визначають за даними балансу, відновну - розраховують на підставі первинної вартості, відкоригованої відповідно до коефіцієнтів індексації, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Вартість оборотних засобів оцінюють, виходячи з їх фактичної наявності та вартості придбання. Підсумкове оцінювання інвентарних об'єктів завершується складанням акта, який затверджує керівник органу приватизації чи орендодавець. До акта додають відомості розрахунків відновної вартості об'єктів.

Основні засоби, як передані в оренду, так і придбані під час оренди, підлягають викупу за рахунок амортизаційних відрахувань на майно орендодавця і централізованих капіталовкладень. Однак викупу не підлягають основні й оборотні засоби, придбані орендарем за рахунок доходу (прибутку), за наявності відповідних бухгалтерських документів.

Для запобігання (профілактики) фактам заниження чи завищення вартості державного майна до виконання робіт з приватизації залучають аудиторів за договорами з органами приватизації з оформленням аудиторського висновку.

12.3 Аудит спільних підприємств

У Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16 липня 1999 р. № 996-XIV передбачено, що суб'єкти підприємницької діяльності, яким відповідно до законодавства надано дозвіл на ведення спрощеного обліку доходів і витрат, ведуть бухгалтерський облік і подають фінансову звітність у порядку, встановленому законодавством про спрощену систему обліку і звітності. Специфіка діяльності спільних підприємств визначає ряд особливостей щодо організації і ведення бухгалтерського фінансового обліку, а отже, і аудиту. Спільним

підприємствам надано право вводити в план рахунків бухгалтерського обліку необхідні для відображення специфічних операцій допоміжні синтетичні рахунки, вносити зміни чи доповнення у форми фінансової звітності.

У законі про облік і звітність також підкреслено, що суб'єкти підприємницької діяльності, яких відповідно до законодавства звільнено від обов'язкового обліку доходів і витрат, не ведуть бухгалтерського обліку і не подають фінансової звітності.

Основним завданням аудиту є перевірка дотримання законодавства та нормативно-правових актів з питань фінансово-господарської діяльності спільних підприємств з урахуванням особливостей їхньої роботи.

Аудитори з'ясовують, чи визначають установчі документи спільного підприємства порядок амортизаційних відрахувань, покриття збитків, поповнення статутного капіталу, розподілу прибутків, порядок створення і використання різних видів власного капіталу. Тому аудиторі слід вивчити статут, договір, протоколи засідання правління спільного підприємства, виписки банку, документи, реєстри бухгалтерського фінансового обліку, Головну книгу, баланс тощо. Особливу увагу слід приділяти правильності проставлення кореспондентських рахунків (бухгалтерських проводок) щодо внесків у статутний капітал. Як правило, у складі внесків іноземних учасників спільних підприємств переважають машини і обладнання, комп'ютерна техніка, право на промислову технологію і т. ін. У вітчизняного учасника основна частка внеску припадає на грошові кошти, вартість будинків, споруд і прав користування будинками. Тому аудитор перевіряє документи, які підтверджують внески засновників у статутний капітал, зокрема: виписки банків з прикладеними до них документами (копіями платіжних доручень), акти приймання-передання основних фондів, рахунки, товарно-транспортні накладні (щодо основних засобів), акти на приймання матеріалів, накладні. Таким чином, на кожний окремий внесок має бути документ із посиланням у ньому на участь у формуванні статутного капіталу.

Ретельної перевірки потребують внески в статутний капітал нематеріальних активів (права на винаходи, права на користування природними ресурсами, права користування майном, права на знаки для товарів і послуг, права на об'єкти промислової власності, авторські та суміжні з ними права, гудвіл тощо). Перевірці підлягають також документи з описанням, наприклад, програми для комп'ютерів з обов'язковим додатком до них акта приймання-передання із зазначенням дати і вартості.

Після того, як в обліку будуть відображені внески учасників, на рахунку 40 "Статутний капітал" сальдо має відповідати розміру статутного капіталу, зафіксованому в установчих документах підприємства.

Для перевірки правильності відображення внесків учасників необхідно вивчити бухгалтерські записи за кредитом рахунка 46 "Неоплачений капітал" з дебету рахунків 10 "Основні засоби", 12 "Нематеріальні активи", 20 "Виробничі запаси", 31 "Рахунки в банках", зокрема 312 "Поточні рахунки в іноземній валюті" тощо.

Важливим питанням аудиту є перевірка правильності обчислення собівартості на спільних підприємствах. Для цього аудитор перевіряє обґрунтованість включення окремих видів затрат у собівартість. У даному випадку аудитору слід керуватися П(С)БО 16 "Витрати". Це Положення (стандарт) визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства та її розкриття у фінансовій звітності.

Відповідно до цього Положення витратами звітного періоду визначено або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені.

Аудитор перевіряє правильність оцінки собівартості продукції. Згідно з вищевказаним Положенням, собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається з виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), яка

була реалізована протягом звітнього періоду, нерозподілених постійних загальнопромислових витрат та наднормативних виробничих витрат. Причому перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) встановлюються підприємством.

До складу прямих матеріальних витрат включено вартість сировини та основних матеріалів, що утворюють основу вироблюваної продукції, купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат. До складу прямих витрат на оплату праці включено заробітну плату та інші виплати робітникам, зайнятим у виробництві продукції, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат. Витрати, пов'язані з операційною діяльністю, що не включаються до собівартості реалізованої продукції, поділяються на адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати.

Аудитор перевіряє також законність включення в собівартість інших статей видатків: страхових виплат, видатків на рекламу; видатків, пов'язаних з участю спільного підприємства у виставках і ярмарках на території України і за кордоном; витрат, пов'язаних з експортом продукції (робіт, послуг); видатків, пов'язаних з відрядженнями за кордон для вирішення питань виробничої і комерційної діяльності, видатків щодо оплати аудиторських послуг; нестач цінностей у виробництві й на складах і втрат від псування цінностей, коли не встановлені винні особи.

П(С)БО 16 "Витрати" передбачено, що втрати від участі в капіталі є збитками від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, які обліковуються методом участі в капіталі.

Грунтовному аналізу підлягають такі видатки, як оплата за наймання житлових приміщень і за комунальні послуги; відрахування власника патентів, що використовуються спільним підприємством; витрати і втрати, які відносяться на рахунок прибутків і збитків (суми сумнівних боргів щодо розрахунків з іншими підприємствами); збитки, які виникають під час

продажу і передачі основних засобів і нематеріальних активів іншим організаціям; негативні курсові різниці за валютними рахунками й операціями з іноземною валютою.

Аудиторській перевірці підлягають також суми прибутку, спрямовані відповідно до установчих документів або за рішенням ради спільного підприємства на створення окремих видів власного капіталу, необхідних для розширення діяльності СП і соціального розвитку його колективу. Зокрема, досліджують рахунки 443 "Прибуток, використаний у звітному періоді", 42 "Додатковий капітал", 43 "Резервний капітал", 45 "Вилучений капітал".

Рахунок 42 "Додатковий капітал" призначено для узагальнення інформації про суми, на які вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість. На рахунку 45 "Вилучений капітал" ведеться облік вилученого капіталу в разі викупу власних акцій (часток) у акціонерів з метою їх перепродажу, анулювання (зменшення статутного капіталу) тощо.

Під час аудиторської перевірки господарської діяльності СП необхідно враховувати особливості відображення операцій у бухгалтерському фінансовому обліку і фінансовій звітності. Так, величина статутного капіталу СП визначається статутними документами при його створенні і є незмінною до того часу, поки не будуть внесені зміни до статуту СП.

Під час аудиту зносу майна СП слід мати на увазі, що нарахування зносу основних фондів у обліку необхідно відображати на дебеті рахунків 23 "Виробництво", 91 "Загальновиробничі витрати", 92 "Адміністративні витрати", 93 "Витрати на збут" і кредиті рахунка 13 "Знос необоротних активів".

12.4. Аудит акціонерних товариств

Внесками у статутний капітал можуть бути гроші, цінні папери, нематеріальні активи, патенти, брокерські місця, ліцензії, права на

користування природними ресурсами, у тому числі конфіденційна і інтелектуальна власність, основні засоби тощо. З урахуванням вищезазначеного аудиторю слід з'ясувати, чи не завищена оцінка активів акціонерного товариства, що негативно може вплинути на фінансове становище контрагентів.

Щоб перевірити фактичну наявність цінностей, зарахованих у статутний капітал акціонерного товариства, слід порівняти дані описів, складених інвентаризаційною оцінювальною комісією, із записами на рахунках 46 "Неоплачений капітал", 40 "Статутний капітал" та з даними бухгалтерських звітів.

Аудитор також перевіряє правильність передавального балансу, складеного на дату реєстрації статуту акціонерного товариства. Причому вартість реалізованих до реєстрації статуту акцій має бути відображена на окремому рахунку; після реєстрації статуту вони зараховуються в погашення заборгованості державного підприємства за передавальним балансом і зараховуються у статутний капітал. Інші кошти від продажу акцій перераховуються в бюджет або фонд державного майна.

Перевищення вартості реалізованих акцій над їх номінальною вартістю є засновницьким (фундаторським), або емісійним, доходом, який може бути використано на компенсацію різниці, створеної при можливій реалізації акцій за вартістю нижче номінальної, або на створення страхових резервів.

Акціонерне товариство створює резервний капітал на покриття можливих збитків. Крім того, аудитор перевіряє дотримання порядку випуску, зберігання й обліку акцій. Сума виданої або поверненої акції кожному акціонеру має підтверджуватися прибутковим або видатковим касовим ордером.

Аудитор знайомиться з аналітичним обліком цінних паперів, де вони враховуються за видами (акції, облігації), місцями зберігання, матеріально відповідальними особами, купюрами (серіями і номерами).

За видами є прості й привілейовані акції, а за категоріями - іменні й на пред'явника. Аудитор з'ясовує, чи обґрунтовано рішення про випуск акцій, яке має бути прийняте засновниками акціонерного товариства або загальними зборами акціонерів. Таке рішення визначає розмір статутного капіталу емітента, мету випуску акцій, суму емісії і номінальну вартість акцій, строк і порядок підписки на акції і виплати дивідендів. Випуск акцій має бути здійснений тільки в обсязі оголошеного статутного капіталу. Причому продаж акцій при їх випуску за ціною нижче номінальної або для покриття збитків заборонено.

Аудитор повинен впевнитися у правильності віднесення видатків на відповідні рахунки виробничих затрат (витрати з розміщення цінних паперів, зі здійснення підписки, оплата послуг нотаріальних контор, юристів тощо). Організаційні видатки, які підлягають відшкодуванню акціонерним товариством, мають бути відображені на його балансі як видатки майбутніх періодів, а потім списуються на рахунки затрат і витрат обігу.

Аудитору слід перевірити правильність розрахунку дивідендів, поштових переказів і платіжних відомостей на виплату заробітної плати. Для цього слід врахувати, що при розрахунку дивідендів суму чистого прибутку, спрямованого на їх виплату, відносять із середньозваженої величини статутного капіталу за відповідний період. Крім того, під час перевірки доходів за рахунок продажу акцій, облігацій та інших цінних паперів, аудитор повинен впевнитися у правильності розрахунку і перерахування податків з прибутку в бюджет відповідно до чинних нормативних документів.

Записи на валютних рахунках акціонерних товариств мають вестися в іноземній валюті розрахунків і платежів, перерахованій за курсом Національного банку України, що впливає на дату виписування розрахункових документів. Причому курсові різниці на валютних рахунках акціонерних товариств, а також з операцій в іноземній валюті відносять до власного капіталу.

Слід мати на увазі, що після державної реєстрації акціонерного товариства з обмеженою відповідальністю його статутний капітал у сумі проведеної підписки на акції відображають в обліку на кредиті рахунка "Статутний капітал" у кореспонденції з рахунками:

- з обліку коштів - на суму коштів, внесених особами, що підписалися на акції на момент державної реєстрації;

- "Основні засоби" - на вартість внесків на оплату вартості будинків, устаткування;

- "Нематеріальні активи" - на вартість внесків на право користування землею, водою тощо;

- з обліку виробничих запасів - на вартість внесених сум на оплату сировини, матеріалів;

- "Неоплачений капітал" - на суму, що не внесена особами, які підписалися на акції, до моменту державної реєстрації.

Під час аудиту нарахування дивідендів учасникам товариства роблять записи на дебеті рахунка 443 "Прибуток, використаний у звітному періоді" й кредиті рахунка 67 "Розрахунки з учасниками".

Причому нарахування дивідендів від участі в акціонерному товаристві працівникам цього товариства аудитор перевіряє на дебеті рахунка 443 "Прибуток, використаний у звітному періоді" і кредиті рахунка 66 "Розрахунки з оплати праці".

12.5. Аудит цінних паперів

Цінні папери - грошові документи, що засвідчують право власності чи відносини позики, визначають взаємини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або процентів, а також можливість передавати грошові та інші права, що випливають із цих документів, іншим особам. Цінні папери можуть бути іменними чи на пред'явника. Іменні цінні папери передають звичайно передавальним записом (шляхом повного індосаменту), який засвідчує

перехід прав на цінні папери до іншої особи. Цінні папери на пред'явника обертаються вільно.

Цінні папери активні - це цінні папери, що є об'єктом масової купівлі-продажу. Котирування таких цінних паперів публікують у пресі.

Цінні папери гарантовані - акції та облігації, виплату дивідендів за якими гарантує Уряд чи Центральний банк.

Папери цінні державні - документи, що засвідчують право на власність або належність до державної позики, зокрема акції державних підприємств, облігації державної позики.

І нарешті, цінні папери приватизаційні - особливий вид державних цінних паперів, що засвідчують право власника на безплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду, їх випускають на бланках спеціального зразка й у формі безготівкових депозитів. Насамперед, аудитор переглядає документи, що вміщують дозвіл державного органу на створення суб'єкта підприємницької діяльності чи його реєстрацію, статут та всі поправки, що стосується справи (інформація про види акцій, які дозволено випускати підприємству, про кількість дозволених акцій за кожним видом).

Детальне вивчення аудитором протоколів зборів ради директорів і власників акцій, інших документів і рахунків власного капіталу (акціонерного капіталу) залежить від обставин, а також від того, чи перевірялась фінансова звітність аудитором раніше. Відтак аудитор здійснює аналіз залишків за видами випущених акцій і тих, що перебувають в обігу.

Оскільки аналіз рахунків власників акцій фігурує у фінансових звітах і є предметом ретельного дослідження з боку аналітиків фінансової діяльності підприємства, аудитор повинен регулярно виконувати докладні перевірки на істотність змін у таких рахунках.

Аудитор повинен визначити, чи правильно складено звіт за дивідендами, акціями і придбаними партіями цінних паперів у декілька прийомів за

різними цінами, дивідендами, що підлягають сплаті за тимчасовими сертифікатами на володіння акціями.

Аудитор повинен з'ясувати, чи декларації за дивідендами не перевищують суми нерозподіленого прибутку для виплати дивідендів і чи сума нерозподіленого прибутку правильно вирахована відповідно до прийнятих обмежень.

Таким чином, аудит має бути скерований на перевірку дотримання порядку випуску та розповсюдження акцій, правильності нарахування дивідендів, процентів їхнім власникам.

Щоб уникнути фальсифікації акцій, аудитор стежить за наявністю у них обов'язкових реквізитів (найменування акціонерного товариства та його місцезнаходження, найменування цінного папера, його порядковий номер, дата випуску, вид акцій, номінальна вартість, ім'я власника (для іменної власності), розмір статутного капіталу акціонерного товариства на день випуску акцій, кількість акцій, строк виплати дивідендів та підпис голови правління товариства, печатка).

Аудитор застосовує різні документально-розрахункові прийоми перевірки порядку випуску акцій, облігацій, затрат на їх випуск і доходів, розподілу останніх відповідно до умов випуску цінних паперів.

Під час аудиту ощадних сертифікатів слід також перевірити наявність таких реквізитів: найменування - "ощадний сертифікат", назва банку, що їх випускає; порядковий номер; дата випуску; сума депозиту; строк вилучення вкладу; найменування або ім'я власника сертифіката; підпис керівника банку; печатка банку.

Інформаційною підставою для аудиту акцій, облігацій, позик (внутрішніх і місцевих), облігацій, скарбничих зобов'язань державних і ощадних сертифікатів є бухгалтерський фінансовий облік, фінансова звітність про обіг цінних паперів.

Бухгалтерський облік цінних паперів здійснюється на збалансованому рахунку 08 "Бланки суворого обліку" за номінальною вартістю. Рух бланків

здійснюється на підставі прибутково-видаткових документів. Аудитор з'ясовує, чи правильно ведеться облік цінних паперів за їх видами і місцями зберігання матеріально відповідальними особами.

Придбання підприємством ощадних сертифікатів аудитор перевіряє за дебетом рахунка 313 "Інші рахунки в банку в національній валюті" (окремий рахунок "Сертифікати") і кредитом рахунка 31 "Рахунки в банках".

В умовах ринкової економіки одним із найважливіших документів щодо розрахунків і кредитування, які використовуються у міжнародній торгівлі, є вексель (простий і переказний). За своїм змістом вексель є безумовним зобов'язанням або вказівкою векседавача виплатити в певний строк і в певній сумі кошти власника векселя за поставлені товари, виконані роботи чи надані послуги. Умови платежів за векселем встановлюються за взаємною згодою між постачальником і покупцем.

Вексель може видаватись як платником, так і постачальником. У разі виписання векселя постачальником платник повинен обов'язково акцептувати його, і лише після цього той стає для банку виконавчим платіжним документом. Коли ж виписаний постачальником вексель не акцептується платником, то він повертається постачальнику.

Для забезпечення гарантії оплати векселя згідно з вказаними в ньому умовами банк на прохання платника чи постачальника може за відповідну плату проакцептувати вексель, тобто взяти на себе зобов'язання своєчасно оплатити його. При настанні строку платежу за векселем він оплачується за рахунок коштів платника, що знаходяться на поточному рахунку в банку. Якщо цих коштів недостатньо або їх зовсім немає, акцептований вексель оплачується за рахунок банківського кредиту.

Отже, банк може на прохання постачальника надати йому кредит під вексель. Такий кредит компенсує постачальнику відволікання його коштів з господарського обігу, а погашається він в строки, що встановлюються відповідно до строку платежу за векселем і періодом документообігу між банками платника і постачальника. Кредит погашається з поточного рахунка

підприємства в банку, а за відсутності на ньому коштів відноситься на прострочені позики.

Якщо у векселі немає якого-небудь з необхідних реквізитів (найменування, строк платежу, місце здійснення платежу, найменування того, кому або за наказом кого платіж має бути здійснений; дати і місце складання векселя; підпису того, хто видає вексель) аудитор з'ясовує причину і винних осіб, тому що відсутність хоча б одного з реквізитів робить вексель недієздатним.

Аудит з'ясовує, чи при одержанні векселів за реалізовану продукцію у бухгалтерії підприємства роблять запис на дебеті рахунка 62 "Короткострокові векселі видані" й кредиті рахунка 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками".

Перевіряючи заборгованість за розрахунками з постачальниками, забезпечену векселями, аудитор вивчає записи за рахунком 62 "Короткострокові векселі видані" за кожним виданим векселем.

12.6. Аудит інвестицій

Інвестиції - це всі види цінностей, які вкладаються безпосередньо в об'єкти підприємницької та іншої діяльності з метою одержання прибутку (доходів). Інвестиції здійснюються у вигляді: іноземної валюти, валютних цінностей, рухомого і нерухомого майна (будинків, споруд, обладнання), акцій, облігацій, авторських прав, прав на винаходи, торгових знаків тощо, пільгових банківських вкладів, паїв, прав користування землею, природними ресурсами.

Аудитор вивчає дотримання порядку державної реєстрації інвестицій. Тут також важливо дослідити, як використовуються кошти, особливо цільові банківські вклади, акції та інші цінні папери, майно. Визначаються об'єкти і суб'єкти інвестиційної діяльності. Об'єктом інвестиційної діяльності може бути майно (основні фонди, оборотні кошти, цінні папери, майнові права). Інвестиції у відтворення основних фондів можуть бути здійснені у формі

капітальних вкладень. Інвестиції можуть бути фінансовими, реальними, валовими і чистими, приватними і державними.

Фінансові інвестиції - це вкладення капіталу в акції, облігації та інші цінні папери.

Реальні інвестиції - це вкладення в основний капітал і на приріст матеріально-виробничих запасів.

Валові інвестиції - це сумарні вкладення, необхідні для відшкодування і приросту основного капіталу.

Приватні інвестиції - фінансуються за рахунок власних джерел і залучених коштів (довготермінових кредитів, емісій цінних паперів).

Державні інвестиції фінансуються за рахунок коштів державного бюджету.

Особлива увага аудитора має бути зосереджена на достовірності джерел фінансування інвестицій.

Джерелами фінансування інвестиційної діяльності є:

- власні фінансові ресурси інвесторів (прибуток, амортизаційні відрахування, грошові нагромадження, заощадження юридичних і фізичних осіб тощо);

- позичені кошти інвесторів (банківські та бюджетні кредити, облігаційні займи тощо);

- залучені кошти інвесторів (кошти від продажу акцій, пайові внески юридичних і фізичних осіб);

- бюджетні інвестиційні асигнування тощо.

Аналізуючи інформацію про негрошові операції інвестиційної діяльності, аудитор керується "Звіт про рух грошових коштів". При цьому цільове фінансування капітальних інвестицій визнається доходом протягом періоду корисного використання відповідних об'єктів інвестування (основних засобів, нематеріальних активів тощо) пропорційно сумі нарахованої амортизації цих об'єктів. У такому випадку дохід відображається у бухгалтерському фінансовому обліку в сумі реальної вартості активів, що

отримані або підлягають отриманню. Дохід, що виникає внаслідок використання активів підприємства іншими сторонами, визнається у вигляді процентів, роялті та дивідендів, якщо:

- імовірно настання економічних вигод, пов'язаних із такою операцією;
- дохід може бути достовірно оцінений. Такий дохід має визнаватися у такому порядку:

- проценти визнаються у тому звітному періоді, до якого вони належать, виходячи з бази їх нарахування та строку користування відповідними активами;

- роялті визнаються за принципом нарахування згідно з економічним змістом відповідної угоди;

- дивіденди визнаються у періоді прийняття рішення про їх виплату.

Одним з ефективних методів фінансового аналізу грошового обігу підприємства є операційний аналіз, відомий під назвою "витрати - обсяг - прибуток". Він може бути успішно використаний під час аудиту інвестиційної діяльності.

Операційний аналіз служить для відповіді на основні запитання, які постають перед фінансовими аналітиками, особливо на першому етапі грошового обігу, коли оцінюється інвестиційна програма (проект):

- скільки потрібно капіталу;
- яким чином можна мобілізувати ці капітальні вкладення;
- до якого ступеня можна доводити фінансовий ризик із використанням ефекту фінансового векселя.

12.7. Аудит комерційних банків

Банки (від італ. banco - лава, лавка міняйли (людина, яка займається розміном або обміном грошей)) - фінансові установи, що акумулюють тимчасово вільні кошти (нагромадження), надають їх у тимчасове користування у формі кредитів чи позик, виступають посередниками у взаємних виплатах і розрахунках між підприємствами, організаціями і

установами та окремими особами, регулюють грошовий обіг у країні, у тому числі випуск (емісію) цінних паперів і нових грошей, проводять операції з золотом, іноземною валютою тощо.

За функціями і характером виконаних операцій банки поділяються на центральні (емісійні), комерційні (депозитні), інвестиційні, іпотечні, ощадні, а також банки-гаранти, акціонерні, банки-емітенти, інноваційні, банки-кореспонденти, банки міжнародних розрахунків (БМР), універсальні.

Банківська система України є дворівневою, до неї входять Національний банк та комерційні банки різних видів і форм власності, які здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства про банки і банківську систему.

Комерційні банки є одним із найважливіших елементів ринкової інфраструктури. Причому замовником аудиту виступає сам банк і він же оплачує надані аудиторські послуги відповідно до договору між банком і аудиторською фірмою (аудитором). Діяльність комерційних і приватних банків контролюється Національним банком України шляхом проведення контрольних тематичних перевірок.

З іншого боку, для забезпечення прибутковості кредитних операцій банківські менеджери постійно (оперативно) аналізують кредитоспроможність своїх клієнтів для вирішення питання про надання позик і встановлення реальних умов кредитування. Насамперед слід з'ясувати, чи достатньо ліквідний потенційний позичальник (наявність у нього необхідних грошей (коштів) для своєчасного погашення кредиту, чи раціонально (ефективно) використовується власний та позичений капітал, які перспективи розвитку його ділових операцій). Бажано спрогнозувати, чи не загрожує ймовірному клієнтові банкрутство, порівняти його фінансовий стан з фінансовим станом конкурентів та суміжних суб'єктів підприємницької діяльності.

Зарубіжний досвід показує, що для аналізу доцільно взяти, наприклад, такі основні показники: ліквідність, прибутковість, ринкова вартість акцій,

управління активами і пасивами фірми. Тобто слід розрахувати: ліквідність, активність, заборгованість, прибутковість.

У комерційних банках внутрішній контроль за веденням касових і емісійних операцій, дотриманням касово-емісійної дисципліни, інкасацією грошового виторгу, забезпеченням збереження власності, здійсненням операцій з іноземною валютою, з дорогоцінними металами та дорогоцінним камінням організовує і здійснює головний бухгалтер із залученням операційного, валютного та інших структурних підрозділів банку. Основна мета внутрішнього контролю (внутрішнього аудиту) - поточний (оперативний) контроль за дотриманням чинного законодавства, збереженням грошової маси, правильністю банківських і господарських операцій.

Комерційні банки здійснюють контроль за повнотою здавання у банки виторгу та дотриманням касової дисципліни з боку клієнтів. Клієнти, які здають виторг у банк, мають дотримуватися затвердженого Правлінням Національного банку України Положення про ведення касових операцій.

Залежно від обсягу готівкових операцій для комерційних банків встановлюється граничний залишок (ліміт) грошей в операційній касі з метою максимального скорочення частих або значних перевезень готівки. Як правило, такий залишок встановлюється у розмірі місячної потреби в коштах каси. Якщо виявлено, що в операційній касі банку залишок грошей перевищує граничну величину, то сума такого перевищення повертається в оборотну касу Національного банку або за домовленістю з Національним банком сума перевищення граничного залишку передається іншому комерційному банку, у якого виникла потреба в додаткових готівкових коштах.

Здійснюючи аудит касових операцій, аудитор ставить за мету встановлення порядку дотримання банківськими установами вимог законодавства щодо обліку операцій, пов'язаних з грошовою готівкою.

Однак аудитор у жодному разі не повинен порушувати нормального ритму касових операцій, не повинен знаходитися в приміщенні операційної каси протягом операційного дня.

На початку перевірки аудитор вивчає порядок збереження цінностей і документів у грошовому сховищі (кладовій). При цьому слід оцінити технічну оснащеність його, умови зберігання паперових грошових знаків, металевих монет, іноземної валюти та документів у іноземній валюті, дорогоцінних металів, бланків суворого обліку, цінних паперів. Цінності й документи у грошовому сховищі доцільно згрупувати за відповідними балансовими і позабалансовими рахунками, на яких вони враховуються. Разом з особами, що відповідають за збереження грошей і цінностей, аудитор перевіряє фактичну кількість грошей.

У книзі врахування цінностей мають бути підписи керуючого банком, головного бухгалтера і завідувача каси.

Наступним об'єктом аудиту є операційні каси банку (їх може бути декілька). Аудитор перевіряє приміщення й оснащеність операційних кас та послідовність здійснення касових операцій.

Якщо йдеться про надходження готівки, то враховується таке:

- підставою для приймання готівки в прибуткову касу є два види прибуткових касових документів - оголошення і прибутковий касовий ордер;
- має бути дотримана послідовність проведення касової операції щодо надходження готівки;
- первинні касові документи (оголошення, касові ордери) перевіряють візуально і шляхом аналізу їх. Документи мають зберігатися у спеціальних папках у приміщенні операційних кас, підшитими за кожний операційний день.

Далі перевіряють прибуткові касові журнали, касові книги (довідки касирів прибуткових кас, виписки з особових рахунків клієнтів, журнали реєстрації прибуткових і витратних касових документів).

З урахуванням обсягу касових операцій і кількості аудиторів первинні документи підлягають або суцільній, або вибірковій перевірці. Під час вибіркової перевірки слід перевірити документи за певний проміжок часу. Всі касові документи перевіряють із формального боку (чи заповнені всі реквізити, чи є всі підписи, штампи, печатки, відповідність вказаних у документах сум цифрами і прописом, виявлення випадків виправлень, підчищень тощо); по суті (чи не порушено законодавчі та інші нормативно-правові акти); з арифметичного боку.

Аудитору необхідно виписати суми і номери рахунків одержувачів грошей за декількома оголошеннями, а відтак у бухгалтерії порівняти їх з виписками за особовими рахунками клієнтів.

У вищезазначеній послідовності здійснюється аудиторська перевірка своєчасності зарахування грошової готівки на рахунки клієнтів.

У бухгалтерії банку після зняття залишків каси складається акт про суму готівки та її відповідність даним звіту касира і бухгалтерського фінансового обліку. Перевіряється повнота оприбуткування і списання грошей за документами, прикладеними до звітів касира. У такий спосіб здійснюється перевірка касових операцій за день, за місяць, за квартал і в цілому за рік і весь аналізований період.

Аудиторська перевірка статуту та інших засновницьких документів банку дає змогу встановити відповідність їх законодавчим актам України про банки та банківську діяльність. Аудитор перевіряє законність і своєчасність формування власного капіталу, зокрема статутного капіталу, який може створюватися пайовими внесками або випуском акцій. При цьому слід з'ясувати:

- повноту перерахування заявленого внеску;
- дотримання строків формування статутного капіталу;
- джерела формування статутного капіталу.

Джерелами аудиту є:

- установчий договір, в якому вказується сума внеску засновників;

- підписні листки, на підставі яких пайовики або акціонери повідомляють про своє рішення брати участь у заснуванні комерційного банку;

- список пайовиків чи акціонерів із зазначенням суми внесків у статутний капітал.

Отже, на підставі щоденних балансів банку та його первинних бухгалтерських документів перевіряється фактичне надходження коштів від пайовиків або акціонерів, своєчасність їх зарахування на балансовий рахунок "Статутний капітал" та повнота сплати внесків кожним із них. Якщо внески засновників покривають лише частину обсягу статутного капіталу, то в становчому договорі мають бути обумовлені правила, відповідно до яких передбачається залучення коштів пайовиків. У такому випадку установчий договір доповнюється підписними листками пайовиків, у яких вони повідомляють про своє бажання взяти участь у заснуванні комерційного банку. Іноді пайовики (акціонери) використовують одержані кредити для оплати ними своєї частки у статутному капіталі або для придбання акцій, тобто акціонери замість внесків у статутний капітал використовують позичкові кошти. Такі факти слід відобразити в аудиторському висновку. Крім того, джерелами формування статутного капіталу можуть бути матеріальні активи (будівлі, споруди, устаткування тощо); грошові кошти, нематеріальні активи; цінні папери; іноземна валюта.

Якщо у статутний капітал вносяться матеріальні необоротні активи, то слід скласти акт оцінки майна з подальшим затвердженням його протоколом засновників або зборів акціонерів. Таке оцінювання майна здійснюється на підставі експертних висновків чи за домовленістю сторін. Слід зауважити, що як внески у статутний капітал можна використовувати тільки ті матеріальні й нематеріальні активи, які використовуються в банківській діяльності. Якщо банк створюється у формі акціонерного товариства, то превалююча частина статутного капіталу формується за рахунок випуску і розміщення акцій.

Випущені банком акції зберігаються як готівка, в описі зазначаються номери акцій, серії і номінальна вартість їх.

Акції анулюються у зв'язку з припиненням діяльності банку, у випадку заміни одного виду акцій на інший; при зменшенні суми статутного капіталу.

Аудитом формування статутного капіталу банку можуть бути виявлені типові помилки:

- перерахування внесків на формування статутного капіталу третіми особами;
- використання позик банку для оплати внесків або одержання кредитів на поточні потреби;
- перерахування засобів із депозитних рахунків;
- внески готівки юридичними особами на формування статутного капіталу банку тощо.

Під час перевірки правильності використання кредитних ресурсів аудитор зосереджує увагу на стані статутного капіталу ліквідаційного балансу, своєчасності й повноті повернення коштів та погашення кредиту. Не менш важливо звернути увагу на ліквідність банку, тобто здатність своєчасно, у повному обсязі і безперебійно здійснювати платежі за своїми зобов'язаннями.

Під час аудиту розрахункових операцій можна виявити: помилки спеціалістів банку; порушення норм законодавчих актів та інструктивних положень; шахрайство; помилки в оформленні документів. Тому під час аудиту слід перевірити дотримання банком встановленого порядку відкриття поточних рахунків клієнтів і ведення на них операцій.

Аудитор перевіряє своєчасність оформлення документів і проведення їх за рахунками клієнтів; здійснює контроль внутрішнього аудиту своєчасного проведення грошово-валютних операцій за рахунками клієнтів; відповідальність банків перед клієнтами за уповільнення операцій.

Особливістю аудиту розрахунків платіжними вимогами-дорученнями є дослідження законності оплати направлених в обслуговуючий банк платника

розрахункових документів, правильність їх оформлення, дотримання встановлених строків подання їх у банк, а також відмови повністю або частково оплатити платіжну вимогу-доручення платником.

Операції банку з іноземною валютою здійснюються через прибуткові, видаткові й прибутково-видаткові каси та обмінні пункти. Аудиту підлягають організація цих операцій відповідно до нормативних документів Національного банку України, правильність оформлення операцій документами (касові ордери, валютні ордери) при зарахуванні національної та готівки іноземної валюти в касу банку. Аудитор перевіряє, чи банк забезпечує обмінні пункти авансами валютних цінностей безперебійно.

Значний обсяг банківських доходів припадає на проценти, що одержують за кредитними операціями. Формування таких доходів має здійснюватися на підставі платіжних документів боржників. Слід зауважити, що ні в якому разі не дозволяється формування доходів банку за процентами авансом або за рахунок коштів позичкового рахунка, тобто за рахунок кредитних коштів.

12.8 Методика проведення експертної діагностики фінансового стану підприємства

Експертна діагностика фінансово-господарського стану підприємства займається оцінкою різних сторін діяльності підприємства з метою виявлення "вузьких місць", можливостей і небезпек для підприємства, вироблення оптимальних оперативних і стратегічних рішень.

Діагностика фінансово-господарського стану підприємства викликана нагальною необхідністю: підприємство не може позволити собі вести справи, не маючи уявлення про співвідношення доходів та витрат, не знаючи факторів, які дозволяють домагатися перевищення доходів над витратами.

Основними цілями діагностики фінансово-господарського стану підприємства є:

- об'єктивна оцінка результатів комерційної діяльності, комплексне виявлення невикористаних резервів, мобілізація їх для підвищення ефективності підприємства в майбутніх планових періодах, а також виявлення прорахунків у роботі їх винуватців, досягнення повної відповідності, матеріального і морального стимулювання за результатами праці та якості роботи;

- постійний контроль раціональності функціонування господарських систем, контроль за виконанням планів і бюджетів, контроль за процесами виробництва та реалізації продукції, а також своєчасне виявлення і використання поточних внутрішньовиробничих резервів з метою забезпечення виконання і перевиконання плану;

- прогнозування господарської діяльності, наукове обґрунтування перспективних планів, оцінка очікуваного виконання плану.

Виходячи з цього можна сказати, що головною метою діагностики фінансово-господарського стану підприємства є підготовка інформації для прийняття управлінських рішень на всіх шаблях ієрархічної драбини.

До складу головних завдань, які слід вирішити при проведенні діагностики фінансово-господарського стану підприємства можна віднести:

- перевірка якості і обґрунтування планів, бюджетів і нормативів (у процесі їх розробки);

- об'єктивне та всестороннє дослідження виконання накреслених планів та бюджетів;

- комплексна оцінка господарської діяльності;

- аналіз організаційно-технічного рівня виробництва та якості продукції;

- аналіз взаємозв'язку "витрати — обсяг — прибуток";

- оцінка ефективності функціонування виробничих підрозділів;

- обґрунтування рішень щодо встановлення внутрішніх цін на товари та послуги; ,

- аналіз праці та заробітної плати;

- аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів;

- аналіз ефективності використання основних фондів;
- аналіз собівартості продукції;
- аналіз фінансового стану;
- виявлення і вимірювання внутрішніх резервів (на всіх стадіях виробничого процесу);
- випробовування оптимальності управлінських рішень (на всіх рівнях ієрархічної драбини).

Це далеко не повний перелік завдань, які слід вирішувати при проведенні діагностики підприємства. Він може бути доповнений ще й іншими, залежно від мети, дослідженнями. Так, на сьогодні досить суттєвими завданнями контролінгу можуть бути такі, як оцінка динаміки економічного потенціалу підприємства, аналіз фінансової стійкості, аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості, оцінка кредитоспроможності і платоспроможності (ліквідності) підприємства, аналіз оборотності засобів.

Нині діагностика фінансово-господарської діяльності підприємства наповнюється конкретним змістом, а саме:

- аналіз обґрунтування і виконання планів та бюджетів;
- порівняльний аналіз маркетингових заходів, який включає зіставлення реального розвитку подій з очікуваними за визначений термін часу;
- аналіз можливостей виробництва та збуту;
- виявлення внутрішніх та загальноекономічних ситуацій, які з'ясовуються при виробництві та збуті;
- аналіз ділових сценаріїв та їх здійснення;
- аналіз співвідношення попиту та пропозиції;
- аналіз постачальників сировини та комплектуючих деталей;
- аналіз конкретних споживачів та оцінка якості товарів, які відпускаються;
- аналіз затрат живої і уречевленої праці з необхідною її деталізацією;
- аналіз кінцевих фінансових результатів виробничої, збутової та маркетингової діяльності;

- аналіз комерційного ризику з урахуванням впливу політичних, демографічних, культурних, екологічних, структурно-організаційних та інших факторів.

Джерела інформації для експертної діагностики фінансово-господарського стану підприємства поділяються на облікові та позаоблікові.

До облікових джерел інформації відносяться:

- бухгалтерський облік та звітність;
- статистичний облік та Звітність;
- управлінський облік та звітність.

Серед наведених джерел інформації бухгалтерський облік та звітність найбільш повно відображають та повідомляють про господарські засоби, господарські операції з їх виконання, встановлених у бізнес-планах. Методами суцільного і безперервного спостереження, методами суворої документації, систематизації на рахунках, групування в балансі та інших звітних таблицях досягається об'єктивна кількісна характеристика багатогранних господарських операцій, узагальнена характеристика усієї сукупності засобів господарства за складом та розміщенням, за джерелами утворення та цільовим призначенням.

Аналіз даних бухгалтерського обліку дозволяє скоригувати діяльність підприємства для покращення виконання місячних, квартальних та річних планів. Але не слід забувати, що бухгалтерська звітність часто орієнтована на зовнішніх споживачів (податкову інспекцію, вищий орган і т. д.), і тому вона може викривляти реальний стан справ на підприємстві. Позитивним при використанні даних бухгалтерського обліку та звітності є той момент, коли аналіз фінансово-господарського стану підприємства може проводити незалежний спеціаліст. За відсутності на підприємстві статистичних оперативних даних у керівника завжди є можливість отримати аналітичні показники за даними бухгалтерського обліку, так як ведення бухгалтерського обліку та звітності є обов'язковим для всіх юридичних осіб.

Статистичний облік і звітність, які відстежують відповідні економічні закономірності, також є важливим джерелом аналізу. Застосовуючи специфічні для нього методи спостереження, вони багато в чому спираються на дані бухгалтерського обліку. На основі статистичних даних аналітик може прослідкувати динаміку поведінки затрат, аналітичних показників і т. д.

Управлінський облік та звітність використовуються як на окремих ділянках господарської діяльності, так і в цілому на підприємстві. Вони забезпечують найбільш швидке по відношенню до статистичної та бухгалтерської звітності одержання необхідної інформації для аналізу.

Позаоблікові джерела інформації:

- дані лабораторного та лікарсько-санітарного контролю;
- результати перевірок податкової служби;
- матеріали виробничих засідань, зборів трудового колективу;
- засоби масової інформації;
- внутрішні документи та листування зі сторонніми організаціями;
- відомості, отримані від особистого контакту з виконавцями.

Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства не можливий без залучення відповідних планово-нормативних даних.

Для діагностики фінансово-господарського стану підприємства використовують спеціальні методи. Їх можна розподілити на два різновиди — оперативні та стратегічні. Детальна характеристика вказаних методів діагностики розглядається у наступних питаннях даної теми.

Тема 13. Система внутрішнього управлінського контролю і аудиту

План:

- 13.1. Внутрішній аудит: його сутність, об'єкти і суб'єкти.
- 13.2. Організація служби внутрішнього контролю і аудиту на підприємстві, основні функції і завдання.
- 13.3. Методичні прийоми внутрішнього аудиту.
- 13.4. Реалізація матеріалів внутрішнього аудиту.

Література: [1, 4, 5, 8, 9, 10, 13, 14, 19, 29, 37, 38, 51]

13.1. Внутрішній аудит: його сутність, об'єкти і суб'єкти.

За формою й метою здійснення аудиту розрізняють зовнішній і внутрішній аудит. Основна різниця полягає в тому, що внутрішній аудит проводиться всередині самої організації за вимогою та з ініціативи її керівництва аудитором, який працює в самій організації. Тому при виконанні своїх функцій він тією чи іншою мірою залежить від керівництва підприємства. Внутрішній аудит можна розглядати як невід'ємну частину загальної системи контролю, котрий відповідно до міжнародного нормативу “Використання результатів роботи внутрішнього аудиту” здійснюється за такими напрямками:

- аналіз системи обліку й внутрішнього контролю;
- розгляд бухгалтерської та оперативної інформації;
- вивчення економічної ефективності управлінських рішень на різних рівнях господарювання;
- аналіз адекватності політики у сфері менеджменту;
- оцінювання якості інформації;
- розроблення проектів управлінських рішень;
- проведення стратегічного аналізу;
- розроблення фінансових прогнозів.

У цілому напрями, за якими здійснюється внутрішній аудит, свідчать про його виняткову важливість для підприємства. Формування та розвиток внутрішнього аудиту є найважливішим завданням фірм. Цей вид аудиту має обов'язковий характер.

Разом із внутрішнім аудитом надзвичайно поширений зовнішній аудит, що проводять окремі аудиторські фірми. Метою та завданням зовнішнього аудиту є оцінювання і підтвердження достовірності фінансової звітності підприємства. У процесі аудиторської перевірки зовнішній аудит, звичайно, входить до системи внутрішнього аудиту і дуже схожий із прийомами й

методами, які застосовуються внутрішніми аудиторами, та з їх оцінками. При цьому зовнішні аудитори не обмежуються питаннями підтвердження фінансової звітності, а оцінюють діяльність усіх систем підприємства. Зовнішній аудит може бути добровільним, якщо він проводиться з ініціативи зацікавленої сторони, та обов'язковим, коли передбачений законом.

Внутрішній аудит - незалежна оцінка діяльності підприємства, визначення його платоспроможності та запобігання банкрутству. За внутрішній аудит відповідає саме підприємство або один з його відділів, тобто контрольний орган підприємства. Керівник такого контрольного органу (або внутрішній аудитор) підпорядкований керівництву підприємства. Внутрішній контрольний орган здійснює аудиторські перевірки на самому підприємстві або в його підрозділах.

Будучи на повному утриманні підприємства, цей контрольний орган (чи сам внутрішній аудитор) повинен довести необхідність свого існування, для чого він покликаний сприяти підвищенню ефективності роботи підприємства, забезпеченню його рентабельності й зміцненню фінансового стану.

Мета внутрішнього аудиту - удосконалення організації й управління виробництвом, виявлення і мобілізація резервів його зростання.

Внутрішні аудитори надають своєму підприємству результати аналізу, рекомендації, поради. Вони працюють як у державному, так і в приватному секторі. Внутрішній аудит здійснюється на попередній стадії виконання комерційної, технологічної або фінансової угоди у процесі її проходження і після завершення. Він дає експертну науково обґрунтовану оцінку господарським операціям і процесам. Внутрішні аудитори здійснюють перевірку внутрішньої звітності так само, як зовнішні аудитори перевіряють зовнішні фінансові звіти. Тому в проведенні внутрішніх перевірок немає істотних відмінностей. Деякі види діяльності внутрішніх аудиторів називаються операційним аудитом.

Управлінський аудит - це вивчення аудитором операцій компанії з метою сформулювати рекомендації щодо економічного використання ресурсів, ефективного досягнення цілей. Мета операційного аудиту - допомогти керівникам у виконанні їхніх обов'язків. Результатом цього може бути збільшення рентабельності компанії.

Таким чином, внутрішні аудитори розглядають операційний аудит як складову внутрішнього аудиту. Зовнішні аудитори визначають його як вид консультацій з питань управління, наданих недержавними бухгалтерськими фірмами.

Внутрішньому аудитору доцільно забезпечити співпрацю з юрисконсультом з питань дотримання законів, положень, інструкцій та інших нормативних актів, які регламентують діяльність підприємства.

Завдання, принципи організації й основи проведення внутрішнього аудиту визначені такими нормативно-правовими актами: Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", Указами Президента України, постановами Верховної Ради, Кабінету Міністрів з питань обліку і контролю, Положенням (стандартами) бухгалтерського обліку, Планом рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією щодо його застосування, міжнародними стандартами аудиту та Кодексу професійної етики аудиторів України, Інструкцією про порядок проведення інвентаризації тощо.

Якщо про внутрішній аудит в Україні ведуться розмови тільки в теоретичному аспекті, то зовнішній набуває широкого впровадження. Зовнішній аудит переважно проводиться аудиторською фірмою (аудитором-підприємцем) за договором із підприємством-замовником про виконання незалежної експертизи господарсько-фінансової діяльності й розробку пропозицій щодо фінансової стратегії та підвищення ефективності господарювання. Можливість використати результати внутрішнього аудиту сприяє зменшенню обсягу роботи зовнішнього аудитора з таких питань:

- перевірка документації й оцінка роботи системи обліку та контролю;

- перевірка відповідності даних підприємства-замовника і незалежного контролю.

Якщо внутрішньому аудиту виявлено довіру, то слід визначити, якою мірою можна на нього покластися, беручи до уваги:

- рівень внутрішнього ризику аудиту щодо тестованих позицій;
- необхідний рівень висновку;
- кваліфікацію аудиторського персоналу фірми, яку перевіряють.

Зовнішній аудитор повинен переконатися, що робочі документи внутрішнього аудиту, дані якого він використовує, ведуться за прийнятною формою.

Міжнародний норматив аудиту констатує, що функція внутрішнього аудиту є частиною системи управління підприємством і не може відповідати критерію незалежності, який є основним.

Внутрішні аудитори можуть проводити звичайні перевірки на відповідність, тобто визначати, чи дотримано в господарській системі тих специфічних процедур або правил, які прописані персоналу вищим керівництвом (адміністрацією), або займатися операційним аудитом (перевірка будь-якої частини процедур і методів функціонування господарської системи з метою оцінювання продуктивності й ефективності).

Об'єкти внутрішнього аудиту визначаються за принципом значимості в процесі управління підприємством і утворюють такі групи:

- організаційні об'єкти;
- об'єкти тактичного значення;
- об'єкти стратегічного значення.

Основні об'єкти внутрішнього аудиту:

- стан і ведення бухгалтерського фінансового обліку;
- фінансова звітність, її вірогідність;
- стан необоротних активів, запасів;
- забезпечення підприємства власними обіговими коштами;
- платоспроможність і фінансова стійкість;

- система управління підприємством;
- робота економічних і технічних служб підприємства;
- правильність визначення доходу, що підлягає оподаткуванню, своєчасність і повнота сплати податків;
- планування, нормування і стимулювання;
- внутрішньогосподарський контроль;
- виробничо-господарська діяльність тощо.

Внутрішній аудитор результати своєї роботи відображає у звіті, який дає йому можливість звернути увагу керівництва на відповідну проблему. Щоб досягти намічених цілей, звіт не варто розтягувати і перевантажувати зайвими подробицями. Він має бути чітким, точним, зрозумілим і своєчасним. Стандартної форми для звітів внутрішніх аудиторів немає і, ймовірно, ніколи не буде через багатогранність об'єктів перевірки, відмінності у здібностях аудиторів та інтересах керівників.

13.2. Організація служби внутрішнього контролю і аудиту на підприємстві, основні функції і завдання.

Внутрішній аудит є складовою внутрішнього контролю і здійснюється за рішенням органів управління підприємством для контролю й аналізу господарської діяльності. Внутрішній аудит здійснюється або на основі рішення органів управління, або відповідно до порядку, встановленого законодавством.

Головна мета внутрішнього аудитора – визначити, чи має фінансова звітність підприємства суттєві перекручення.

Термін "Внутрішній аудитор" означає діяльність внутрішньої аудиторської служби (або служби внутрішніх ревізорів підприємства).

Структура внутрішнього аудиту підприємства включає три елементи:

- умови проведення аудиту;
- систему бухгалтерського обліку;
- процедури аудиту.

Кожний елемент розуміють як наявність правил, процедур, методики і документації, розроблених для захисту своїх коштів, отримання надійної інформації з фінансів, підвищення ефективності роботи і дотримання відповідних вимог.

Основні функції служби внутрішнього аудиту, як правило, складаються з процедур дослідження окремих операцій підприємства, оцінювання і контролю відповідності цих операцій, відображених у бухгалтерському обліку, а також контролю за функціями внутрішньої системи контролю підприємства.

Можливість і мета діяльності служби внутрішнього аудиту мають широкий спектр та напрями і залежать від розміру та структури підприємства, а також потреб від керівництва.

До завдань служби внутрішнього аудиту, зокрема, відносяться:

- надання рекомендацій щодо удосконалення систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю;
- проведення експертизи фінансової та оперативної інформації;
- огляд коштів, які використовуються для ідентифікації, виміру, класифікації та інформування;
- підготовка огляду ефективності діяльності підприємства, в тому числі нефінансових засобів керівництва;
- здійснення контролю за дотриманням українського законодавства і виконанням усіма підрозділами підприємства його внутрішньої політики щодо здійснення діяльності.

Основні контрольні функції внутрішнього аудиту:

- ♦ контроль за правильністю оформлення, приймання і відпуску матеріальних цінностей, оприбуткування, видачі й перерахування грошових коштів, створення і витрачання власного капіталу;
- ♦ контроль за дотриманням правил штатно-фінансової дисципліни, за правильним створенням і розподілом прибутків.

Перелік контрольних функцій внутрішнього аудиту слід оформити відповідним наказом керівника підприємства або іншим внутрішнім регламентом.

У ньому необхідно передбачити своєчасне і кваліфіковане проведення перевірок з метою прогнозування господарських ситуацій, які призводять до порушення нормативних актів, що дасть можливість своєчасно вжити заходів для запобігання (профілактики) правопорушенням.

За допомогою поточного контролю слід здійснити вибіркові перевірки правильності господарських операцій разом із спільними перевітками каси, банківських операцій, розрахунків з підзвітними особами, списання матеріалів на витрати, забезпечення фінансових результатів, реагування на виявлені порушення.

Внутрішній аудит проводять особи, які мають відповідний рівень професійної освіти, досвіду і компетенції, а робота помічників належним чином контролюється, аналізується і документально оформлюється.

Критерії оцінювання діяльності служби внутрішнього аудиту:

- організаційний статус (підпорядкованість виключно вищому рівню керівництва підприємства);
- функції (ступінь виконання керівництвом підприємства рекомендацій фахівців внутрішнього аудиту);
- компетентність (ступінь обґрунтованості політики прийняття на роботу співробітників служби
  - подальше безперервне професійне навчання;
  - професіоналізм (ступінь дотримання порядку планування, документування результатів роботи; регламентів діяльності: Положення про службу внутрішнього аудиту, посадових інструкцій).

Довіра до діяльності служби внутрішнього аудиту забезпечується наступними параметрами:

- професіоналізмом внутрішніх аудиторів;

- достатністю і переконливістю доказів, отриманих внутрішніми аудиторами;
- адекватністю висновків внутрішніх аудиторів, реальністю їх звітів у відображенні фактично виконаних робіт;
- повнотою розкриття інформації за незвичайними операціями і правильністю підходу до прийняття рішень за ними.

Кожна аудиторська перевірка підлягає документуванню і повинна:

- визначити мету, завдання та обсяги аудиту;
- отримати повну інформацію про підрозділ, що підлягає аудиторській перевірці.

Перевірка повноти інформації передбачає:

- визначення завдань, цілей та планів підрозділу, що перевіряється;
- отримання інформації про організаційну структуру та її зміни, про посадові інструкції, положення про підрозділи;
- наявність робочої документації попередньої аудиторської перевірки;
- користування матеріалами попередньої аудиторської перевірки, включаючи матеріали зовнішнього аудиту.

Планування аудиторської перевірки передбачає визначення коштів на її проведення.

Під час їх розрахунку враховують:

- кількість працівників служби внутрішнього аудиту, ступінь їх досвіду згідно з характером і складністю завдання;
- знання та стан дисципліни працівників служби внутрішнього аудиту, а також тимчасові обмеження та наявність у розпорядженні підприємства власних коштів;
- необхідність підвищення кваліфікації внутрішніх аудиторів;
- можливість використання досвіду зовнішніх аудиторів.

У процесі планування проводяться ділові зустрічі з керівниками структурних підрозділів підприємства, які відповідають за здійснення господарських операцій.

Досягнуті під час зустрічей результати аналізуються, розповсюджуються серед осіб, які мають відношення до проведення аудиту, та фіксуються в робочій документації аудиторської перевірки.

План проведення аудиторської перевірки затверджується керівником служби внутрішнього аудиту до початку її проведення.

У разі внесення змін до плану проведення аудиторської перевірки їх затверджують заздалегідь.

13.3. Методичні прийоми внутрішнього аудиту.

Внутрішні аудитори зобов'язані не тільки аналізувати, а й документально підтверджувати отриману інформацію. Комплекс інформаційного забезпечення залежно від потреб аудиторського процесу передбачає можливість класифікувати інформацію на вхідну і вихідну (контрольну).

Вхідну інформацію залежно від джерела (адресності) її формування, а також від змісту поділяють на нормативно-правову (закони, постанови, укази та інші нормативно-правові акти), нормативно-довідкову (формується керівництвом фірми-клієнта для забезпечення цілей управління, а саме: засновницькі документи, внутрішні організаційні регламенти, накази, розпорядження, бізнес-плани, договори з контрагентами тощо), фактографічну (сукупність даних економічного характеру про здійснені господарські операції, яка накопичується в первинних документах, реєстрах обліку, формах звітності) і організаційну (формується керівником служби внутрішнього аудиту на першому етапі процесу аудиту і міститься в таких документах, як загальний план аудиту, програма аудиту, графіки роботи аудиторів, розрахунки для оцінювання суттєвості помилок).

Формуванню вихідної (контрольної) інформації передують етап виконання аудиторських процедур з метою отримання доказів щодо предмета завдання керівництва підприємства. Вихідну інформацію, залежно від ступеня узагальнення відомостей, поділяють на проміжну і підсумкову.

Проміжна контрольна інформація формується в ході накопичення, групування і попередньої систематизації виявлених у процесі аудиту відхилень (помилки, порушень) фінансово-господарської діяльності клієнта.

Підсумкова інформація являє собою вищий рівень узагальнення контрольної інформації за результатами проведення аудиту. До цих видів вихідної інформації, зокрема, відносяться аудиторський звіт та аудиторський висновок.

На якість виконання контрольних процедур безпосередньо впливають аспекти методології і методики процесу внутрішнього аудиту.

Методологія являє собою сукупність прикладних засобів, спрямованих на вивчення порядку організації служби внутрішнього аудиту.

Методологія в організації об'єктів внутрішнього аудиту виявляється в групуванні (систематизації) їх за принципом певної однорідності та формами контролю.

Зміст вищеперелічених технологічних етапів внутрішнього аудиту може бути деталізований з урахуванням виду діяльності підприємства і рівня його контролю.

Інформація про виявлені в ході аудиторської перевірки фактів порушень повинна бути достатньою, точною і вагомою, щоб забезпечити на її основі відповідні рекомендації.

Процес збирання, аналізу та документування інформації повинен перебувати під наглядом керівника служби внутрішнього аудиту.

З точки зору технології, процес аудиту являє собою сукупність певних процедур отримання і реалізації контрольної інформації. Процес організації внутрішнього аудиту включає декілька етапів (рис. 13.1).

До функцій внутрішнього аудиту належать заходи із забезпечення контролю, які залежать від існування належної внутрішньої політики, запровадженої управлінським персоналом, і які загалом можуть передбачати:

- перевірку результатів діяльності: перевірка та аналіз фактичних результатів діяльності порівняно з бюджетом, прогнозом та результатами

діяльності попередніх періодів; розгляд і порівняння оперативної і фінансової інформації; аналіз і вивчення зв'язку та причин для виправлення негативних ситуацій; оцінювання і порівняння внутрішньої і зовнішньої інформації для прийняття управлінських рішень; перевірка функціональності та результативності за певними видами діяльності

- оброблення інформації: перевірка точності та повноти відображення операцій двома групами процедур контролю: загальні заходи контролю в системі інформаційних технологій (включають контроль за функціонуванням комп'ютерної мережі, системи програмного забезпечення, його зміни та обслуговування, забезпечення безпеки доступу, придбання, розроблення та обслуговування прикладних програм) і заходи контролю за прикладними програмами в системі інформаційних технологій (включають перевірку точності записів, ведення і перевірку рахунків та перевірочних балансів, автоматизовані процедури контролю)

- фізичний контроль: контроль фізичної безпеки активів, у тому числі захисту приміщень від несанкціонованого доступу до активів і бухгалтерських записів; санкціонування доступу до комп'ютерних програм та файлів з даними; порівняння результатів фізичної інвентаризації; запобігання крадіжкам активів та доступності активів незаконному привласненню;

перевірку і контроль документів, якими визначаються обов'язки різних осіб щодо санкціонування операцій, відображення їх в обліку та збереження активів. Звітування і контроль з метою зменшення можливості для будь-якої особи здійснити та приховати помилки або шахрайство в ході виконання своїх звичайних обов'язків.

Заходи із забезпечення контролю, які доречні для внутрішнього аудиту, передбачають процедури, що допомагають виконанню вказівок управлінського персоналу. Наприклад, проведення необхідних заходів на подолання ризиків бізнесу, які загрожують досягненню визначених цілей

суб'єкта господарювання, а також оцінка ризиків для цілей фінансової звітності.

Такі заходи можуть бути спрямовані на розгляд вірогідності невідображення окремих господарських операцій в обліку, на визначення та аналіз суттєвих оцінок у звітності, надійність фінансової інформації в цілому.

При виявленні ризиків працівники внутрішнього аудиту розглядають їх суттєвість, ймовірність і визначають належні способи управління ними.

Внутрішні аудитори можуть ініціювати розробку планів, програм заходів, спрямованих на усунення конкретних зовнішніх і внутрішніх подій і обставин, що можуть впливати на належне функціонування суб'єкта господарювання.

У своїй діяльності внутрішні аудитори реалізують різні методики: спосіб нормативно-правового регулювання, логічний аналіз, порівняння, зустрічне і взаємне звіряння тощо.

Внутрішні аудитори повинні виконувати свою роботу з належною професійною ретельністю: здійснювати планування, контроль, перевірку та документування внутрішнього аудиту, мати в наявності відповідні аудиторські інструкції, робочі програми та робочі документи.

Документування роботи внутрішніх аудиторів передбачає попереднє визначення обсягів аудиторської перевірки, рівнів перевірки, методів формування вибірки, процедури огляду.

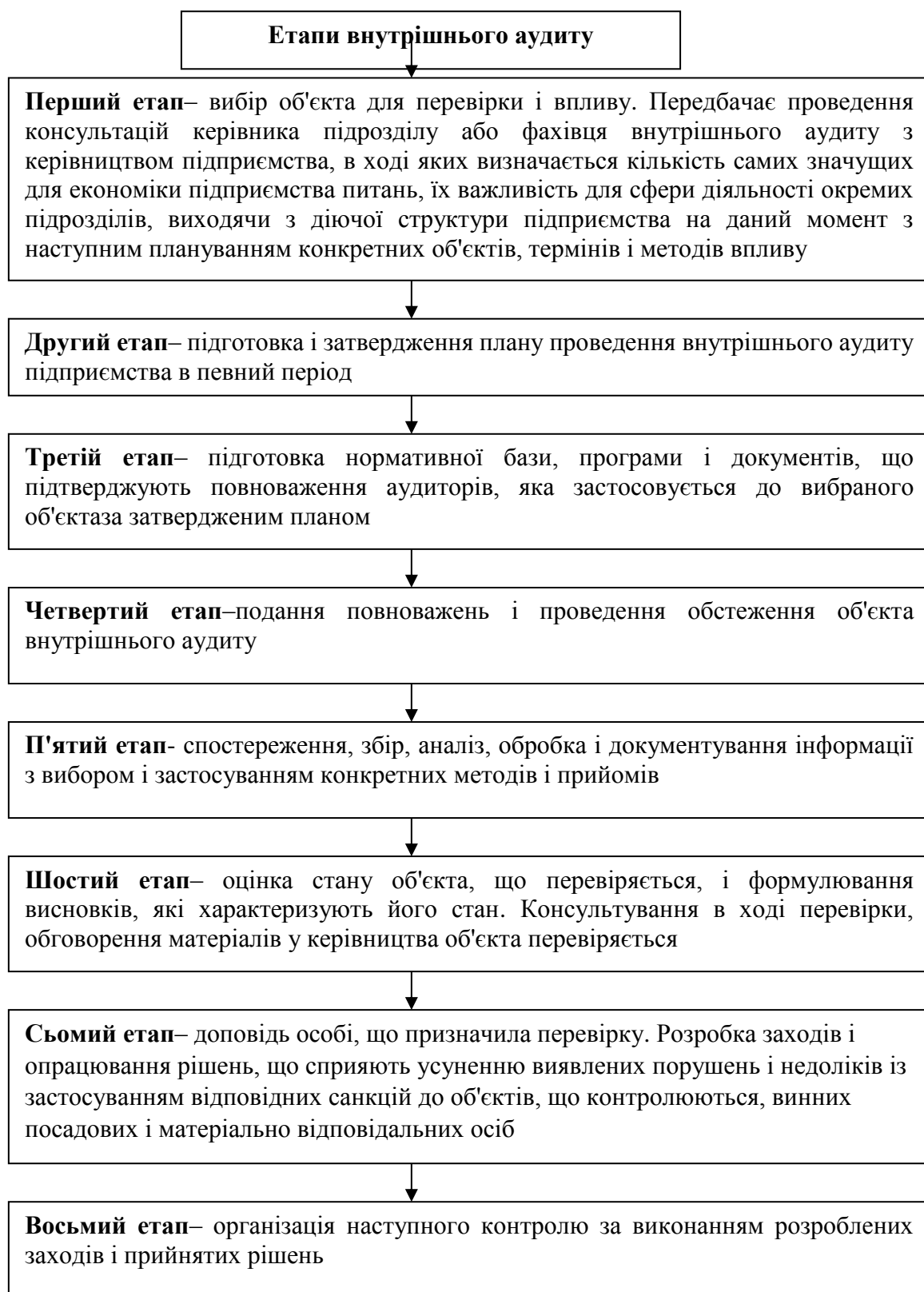

Рисунок 13.1 – Етапи організації внутрішнього аудиту

У результаті проведених робіт фахівці служби внутрішнього аудиту формують незалежну думку і відображають її відповідним записом у розділі Аудиторського звіту (Акта).

Аудит стратегії функціонування підприємства в зовнішньому середовищі

Глобальний характер сучасного бізнесу, збільшення кількості суб'єктів підприємництва й ускладнення їхніх організаційних структур приводить до посилення ролі стратегічного менеджменту, спрямованого насамперед на вибір оптимального шляху підприємства на основі аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища.

Сучасні підприємства підтримують ділові зв'язки з багатьма партнерами, орієнтуються на численних конкурентів, враховують і передбачають різноманітні вимоги споживачів, суспільних організацій, держави тощо.

Ці фактори визначають необхідність глибокого аналізу зовнішнього середовища. Ревалентне зовнішнє середовище фірми дуже широке, оскільки в нього входять соціальні й економічні фактори, проте ключовий аспект зовнішнього оточення фірми – це галузь (або галузі), в якій вона веде конкурентну боротьбу.

Потреба у досягненні конкурентних переваг і прагнення посісти позицію лідерства в галузі змушує великі компанії використовувати послуги не тільки власних спеціалістів, а й зовнішніх експертів–аудиторів.

Оцінювання стратегічних напрямів, пов'язаних з функціонуванням підприємства в зовнішньому середовищі, передбачає вивчення аудитором основних об'єктів, якими є:

- Статутна діяльність. Аудиторське оцінювання здійснюють за двома напрямками:

- 1) оцінюється сам статут з точки зору закладених у ньому можливостей розвитку підприємства в ринкових умовах (ступінь диверсифікації діяльності, орієнтація на вкладання коштів у рентабельні сфери діяльності,

можливості залучення інвесторів, межі економічної самостійності – усе це визначає ефективність функціонування підприємства і складає, поряд з іншими питаннями, стратегію розвитку підприємства);

2) установлюється відповідність фактичних видів діяльності до тих, що передбачені статутом підприємства (оскільки нестатутна діяльність незаконна і може завдати підприємству значної шкоди, майже до ліквідації).

○ Конкурентоспроможність продукції (послуг). Цей об'єкт оцінюють на підставі інформації про обсяги виробництва і реалізації продукції (послуг), залишків на складах, цін, за якими вона продається, стабільності покупців (замовників). Стабільність цих показників визначає можливість продовження підприємством своєї діяльності в майбутньому.

○ Організація маркетингу. Ознайомлення аудитора зі станом організації маркетингу є продовженням вивчення питання про конкурентоспроможність продукції, порівняння якісних і цінових характеристик власної продукції з характеристиками продукції інших підприємств.

○ Оновлення продукції (послуг). Вживання підприємства на ринку повністю залежить від того, як своєчасно і ефективно оновлюється продукція.

Об'єктами аудиторської оцінки при цьому є:

1) характеристики продукції, які визначають її споживчу вартість, а отже, і ціну;

2) характеристики продукції, які визначають її ресурсоемність і собівартість;

3) своєчасність виготовлення пробних зразків і впровадження їх у виробництво.

○ Взаємовідношення з постачальниками і покупцями. Аудитор оцінює склад постачальників з точки зору стабільності, надійності, тобто стосовно своєчасності постачання, оптимальності цін і транспортних витрат.

Окремо дається оцінка своєчасності розрахунків підприємства з постачальниками.

Аналогічно оцінюють взаємовідношення з покупцями, але акцент тут переміщується на своєчасність розрахунків за відвантажену продукцію, товари, надані послуги.

- Власні грошові кошти і кредити. Об'єктом вивчення виступає співвідношення обсягів власних і залучених грошових коштів (кредитів). Опрацьовується система заходів щодо підвищення частки власних грошових коштів у загальному обсязі грошових коштів підприємства.

Це може бути досягнуто шляхом підтримання доцільних співвідношень в їх використанні на розвиток виробництва і споживання.

- Економічні показники. Об'єктом вивчення є ступінь ефективності використання всіх видів ресурсів.

Для цього здійснюються розрахунок і аналітичне оцінювання системи показників, а саме: продуктивності праці, фондівіддачі, стану запасів сировини та інших товарно-матеріальних цінностей, собівартості продукції, прибутку, рентабельності.

- Довіра до підприємства. З боку контрагентів і органів державного контролю забезпечується його позитивною діловою репутацією.

13.4. Реалізація матеріалів внутрішнього аудиту.

Формування підсумкової контрольної інформації є завершальним етапом процесу внутрішнього аудиту фінансово-господарської діяльності фірми. Носії цієї інформації є офіційними документами, які відображають думку аудитора щодо вірогідності та об'єктивності фінансової звітності. У зв'язку з цим необхідно чітко визначати вимоги до структури, змісту і оформлення робочої документації внутрішнього аудитора.

Робоча документація аудиторської перевірки готується внутрішніми аудиторами і перевіряється керівником служби внутрішнього аудиту. В цих

документах подається перелік отриманої інформації, а також результати її аналізу.

Робоча документація внутрішньої аудиторської перевірки може зберігатися на паперових або магнітних носіях (диски, дискети тощо). Якщо робоча документація внутрішнього аудитора зберігається не на паперових носіях, необхідно врахувати можливості її дублювання.

Внутрішні аудитори готують висновки, що стосуються фінансової інформації, і в робочій документації повинно зазначатися, чи підтверджується ця інформація необхідними бухгалтерськими записами.

Уся робоча документація з аудиту перевіряється на предмет підтвердження аудиторського висновку і правильності виконання всіх процедур його проведення. Здійснення такого контролю повинне мати документальне підтвердження. Робоча документація внутрішнього аудитора належить до власності суб'єкта господарювання.

Архіви робочої документації з проведення аудиту повинні знаходитись у службі внутрішнього аудиту, і доступ до них мають тільки уповноважені особи.

Внутрішні та зовнішні аудитори (як правило) надають один одному доступ до робочої документації.

Доступ зовнішніх аудиторів до робочої документації внутрішніх аудиторів може бути наданий лише з дозволу керівника підприємства або керівника служби внутрішнього аудиту.

Підсумкова інформація за результатами внутрішнього аудиту має бути оформлена Аудиторським звітом (Актом аудиторської перевірки) і Аудиторським висновком.

Структура вступного розділу аудиторського звіту може мати такий вигляд:

1. Заголовок (найменування конкретного документа аудиторського звіту).
2. Повна назва підприємства (або об'єкта, який підлягав аудиту).

3. Прізвище внутрішнього аудитора, який проводив аудиторську перевірку.

4. Посилання на реквізити календарного плану діяльності служби внутрішнього аудиту, відповідно до якого проведено аудит.

5. Період і час проведення робіт.

6. Визначення межі відповідальності керівництва підприємства і аудиторів.

7. Масштаб аудиту і склад перевіреної документації (відповідно до плану).

8. Посилання на нормативну базу, якою керувався аудитор під час проведення аудиту.

Зміст основного розділу аудиторського звіту залежить від типу підприємства, особливостей його функціонування, видів діяльності та від конкретного завдання, визначеного керівництвом підприємства.

Головними моментами основного розділу аудиторського звіту можуть бути:

1. Загальні відомості про фірму. Тут наводяться дані про особливості діяльності підприємства, його організаційну структуру, потенціал, чисельність персоналу, основні показники діяльності звітного року та їх динаміки, оцінку змісту засновницьких документів.

2. Економіка і бізнес-планування. Відзначаються результати перевірки обґрунтування показників бізнес-плану та їх виконання, дотримання договірних зобов'язань, основні напрями фінансової стратегії підприємства.

3. Комерційна (або інші види) діяльність. Викладаються результати оцінки стану організації і технології процесу збуту. Необхідний акцент належить зробити на діагностиці маркетингових досліджень.

4. Формування статутного капіталу. Викладаються результати оцінки формування статутного капіталу як сукупності внесків засновників (власників) у майно підприємства в грошовому виразі, оцінки формування

капіталу за рахунок нематеріальних активів (ціна торгової марки, інтелектуальна власність, ноу-хау тощо).

5. Операції з грошовими коштами, цінними паперами та іншими цінностями. Наводяться результати аудиту цільового використання грошових коштів, які зберігаються в касі, на поточному, валютному та інших рахунках у банках, законності всіх операцій, які здійснюються з грошовими коштами й цінними паперами (акції, облигації, векселі тощо). Цей підрозділ включає пункти, що відображають результати аудиту операцій з товарно-матеріальними цінностями, основними засобами, малоцінними предметами та ін. Крім того, важливо виділити ступінь забезпечення збереження всіх видів цінностей, а також якість ведення аналітичного обліку.

6. Розрахунки. Відображаються результати аудиту стану розрахунків за всіма рахунками.

7. Формування фінансових результатів і використання прибутку. Викладаються результати аудиту операцій формування витрат, доходів за всіма видами діяльності; вивчення причин виникнення втрат; обґрунтованості основних показників за напрямками використання прибутку. Доцільно виділити пункт, який відображає питання перевірки правильності визначення оподаткованого прибутку, формування цільових фондів.

8. Кредити та фінансування. Викладаються результати оцінювання ефективності використання, своєчасності погашення і забезпеченості кредитів. Доцільно виділити питання аудиту окремих джерел фінансування. Особливий акцент необхідно зробити на визначенні показників кредитоспроможності підприємства.

9. Стан бухгалтерського, податкового обліку та внутрішньогосподарського контролю. Дається оцінка ступеня вирішення організаційних і методологічних питань обліку і внутрішнього контролю. Викладаються результати оцінки вірогідності і об'єктивності бухгалтерської звітності і податкової звітності. Доцільно виділити результати аудиту

інформаційних систем, відобразити ступінь реалізації в техноробочих проектах комп'ютеризації обліку контрольної функції.

10. Експертна діагностика фінансового стану підприємства. Тут доцільно зосередити характеристику і методику розрахунку основних аналітичних показників, які оцінюють фінансовий стан підприємства. Наводяться основні рекомендації щодо фінансової стратегії підприємства.

Аудиторський висновок внутрішнього аудитора має містити інформацію про обсяг роботи, період перевірки та про перевіряючого.

За кожним із вказаних положень основний розділ аудиторського звіту повинен містити не тільки аргументацію відносно виявлених відхилень (порушень, помилок), а й рекомендації щодо їхнього усунення та запобігання в майбутньому.

Аудиторський висновок внутрішнього аудитора ґрунтується на відомостях, які відображені в аудиторському звіті, що визначає його форму і вид думки: безумовно-позитивна; умовно-позитивна; негативна.

В аудиторському висновку внутрішнього аудитора має бути відображено, наскільки діяльність підрозділу, який перевіряється, відповідає існуючим законам і нормативним вимогам.

Аудиторський висновок внутрішнього аудитора має містити інформацію, яка відображає достовірність та повноту фінансової документації підприємства про правильність ведення бухгалтерського обліку.

В аудиторському висновку внутрішнього аудитора слід звернути увагу на виявлення помилок, шахрайств та інших подібних випадків у діяльності підприємства, а також усіх ситуацій, які можуть становити ризик збитків для господарюючого суб'єкта.

Опрацювання висновків та рекомендацій, як правило, відбувається під час аудиторської перевірки або після її проведення. Таким чином, внутрішні аудитори уникають ризику неправильного розуміння або тлумачення фактів,

тобто суб'єкт аудиту може дати пояснення, висловити свою думку щодо виявлених у результаті перевірки фактів, висновків та рекомендацій.

Аудиторський висновок внутрішнього аудитора містить основну інформацію та резюме. У висновок також можуть бути включені:

- факти виявлених порушень;
- рекомендації з попередніх аудиторських перевірок;
- інформація про характер здійсненої перевірки (планова, на запит, погоджені процедури).

В аудиторський висновок внутрішнього аудитора обов'язково включають усі важливі факти, які необхідні для підтвердження або запобігання неправильним судженням. Менш важливу інформацію (факти) можна передавати усно або шляхом неофіційного листування.

У висновках подаються рекомендації, які ґрунтуються на виявлених під час перевірки недоліках та порушеннях. Вони зобов'язують керівників підрозділів вживати відповідних заходів. В аудиторському висновку можна зазначати вжиті підрозділом заходи після останньої аудиторської перевірки або інформацію щодо введення суворого контролю над операціями.

Внутрішній аудитор у процесі обговорення матеріалів перевірки повинен погодити із суб'єктом аудиту всі питання, що стосуються цієї перевірки. Якщо внутрішній аудитор та керівник підрозділу, що перевіряється, не дійшли згоди щодо якогось питання, то це висвітлюється в аудиторському висновку. Письмові коментарі суб'єкта аудиту можна включати у висновок як додаток, а також подавати в головній частині висновку або в супровідному листі.

Після завершення аудиторської перевірки внутрішні аудитори складають висновок і підписують його. Внутрішній аудитор, уповноважений підписати аудиторський висновок, повинен призначатися керівником підрозділу внутрішнього аудиту.

Керівник служби внутрішнього аудиту або призначена ним особа зобов'язані перевірити та затвердити аудиторський висновок перед остаточним складанням.

Аудиторський висновок внутрішнього аудитора надається тим співробітникам підприємства, які можуть вжити заходів щодо усунення виявлених недоліків або гарантувати їх виконання. Аудиторський висновок обов'язково надається керівникам підрозділу, що перевіряється, а керівництву підприємства – тільки резюме.

Аудиторський висновок внутрішнього аудитора може надаватися іншим зацікавленим особам або тим, чиї інтереси були порушені в результаті проведення перевірки.

Аудиторський звіт і аудиторський висновок внутрішнього аудитора підписують і скріплюють печаткою окремо, оскільки аудиторський звіт (аудиторський акт) містить конфіденційну інформацію і залишається для внутрішнього користування, а аудиторський висновок подається загальним зборам акціонерів.

Інформація конфіденційного характеру викладається в окремому висновку. Якщо вона стосується керівництва підприємства, то аудиторський висновок обов'язково надається власникам підприємства.

Керівник служби внутрішнього аудиту розробляє вимоги, що стосуються збереження робочої документації, аудиторських висновків, рекомендацій з проведення аудиторської перевірки.

Ці вимоги повинні відповідати положенням, інструкціям, іншим внутрішнім регламентам суб'єкта господарювання щодо збереження службової документації, а також чинному законодавству України.

Після проведення перевірки внутрішні аудитори повинні контролювати становище на підприємстві щодо виправлення виявлених і зазначених в аудиторському висновку порушень, а також визначити можливе прийняття на себе власниками ризику незастосування відповідних заходів.

Подальший контроль, який проводиться внутрішніми аудиторами, полягає у встановленні адекватності та ефективності підприємства у зв'язку з викладеними в аудиторському висновку зауваженнями внутрішніх та зовнішніх аудиторів.

Відповідальність за подальший контроль повинна визначатися в Положенні про службу внутрішнього аудиту на підприємстві.

Керівники підприємства мають право взяти на себе ризик і відмовитися вживати відповідних заходів щодо викладених в аудиторському висновку фактів у зв'язку з великими витратами на їх проведення або іншими міркуваннями. В такому разі керівник служби внутрішнього аудиту повідомляє про це рішення власникам підприємства.

Деякі викладені в аудиторському висновку внутрішнього аудитора недоліки можуть бути настільки важливими, що потребуватимуть від керівників підприємства негайних дій. Внутрішні аудитори зобов'язані тримати такі ситуації під особливим контролем. Якщо керівник служби внутрішнього аудиту переконаний, що власники вживають достатніх заходів для усунення фактів порушень, то подальший контроль здійснюється в рамках наступної аудиторської перевірки.

Розробка графіка подальшого контролю повинна ґрунтуватися на передбачених ризиках, а також на ступені складності та важливості фактів виявлених порушень.

МСА 315 "Розуміння суб'єкта господарювання та його середовища та оцінка ризиків суттєвих викривлень" розглядає поняття моніторингу заходів контролю, який є важливим обов'язком управлінського персоналу.

Моніторинг заходів контролю включає перевірку функціонування внутрішнього контролю згідно з визначеними завданнями і цілями та внесення до нього належних змін відповідно до обставин.

Для забезпечення потреб управління підприємством великого значення набуває ефективність роботи внутрішнього аудитора. Критеріями оцінювання ефективності служби внутрішнього аудиту можуть бути:

- ♦ точне визначення його завдань;
- ♦ правильне планування роботи;
- ♦ використання в комплексі різних способів і прийомів аудиту;
- ♦ систематичне підвищення ділової кваліфікації кадрів;
- ♦ чітке налагодження інформації про чинність законодавчих актів;
- ♦ постійне вивчення передового досвіду організації аудиторської роботи і його застосування;
- ♦ удосконалення методики аудиту.

На ефективність внутрішнього аудиту впливають такі фактори: витрата часу на цикл проведення аудиту, трудовитрати осіб, що приймають рішення про проведення аудиту і персоналу на планування, проведення та узагальнення результатів аудиту; організаційні витрати, що характеризуються кількістю осіб, яких відривають від продуктивної праці для здійснення аудиту; собівартість і рентабельність внутрішнього аудиту, витрати коштів на здійснення аудиту; співвідношення залежності аудиту від прогнозованих економічних, соціально–політичних наслідків, кількість та цінність інформації, одержаної в результаті аудиту для потреб користувачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 9, ст.50)// Урядовий кур'єр від 14.02.2018 — № 31.
2. Конспект лекцій з курсу "Аудит" : для студ. денної і заочної форми навч. екон. спец. / уклад.: Ю. Н. Мардус; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : НТУ "ХПІ", 2019. – 127 с.
3. Методичні вказівки до виконання контрольної роботи з курсу "Аудит" : для студ. денної та заочної форм навч. екон. спец. / уклад.:', Н. Ю. Мардус ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : НТУ "ХПІ", 2019. – 53 с.
4. Методичні вказівки щодо забезпечення самостійної роботи з курсу "Аудит" : для студ. денної і заочної форми навч. економ. спец. / уклад.: Н. Ю. Мардус; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : НТУ "ХПІ", 2019. – 40 с.
5. Текст лекцій з дисципліни “Управлінський аудит” для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 071 Облік і оподаткування спеціалізації «Облік, аудит і оподаткування» / уклад. Н.Ю. Мардус. – Х. : НТУ «ХПІ», 2020. – 170 с.
6. Методичні вказівки щодо забезпечення самостійної роботи з курсу «Управлінський аудит» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 071 «Облік і оподаткування» спеціалізації «Облік, аудит і оподаткування» / уклад. Н.Ю. Мардус. – Х. : НТУ «ХПІ», 2020. – 20 с.
7. Аудит адміністративної діяльності: Теорія та практика / пер. з англ. В. Шульга. - К. : Основи, 2000.- 190 с.
8. Вайс К.Г. Оцінювання : Методи дослідження програм та політики / наук. ред. пер. О. Колієвич. - пер. з англ. - К. : Основи, 2000.- 671 с.
9. Ведунг Е. Оцінювання державної політики і програм / Пер. з англ. В.Шульга. - К. : Всеувиго, 2003. - 350 с.

10. Воронка Г. Аудит організації навчально-педагогічного процесу в закладах вищої освіти та фінансування ВНЗ // Вища школа. - 2006.- №1. - С.72-78.
11. Гуцаленко Л. В. Внутрішньогосподарський контроль : навч. посіб. / [Л.В.Гуцаленко, М. М. Коцупатрий, У. О. Марчук]. - К. : ЦУЛ, 2014. - 496 с.
12. Десятнюк О. М. Моніторинг податкових ризиків: теорія і практика: навч. посіб./ [О. М. Десятнюк]. - Т. : ТНЕУ, 2009. - 312 с.
13. Дікань, Л. В. Державний аудит : навч. посіб. / Л. В. Дікань, Ю. О. Голуб, Н. В. Синюгіна. - К. : Знання, 2011. - 503 с.
14. Ефективність державного управління та управлінських кадрів в умовах змін : зб. наук. пр. / І. Розпутенко, О. Пухкал, О. Брайченко [та ін.]; за заг. ред. І.Розпутенка. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. - 168 с.
15. Іванова Н.А., Ролінський О.В. Організація і методика аудиту : навч. посіб. - К. : ЦУЛ, 2009. - 216 с.
16. Коваль М. І., Жанкевіч Л. В. Внутрішньогосподарський контроль: навч. посіб. - К. : Персонал, 2014. - 288 с.
17. Коваль, М. І. Аудит. Організація і методика аудиту : опорний курс лекцій / М. І. Коваль, О. В. Михайленко. - К. : Персонал, 2014. - 222 с.
18. Контроль і перевірки у сфері господарської діяльності: коментар законодавства, нормативно-правові акти, судова практика/ [Ю. М. Крупка, В. С. Ковальський]. - К. : Юрінком Інтер, 2011. - 296 с.
19. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті : навч. посіб./ [Сметанко О. В., Бурдюг Н. В., Горбачьов В. О. та ін.]. - К. : ЦУЛ, 2013. - 456 с.
20. Пантелеєв В. П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація : моногр. / [В. П.Пантелеєв]. - К. : Інформ.-аналіт. агенство, 2008. - 491 с.
21. Пашко Л.А. Людські ресурси у сфері державного управління : теоретико-методологічні засади оцінювання : моногр. - К. : Вид-во НАДУ, 2005. - 236 с.

22. Петрик, О. А. Організація та методика аудиту підприємницької діяльності : навч. посіб. / О. А. Петрик, В. Я. Савченко, Д. Є. Свідерський. - К. : КНЕУ, 2008. - 472 с.

23. Планування і контроль на підприємстві : навч. посіб./ [ред. М.О.Данилюк]. – Львів : Магнолія, 2009. - 531 с.

24. Полуйко В. Методи оцінювання ефективності управлінської діяльності у відповідних сферах : навч. посібник. – К. : Фонд «Європа ХХІ», 2007. – 107 с.

25. Ситник В.Ф. Системи підтримки прийняття рішень : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц./ В.Ф.Ситник, І.В.Гордієнко. - К. : КНЕУ, 2004.- 427 с.

26. Чемерис А. Аудит адміністративної діяльності : навч. посіб. / [А. Чемерис, М. Лесечко, Р.Рудніцька, О. Чемерис]. – Львів : ЛРІДУ УАДУ, 2003. - 212 с.

Додаткова

27. *Бараник З.П.* Методичні підходи до оцінювання функціонування регіонів країни за станом соціально-економічного розвитку // Економіка та держава. – 2006. – №5. – С.56-61.

28. *Білошапка В.* Напрями оцінювання управлінської результативності у міжнародних компаніях // Ринок цінних паперів України. – 2006. – №11-12. – С.9-12.

29. *Вербіцька М.В.* Моделі оцінювання ефективності управління державним сектором // Держава та регіони. – 2006. – №6. – С.57-61.

30. Влада в Україні: шляхи до ефективності/ [ред. Святоцький О. Д.]. - К. : Ін Юре, 2010. - 688 с.

31. Встановлення критеріїв оцінювання: оцінювання і стратегічний менеджмент у державному секторі : доп. виголошені на зустрічі Мережі менеджменту діяльності Служби державного менеджменту ОЕСР / пер. з англ. М. Коваль, Р. Федущинської. – Львів : ЛФ УАДУ, 2000. – 136 с.

32. Гавва В.Н., Божко Е.А. Потенціал підприємства: формування та оцінювання : навч. посіб. - К. : ЦНЛ, 2004. - 224 с.

33. Державне управління в умовах європейської та євроантлантичної інтеграції України: історія, теорія, методологія. (Моніторинг наукових досліджень і розробок); навч. посіб. – Ужгород : Ліра, 2007. - 343 с.

34. Екологічний менеджмент та аудит : навч. посіб. / Літвак С.М. та ін. - К. : Професіонал, 2005. - 112 с.

35. Збірник досліджень з ефективності роботи державних організацій України / Шведське нац. Бюро аудиту; Шведський ін-т держ. упр. – К., 2001. – 156 с.

36. Живко З. Б. Контрольно-ревізійна діяльність : навч. посіб. / [З. Б.Живко, І. О.Ревак, М. О. Живко]. - К. : Алерта, 2012. - 496 с.

37. Іваніна О. О. Аудит туристичної діяльності : навч. посіб. - К. : ЦНЛ, 2005. - 256 с.

38. Іванюк І.В. Оцінювання освітніх проектів та програм : навч. посіб. – К. : Таксон, 2004. – 208 с.

39. Кістерський Л. Л., Липова Т. В. Міжнародна технічна допомога: шляхи підвищення ефективності : моног. - К., 2010. - 240 с.

40. Лесечко М.Д., Рудницька Р.М., Чемерис А.О. Особливості прийняття управлінських рішень в органах державного управління та місцевого самоврядування : навчальні матеріали. – Львів : ЛФ УАДУ, 2001. – 26 с.

41. Органи державної влади в Україні: структура, функції та перспективи розвитку : навч. посіб. / Н.Р.Нижник, С.Д.Дубенко, Н.Г.Плахотнюк та ін. / За заг. ред. Н.Р.Нижник. - К. : ЗАТ “НІЧЛА- ВА” 2003. - 288 с.

42. Нагайчук Т. Аудит ефективності використання державних ресурсів // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць / [за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева]. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – т. 2. – С. 198-200.

43. Пархомчук О., Рудницька Р. Аудит адміністративної діяльності як шлях до здійснення успішного державного управління // Актуальні проблеми

державного управління : зб. наук. праць. – ДФ УАДУ, 2000. – вип. 3 (3). – С. 156-164.

44. Подаруйте собі здоров'я : зб. матеріалів тренінгу «Підвищ. проф. компетентності персоналу СІЗО»/ [упор. В. Ничипорук]. - К. : Паливода А. В., 2011. - 44 с.

45. Приходченко Л.Л. Аудит адміністративної діяльності: форма чи метод контролю // Державне будівництво: Електронне видання ХарРІ НАДУ. – 2006. – № 1.

46. Проблеми формування систем кваліфікацій та сучасні тенденції розвитку професійної компетентності фахівців: національний та європейський виміри=Problems of formation of Qualification systems and modern tendencies of developing professional competence of specialists: national and evropean measurement : зб. наук. стат. за матер. XVII Міжнар. наук.-практич. конф.18-21 лист. 2008 року/ [ред. Полюжин М. М.]. – Ужгород : Ліра, ЗакДу, 2009. - 488 с.

47. Рудьєв В. А., Гуткевич С. О., Мостенська Т. Л. Управління персоналом: навч. посіб. - К. : Кондор, 2012. - 310 с.

48. Смержанюк Т. П., Шрам Т. В., Труш В. Є. Внутрішній контроль в процесі управління виробництвом : навч. посіб., Ч. 1. - К. : Кондор, 2009. - 284 с.

49. Соколовська В.В. Аудит адміністративної діяльності: сучасний стан та необхідність впровадження // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Л. : ЛФ УАДУ, 2001. – вип. 6. – С. 110-119.

50. Стефанюк І.Б. Застосування термінології стандартів аудиту INTOSAI у вітчизняній системі державного фінансового контролю // Фінанси України, 2006.- №8. - С.16-19.

51. Техническая диагностика. Контроль и прогнозирование: монографія. - Запорожье: Изд.-во Запорожской гос. инженер. акад., 2008. - 500 с.

52. Усач, Б. Ф. Аудит за міжнародними стандартами / Б. Ф. Усач. - К. : Знання, 2005. - 247 с.

53. Черепанова В. Деякі підходи до аудиту адміністративної діяльності: методологічний аспект // Державне управління в Україні: реалії та перспективи : зб. наук. пр. / за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – С. 74-79.

Навчальне видання

МАРДУС Наталія Юріївна

Текст лекцій

з дисципліни

“УПРАВЛІНСЬКИЙ АУДИТ”

для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 071 Облік і оподаткування

В авторській редакції

План 2020 р., поз. 322

Протокол №3 від 30.10.2020

Самостійне електронне видання